

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ ANABİLİM DALI

İNCİL'DE VE KUR'AN'DA İNSAN SEVGİSİ

(Yüksek Lisans Tezi)

DANIŞMAN
Doç. Dr. İskender OYMAK

HAZIRLAYAN
Mehmet BİLİCİ

ELAZIĞ-2007

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ ANABİLİM DALI

İNCİL'DE VE KUR'AN'DA İNSAN SEVGİSİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Bu tez .../.../2007 tarihinde aşağıda adı geçen jüri tarafından oybirliği/oy çokluğu ile kabul/red edilmiştir.

Başkan

Üye

Üye

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .../.../..... tarih ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İNCİL'DE VE KUR'AN'DA İNSAN SEVGİSİ

Mehmet BİLİCİ

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Dinler Tarihi Bilim Dalı

2007, Sayfa: III+84

Başta evrensel dinler olmak üzere bütün dinler, öncelikle insanı ve insanın temel değerlerini korumayı hedef edinirler. Bu hedefe ulaşmak için de, insana sevgi ve saygıyı emrederler. Evrensel iki büyük din olan Hıristiyanlık ve İslam da, kutsal kitaplarında, bu sevgi ve saygıya önemle yer vermektedirler. Biz de bu çalışmamızda, İncil'de ve Kur'an'da yer alan, insan sevgisi ile ilgili tavsiye ve emirleri tespit ederek, bunların nasıl anlaşıldığını ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: İncil, Kur'an, İnsan, Sevgi.

SUMMARY

Master Thesis

LOVE OF HUMANKIND İN BİBLE AND KORAN

Mehmet BİLİCİ

The University of Firat

Social Sciences Institute

The Department of Philosophy And Religion Studies

The History of Religions Department

2007, Page: III+84

All religions, especially the universal ones, aim to protect the humankind and his main values. In order to do this, they order love and regard to us. Both Islam and Christianity, which are the two big universal religions, give part to them in their holy boks. Here, we tried to confirm and introduce the advice and the orders from the Bible and the Koran.

Key Words: Bible, Koran, Humankind, Love.

İÇİNDEKİLER

ÖZET

SUMMARY

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
METODLAR VE KAYNAKLAR	II
KISALTMALAR.....	III
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

İNCİL'DE İNSAN SEVGİSİ	6
A- İNCİL'DE MUTLAK SEVGİ.....	6
1. İncil'de Sevgi İle İlgili Kavramlar.....	8
2. İncil'de Sevgi ve Nefret.....	10
3. Mal ve Dünya Sevgisi.....	11
B. İNSAN SEVGİSİ	12
1. Aile ve Çocuk Sevgisi	12
2. Kardeş Sevgisi	14
3. Komşu Sevgisi	24
4. Ötekileri Sevme	29

II. BÖLÜM

KUR'AN'DA İNSAN SEVGİSİ	41
A. ALLAH-İNSAN İLİŞKİSİ AÇISINDAN SEVGİ	41
1. Sevgiyle İlgili Kavramlar	41
2. İnsanın Yaratılışı ve Sevgi.....	44
3. Allah'ın Nimetleri ve Sevgi.....	46

4. Bağışlanma ve Sevgi.....	50
5. Allah'ın Kulunu Sevmesinin Tezahürleri.....	54
a. Allah'ın Sevdiği Kulundan Rız Olması	59
b. Allah'ın Sevdiği Kullarına Yardımı	60
c. Allah'ın Sevdiği Kullarını Sevindirmesi	60
d. Allah'ın Sevdiği Kullarını Bağışlaması ve Himayesi.....	60
B. İNSAN ve İNSAN-TOPLUM İLİŞKİSİ AÇISINDAN SEVGİ.....	62
1. İnsanın Kendini Sevmesi	62
2. Aile Sevgisi.....	65
a) Anne-Baba (Ebeveyn) Sevgisi.....	67
b) Kardeş ve Evlat Sevgisi.....	69
3. Komşu Sevgisi.....	73
SONUÇ.....	77
BİBLİYOGRAFYA.....	80

ÖNSÖZ

İnsanoğlu, yaratılışı ve yapısı gereği diğer varlıklardan ayrılır. Birçok dinsel gelenek, insanın düşünen, inanan, irade sahibi ve ahlaki karakter taşıyan bir varlık olmasını, onu diğer varlıklardan üstün yapan temel özellikler olarak kabul eder. Bu özellikler onu, aynı zamanda sorumlu bir varlık haline de getirmiştir.

İnsanın, düşünen ve seçen bir varlık olması, onun hem iyi ve kötüye, hem sevgi ve nefrete hem de, inanma ve inkâr etmeye yatkın bir karakter taşıması anlamına gelir. Dolayısıyla bir insan, yeryüzünün en masum ve en saf varlığı karakterine sahip olabileceği gibi, yeryüzünün en vahşi ve en acımasız bir canavarı özelliğini de taşıyabilir. Yine bir kişi, sahip olduğu değerler nedeniyle bir ahlak ve fazilet abidesi, bir sevgi pınarı olabileceği gibi, bir başkası, tercihlerinde kin, nefret ve şiddeti yeğleyip kötülük ve zulmün timsali olabilir. Dinler de, insanın bu özelliklerini kendi hakikat anlayışları doğrultusunda terbiye eder; kötülük değil iyilik, nefret değil sevgi aşlamaya çalışırlar.

Genel olarak sevgi ve özellikle de insan sevgisi, insan fitratının doğal bir fonksiyonu olması hasebiyle, evrensel dinlerde önemli bir yer tutmaktadır. Biz de bu çalışmamızda, Evrensel iki büyük dinin kutsal metinlerinden yola çıkarak, insan sevgisini işlemeye çalışacağız.

Çalışmamız, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın giriş kısmında, özellikle ilahi dinlerin insana bakışı ve insana yükledikleri sorumluluğu; birinci bölümünde, İncil’de insana verilen değer ve insan sevgisini; ikinci bölümünde de, Kur’an’da insana verilen değer ve insan sevgisini araştırarak, bu iki kutsal kitabın insana ve insan sevgisine verdikleri önemi ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamızın bütün safhalarında, bizden zamanını ve desteğini esirgemeyen Hocam, Doç. Dr. İskender Oymak’a teşekkür ederim.

Elazığ 2007

Mehmet BİLİCİ

METODLAR VE KAYNAKLAR

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığımız ‘İncil’de ve Kur’an’da İnsan Sevgisi’ konulu bu çalışmamızda, temel kaynaklar olarak, İncil ve Kur’an kullanılmıştır. Hem İncil’de ve hem de Kur’an’da, İnsan sevgisi ile ilgili ayetler çıkarılmış, bu ayetlerle ilgili açıklama ve yorum içeren tefsirler; sevgi ve insan sevgisini değişik yönleriyle inceleyen literatür taranmıştır. Bu kaynaklardan elde edilen bilgiler, Dinler Tarihinin, karşılaştırma metodu kullanılarak bir metin haline getirilmiştir.

İncil’de, insan sevgisi konusunda yer alan pasajlar tespit edilmiş ve bu alanda bu bölümleri açıklayıcı kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu konuda, Kutsal Kitabın yanı sıra, müellifi belli olmayıp İstanbul’da 1865’te basılmış olan, Osmanlıca ‘**İncil-i Şerif ve Tefsiri**’, Turgay Üçal ve Derek Malcolm’un beraber yazdıkları, ‘**Kutsal Kitap’a Göre Etik**, İstanbul 2003’ ve Erich Fromm’un ‘**Sevme Sanatı** İstanbul 2003., **Sevginin ve Şiddetin Kaynağı**, İstanbul 1994.’ gibi eserlerden yararlanılmıştır. Kur’an’da, da insan sevgisini konu alan ayetler tespit edilerek bu ayetlerin, Peygamber ve İslam âlimleri tarafından nasıl yorumlandığı konusunda hadis ve tefsir kitaplarına başvurulmuştur. Bu alanda, Kura’n-ı Kerim Mealleri başta olmak üzere, İbn Kesîr’in, **Tefsîru’l- Kur’âni’l-Azîm**, Mısır 1390.; Elmalılı M.H.Yazır’ın, **Hak Dini Kur’an Dili**, İstanbul, trz., gibi tefsirlerden; Kütüb_i Sitte İçerisinde yer alan hadis kaynaklarından; A.Galip Gezgin’in **Kur’an’da Sevgi**, Isparta 2003.; Raşit Küçük’ün **Sevgi Medeniyeti**, İstanbul 2002., v.b. eserlerden yararlanılmıştır.

İncil ve Kur’an’dan başka, insan sevgisi bağlamında yazılmış olan başka eserlerden de faydalandık. Bunların bir kısmı şunlardır: Şinasi Gündüz’ün, **Şiddet ve Sevgi İkileminde Hıristiyanlık**, İstanbul 2006; Mustafa Alıcı’nın **Müslüman- Hıristiyan Diyalogu**, İstanbul 2005.; Ali İsra Güngör’ün **Vatikan Misyon ve Diyalog**, Ankara 2002.; Toshihiko İzutsu’nun **Kur’an’da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar**, İstanbul1991. ve **Kur’an’da Allah ve İnsan**, İstanbul trz.,

Çalışmada kullanılan diğer kaynaklara, bibliyografyada geniş olarak yer verilmiştir.

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen madde
bknz.	: bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.İ.B.Yay.	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
Hız.	: Hazreti
M.Ü.İ.F.V.Yay.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
M.E.B.Yay.	: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
Nşr.	: Neşreden
s.	: sayfa
S.	: Sayı
S.Ü.Yay.	: Selçuk Üniversitesi Yayınları
T.D.V.Yay.	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Thk.	: Tahkik eden
T.T.K.Yay.	: Türk Tarih Kurumu Yayınları
Trz.	: Tarihsiz
v.b.	: ve benzerleri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Evrensel dinler olarak İslam, Hıristiyanlık ve Budizm başta olmak üzere hemen bütün dinlerin, insanı ve insanın temel değerlerini korumayı ana hedef edindikleri bilinmektedir. Dinler, insanı merkeze alıp insana ait yaşam, mal, ırz, aile, inanç, düşünme gibi temel haklarını kutsal kabul ederek bunların korunmasına azami gayret gösterirler. Genel olarak bu dinler öğretilerinde, iyilik ve kötülüğün, imanın ve kurtuluşun ana unsurunu insan olarak kabul ettikleri ve insanı diğer varlık âleminden daha üstün bir vasıfla ayrıcalıklı bir konuma oturtmaktadırlar. Bu üstünlük ya insanın ilahî gayeye yönelik bir varlık olması ya da, diğer varlık âlemiyle olan ilişkisi açısından üstün olması yönüyledir. İlahî dinlerde, insanın tanrı tarafından yaratılış gayesi bakımından diğer canlı ve cansız varlıklardan üstün olduğu da belirtilmektedir. İnsana atfedilen bu değer onun diğer varlıklar arasında müstesna bir yere oturtmaktadır. Bu nedenle insan mantıklı davranma süreçlerinin, sebep-sonuç ilişkisi kurabilme yetisinin, iyi ve kötüyü anlayıp ayırt etme becerisinin, sonuçta da inanma ve itaat etme gayesinin merkezindeki varlıktır. Bu vasıflara irade sahibi olma, seçebilme ve ahlakî karakter taşıyabilme vasıflarını da eklediğimizde insanın tabiattaki varlıklar içerisindeki ayrıcalıklı konumu ortaya çıkmaktadır.

İnsanın iyi ve kötü vasıflarını taşıyabilme özelliği onun, diğer varlıklar içerisinde en iyi olma veya en kötü olma sonucunu da beraberinde getirmektedir. Bir kişi, sahip olduğu değerler nedeniyle fazilet ve ahlak abidesi olabileceği gibi, seçimleri ve tercihleri sonucu kötülük ve zulüm timsali de olabilmektedir. İnanç sistemlerinin bütünü ve özellikle de evrensel inanç sistemleri, insanın bu değişken özelliğini disipline etmeyi, ıslah etmeyi ve eğitmeyi hedeflerler. Bu doğrultuda her dinsel gelenek kendi öğretileri doğrultusunda insanı eğitmeye ve yönlendirmeye çalışır. Genellikle de dinler, hakikat ve kendi kurtuluş anlayışları doğrultusunda insanın sahip olduğu üstün değerleri ön plana çıkarırken, insanda potansiyel olarak var olan irade ve seçimin kötü ve yanlış yönde kullanılmasını önlemeyi gaye edinirler. İnsanoğlunun hem bir melek gibi saf ve temiz hem de bir şeytan gibi kötü olabilme vasfı birçok inanç sisteminin temelde insanı araştırmaya, ya da çözmeye mecbur etmiştir. Gerek Tanrı düşüncesiyle gerekse insan tasavvuruyla ilişkili olarak iyilik ve sevginin, kötülük ve nefretin bir varlıkta bir arada bulunup bulunmayacağını, ya da kötülükle iyiliğin aynı kaynaktan çıkıp çıkmayacağını sorgular.

Kötülük konusunu, Tanrı düşüncesiyle ilişkili olarak ele alan teist inanç sistemleri, bu konuda iki ana grup oluştururlar. Bunlardan kötülüğün ve iyiliğin reel varlığını kabul etmeyen, ancak onu daha ziyade etik bir karakter olarak düşünen dinsel gelenekler, iyilik ve kötülük (hayır ve şer) konusunu Yüce Tanrının kudret ve irade sıfatları doğrultusunda ele alır. Bu doğrultuda iyilik ve kötülük olarak değerlendirilen insan eylemleri dışındaki tüm şeylerin Tanrıdan kaynaklandığını, ancak insanın eylemlerindeki ahlaki davranışların kaynağının insan iradesi olduğunu, dolayısıyla sorumlusunun da yine kendisi olduğunu belirtirler.¹ Örneğin, İslam'daki hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğine ve insanların yaptıklarından sorumlu olduğuna dair görüş kabul gören görüştür.² Bazı inanç sistemleri ise iyilik ve kötülüğün, sevgi ve nefretin menşinin farklı olduğu görüşünü benimser. İyilik ve kötülüğün genellikle müşahhas varlıklar olarak düşünüldüğü bu tür sistemlerde, tanrılar panteonunu oluşturan varlıklar, iyi ve kötü şeklinde iki grupta toplanır. Dualist ve politeist dinlerde böylesi bir düşünce tarzı göze çarpar. İnanılan tanrısal varlıklar, dualizmde iyi Tanrı ve kötü Tanrı şeklinde, iki ilahi varlığa indirgenirken, politeizmde sayıları bazen yüzleri bulan tanrısal varlıklar iyi ve kötü niteliklerine göre tanınırlar.³ Bu inanç sistemlerine göre yeryüzündeki kötülüklerin kaynağı iyi Tanrı olamaz. Dolayısıyla kötülük, kötü karakter taşıyan tanrı veya tanrısal varlıklardan kaynaklanmaktadır. Böylelikle iyilik ve kötülük prensipleri tanrısal varlıklarla müşahhaslaştırılır.

Monoteist dinlerde insan, varoluş gayesini gerçekleştirmek için kendi bünyesinde zıt unsurlarla bezenmiş, iradesiyle bu zıt unsurlar arasından yapacağı tercihlerden sorumlu olan bir varlık olarak görülür. İnsan, düalist dinlerde ise tanrısal âlem konusunda olduğu gibi dualiteye tabidir. İnsanın da tanrısal âlem gibi birbirine zıt (iyi ve kötü) unsurlardan oluşan bir varlık olduğu kabul edilir. İnsanı oluşturan bu iki unsurdan her birinin kendi karakteriyle hareket ettiği ve biri biriyle sürekli bir mücadele içerisinde oldukları belirtilir.

Bütün inanç sistemleri, hedef olarak, insanın yapısında var olan, kötü hasletleri engelleme, güzel hasletleri dışarı çıkarma, insanlığı kötülüğe, inançsızlığa meyletmesini önleme, sevgi ve mutluluğa kavuşturma çabasıdır. Bu çerçevede inanç sistemleri,

---

¹ Şinasi Gündüz, Dinsel Şiddet, Samsun 2002, s. 20.

² M. Sait Yazıcıoğlu, **Maturidi ve Nesefi'ye göre İnsan Hürriyeti Kavramı**, İstanbul 1992, s. 36-37.

³ Şinasi Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, "Dualizm" mad., s. 103-122. Konya 1998.

hitap ettiği insana, inanç ve düşünceleriyle tavır ve davranışlarında kendisini mutluluğa ve kurtuluşa iletecek yolu (hakikati) işlemediğini önerirler.

İnsana ve insan topluluklarına yüklenmiş olan bu vasıflar ve sorumluluklar insanoğlunun duyarlılıklarını da önemli hale getirmiştir. Evrensel dinlerin hemen hepsinde insana yüklenen bu anlam, hem dünyayı onarıcı bir sevgiye, hem de dünyayı fesada uğraticı bir kin ve nefrete dönüşebileceği gerçeğini de içinde barındırır. İnsanın öncelikle kendisine ve dolayısıyla yüce tanrısına karşı olan sorumluluğunun yanında, bir de ötekilere karşı sorumluluğu olduğu; bu sorumluluğu, ya iyi ve güzel bir temellendirmeye sevgi üzerine bina ettiği ya da kötü bir temellendirmeye nefret ve fesat üzerine temellendirdiği bütün ilahi dinlerde kabul edilen bir husustur.

Evrensel dinlerin hemen hepsinde var olan bir başka temel özellik ise, kişinin kendisi için istediği bir şeyi bir başkası için de istemesi, ya da, kendisi için istemediği bir şeyi başkası için de istememesi prensibidir.⁴ Bu çerçevede özellikle evrensel dinlerin birçok düzenlemesini görmekteyiz. İslam dini, Peygamber Hz. Muhammed'in "Sizden biri kendisi için istediğini kardeşi veya komşusu için de istemedikçe iman emiş olmaz."⁵ sözünü bu konuda ön plana çıkarırken; Hıristiyanlıkta İncillerde geçen bir çok ifade bu anlamı yoğunlukla dikkate sunmaktadır. Bu konuda Yeni Ahitte yer alan "komşunu kendin gibi seveceksin"⁶ sözü gibi birçok emir cümlesi dikkatleri çekmektedir. Diğer evrensel dinlerin çoğunda buna benzer kurallar görmek mümkündür. "Altın Kural" veya "Gümüş kural" olarak da adlandırılan bu ilke, dinin hitap ettiği kitlenin, bencil tavırlardan uzak olarak iyilik ve kötülüğu evrensel düzlemde ele almasını ve bireyin, en az kendisi kadar başkalarını da düşünmesini, başkalarının da hak ve değerlerine saygılı olması öngörülür.⁷

İlahi dinlerden Hıristiyanlık, "sevgi" ilkesine sürekli vurgu yapan bir dindir. Öyle ki Hıristiyanlık, mensupları tarafından "sevgi dini" olarak isimlendirilmiştir. Buna gerekçe olarak da özellikle bünyesinden çıktığı Yahudiliğin ve Yahudi geleneğinin "yargılayan ve cezalandıran Tanrı" anlayışına karşı Hıristiyanlığın "seven, kurtaran ve bağışlayan Tanrı" düşüncesine sahip olması gösterilmektedir.

---

⁴ Matta, 7:1-5,12.

⁵ Müslim, Ebu'l- Husayn Müslim bin Haccac, es-Sahih, Birr 67. İstanbul 1413/1992.

⁶ Matta, 5:43; 19:18-19; 22:39, Markos, 13:39; Luka, 10:27.

⁷ Şinasi Gündüz, Dinsel Şiddet, s. 23

Sevgi, bağışlama ve hoşgörü, sadece Tanrı düşüncesiyle ilişkili olarak değil, İncil’de yer alan muhtelif konularda da işlenen bir kavram olarak karşımıza çıkar. Yeni Ahit’in genel felsefesinde, gerek Tanrı ile insan arasındaki ilişkilerde ve gerekse insanlar arası ilişkilerde asl olan prensibin sevgi olduğu görülmektedir.

Bu konular ele alınırken, genellikle insanlığa olan sevgi, Oğul’un (Mesih) Tanrı tarafından yeryüzüne gönderilip insanlık uğruna kurban edilmiş olması hep ön plandadır. Pavlus’un mektuplarından da anlaşılacağı üzere, geri dönüşümlü olan bu sevgi, insanların günahlarının bağışlanması için Tanrının, biricik oğlunu çarmıhta kurban etmesine, böylelikle de insanlığın günahlarından arınmasına yardımcı olmasından mürekkep bir sevgidir. Pavlus’un bu öğretisi, aynı zamanda Hıristiyanlığın inanç esaslarının temellendirilmesi konusundaki tek ve yegâne esas olagelmıştır. Bu sevgi söylemleri sadece doktrin olarak işlenmekle kalmayıp, aynı zamanda Yeni Ahit’i oluşturan kitaplar ve mektuplarda Hıristiyanlık misyonunun da temelini oluşturmaktadır. Bu kutsal metinlerde sevgi söylemi, hem bireyin, hem de toplumların ana ilkesi olarak tekrarlanmıştır. Bireyin, hem kendisine, hem ötekilere, hem de varlık alemine karşı sevgi dolu olması öğütlenmiş ve bu sevginin de Tanrı’nın sevgisinin tecellisine karşı bir kadirşinaslık olarak telakki edilmiştir.

İslam Dini ve kutsal kitabı Kur’an da sevgiyi ısrarla öğütleyen bir yapı arz etmektedir. Kur’an’da Allah’ın insana verdiği değer ilk yaratılıştan ele alınarak vurgulanmakta ve buna karşılık da sevgi ve saygı, hamd ve şükür öğütlenmektedir. Öğütlenen birey sevgisi veya toplum sevgisi Allah’ın rızasını ve hoşnutluğunu kazanma amacı gütmektedir. Kur’an, insanı, Allah’ın en mükemmel yarattığı olarak tanımlar ve ona gösterilen sevgi ve saygının yaratıcıya gösterilmiş olacağını, başka bir deyişle, yaratılanı yaratandan dolayı sevmeyi öğütler. İnsana, davranışlarının güzel ve doğru olması, sürekli bir kontrol mekanizmasının denetimi, yapılan güzelliklere karşılık sevap, işlenen kötülöklere karşılık da günah tekabül edeceği ve sonuçta da yapılan her şeyden sorgu geçirileceği bilinci yerleştirilmektedir. Kur’an’ın ilk müfessiri olarak kabul edilen Hz. Muhammed’ in de, insana ve diğör canlılara gösterdiği sevgi ve verdiği değer

bilinmektedir. İnsanların birbirlerini sevmelerini imanın ön şartı⁸ olarak belirten Peygamber, kula ait hak ve ödevleri de sevgi temelinde ele almaktadır.⁹

---

⁸Tirmizi, Ebu İsa Muhammed İbn İsa, es-Sünen, İsti'zan 1 (2589), Kahire 1356.; Müslim, İman 93 (54) .

⁹ Tirmizi, Birr 15 (1920).

I. BÖLÜM

İNCİL'DE İNSAN SEVGİSİ

A- İNCİL'DE MUTLAK SEVGİ

İncil'de, mutlak anlamda sevgiden söz edilmektedir. Sevgiyi konu edinen pasajlarda, sevginin ve seven her kesin Tanrı'dan doğduğu;¹⁰ Tanrı'nın sevgi olduğu ve sevgide yaşayanın Tanrı'da yaşayacağı¹¹ bildirilmektedir.

Eski Ahit'e göre, Tanrı'nın kendi halkına olan sevgisi değişmez ve sonsuzdur.¹² Tanrı'nın kendi halkı olan İsrailoğullarına olan bu sevgi ve bağışlaması sıkça işlenirken; bazen de kavim ayırmaksızın kendisine itaat edenleri seveceği,¹³ ancak bu türden sevgi ifade edilirken daima Tanrı'nın gazabı da peşi sıra zikredilmektedir. Nitekim Tevrat'ta "Rab tez öfkelenmez, sevgisi engindir, suçu ve isyanı bağışlar. Ancak suçluyu cezasız bırakmaz, babaların işlediği suçun hesabını üçüncü, dördüncü kuşak çocuklarından sorar."¹⁴ Şeklinde ifade edilmektedir. Diğer bir ayette ise "Musa'nın önünden geçerek, "Ben Rabbim" dedi, "Rab, acıyan, lütfeden, tez öfkelenmeyen, sevgisi engin ve sadık Tanrı. Binlercesine sevgi gösterir, suçlarını, isyanlarını, günahlarını bağışlarım. Hiçbir suçu cezasız bırakmam. Babaların işlediği suçun hesabını oğullarından, torunlarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım."¹⁵ Denilmektedir.

Yukarıda da görüleceği üzere Eski Ahit'te Tanrının sevgisi zıddıyla kaim bir sevgidir ve işlenen bir suçun gelecekteki kuşakları da ilgilendirdiği bir gerçektir. Öyle ki, bu suç miras olarak devredilip, hesabı birkaç kuşak sonrasında görülebilmektedir. Şayet Tanrının suç saydığı bir davranışa karşılık ceza görülmemişse bu durum suçu işleyenin halef neslini sürekli tedirgin etmiş ve babalarının işlediği bir suçun cezasının kendilerinden sorulacağı inancıyla sürekli Tanrı'nın gazabı beklenir olmuştur. Bu duruma benzer bir durum da Yeni Ahit'te devam etmiştir. Zira Âdem'in işlemiş olduğu günahın insanlık tarihi boyunca devam ettiği ve Âdem'in çocuklarına miras kaldığını görmekteyiz. Ne var ki Yeni Ahit'te bu vasıflı aslî günah, ancak Tanrı'nın kendisi kadar saf ve masum birinin kurbanıyla (adanmasıyla) temizlenmiş olacaktır. Bu durumu Yeni

---

¹⁰ Yuhanna I. Mektup, 4: 7.

¹¹ Yuhanna I. Mektup, 4: 16.

¹² Çıkış, 15: 13.

¹³ Çıkış, 20: 6.

¹⁴ Sayılar, 14: 18-19.

¹⁵ Çıkış, 34 : 6-7.

Ahit şöyle ifade eder: “Ne var ki Tanrı’nın armağanı Âdem’in suçu gibi değildir. Çünkü bir kişinin suçu yüzünden birçokları öldüyse, Tanrı’nın lütfu ve bir tek adamın, yani İsa Mesih’in lütfuyla verilen bağış birçokları yararına daha da çoğaldı. Tanrı’nın bağışı o tek adamın (Âdem’in) günahının sonucu gibi değildir. Tek suçtan sonra verilen yargı mahkûmiyet getirdi; oysa birçok suçtan sonra verilen armağan (İsa Mesih) aklanmayı sağladı. Çünkü ölüm bir tek adamın suçu yüzünden o tek adam aracılığıyla egemenlik sürdüysen; Tanrı’nın bol lütfunu ve aklanma bağışını alanların bir tek adam, yani İsa Mesih sayesinde yaşamda egemenlik sürecekleri çok daha kesindir. İşte, tek bir suçun bütün insanların mahkûmiyetine yol açtığı gibi, bir doğruluk eylemi de bütün insanlara yaşam veren aklanmayı sağladı”¹⁶.

Eski Ahit’te, suç ve suçluya karşı, hem Tanrı’nın kavmine hem de ötekilere karşı yoğun bir ceza ve gazaptan söz edilirken, Yeni Ahit’te bu suçların kaynağı olarak gösterilen nedenin, İsa Mesih (Tanrı’nın biricik oğlu)’in kanının akıtılmasıyla ortadan kalktığını görmekteyiz. Bu nedenle Hıristiyan ilahiyatçılar, Kutsal Kitap geleneğinde Tekvinden Yeni Ahit kitaplarına doğru uzanan bir gelişimin, yargılamaya ve öç almaya dayalı hukuktan ve toplumsal kurallardan, bağışlanma ve affetmeye, katı kuralcılıktan sevgi prensibine doğru gelişen bir tekamülün olduğunu belirtirler. Buna göre Tevrat’ta İsrailoğullarını intikam almaya, düşmanlarını kılıçtan geçirmeye çağıran ve Tanrı’nın kavmi olarak İsrailoğulları merkezliliği esas alan Tanrı, kutsal kitabın Yeni Ahit bölümünde tüm uluslara yönelik sevgi hukuku ilkesini getirmektedir. Dolayısıyla buna göre Tanrı, İsa öncesi dönemde, tanrısal hukuk ile kurtuluş ve yargılanma ilkesi yerine, İsa ile birlikte İsa Mesih’e iman ve sevgi ile kurtuluş ve bağışlanma ilkesini vurgulamakta, Mesih merkezliliği temel almaktadır.¹⁷ “Çünkü Tanrı dünyayı o kadar çok sevdi ki, biricik oğlunu verdi. Öyle ki, O’na iman edenlerin hiçbiri mahvolmasın, hepsi sonsuz yaşama kavuşsun.”¹⁸ “Sevgili kardeşim, birbirimizi sevelim. Çünkü sevgi Tanrı’dandır. Seven herkes Tanrı’dan doğmuştur ve Tanrı’yı tanır. Sevmeyen kişi Tanrı’yı tanımaz. Çünkü Tanrı sevgidir. Tanrı, biricik oğlu aracılığıyla yaşayalım diye O’nu dünyaya gönderdi. Böylece bizi sevdiğini gösterdi. Tanrı’yı biz sevmiş değildik, ama O, bizi sevdi ve Oğlu’nu günahlarımızı bağışlatan kurban olarak dünyaya gönderdi.

---

¹⁶ Romalılar , 5: 15-18.

¹⁷ Şinasi Gündüz, **Şiddet ve Sevgi İkileminde Hıristiyanlık**, s. 27, İstanbul 2006.

¹⁸ Yuhanna, 3: 16.

İşte sevgi budur. Sevgili kardeşlerim, Tanrı bizi bu kadar sevdiğine göre biz de birbirimizi sevmeye borçluyuz.”¹⁹

Yeni Ahit’teki bu ve buna benzer ifadelerden de anlaşılacağı üzere Tanrı, tamamen sevgi yumağı ve sevgi pınarı haline gelmiştir. İncilleri oluşturan kitaplarda yer alan bu Tanrı tasavvuru, aynı zamanda Tanrı’nın krallığı olarak nitelendirilen insanlık alemi için de geçerli olmuştur. İnsanlar birbirlerini sevmeli çünkü Tanrı insanları sevmektedir, insanlar birbirlerine karşı acıma ve merhamet edip bağışlama duyguları içinde olmalı, çünkü Tanrı, insanları bağışlamış ve merhamet etmiştir.

1. İncil’de Sevgi İle İlgili Kavramlar

Antik Grekçe’de sevgi sözcüğü dört ayrı sözcükle ifade edilir. Yani dört çeşit sevgi ifadesi vardır. Yeni Ahit yazarlarının sevgi sözcüğünü kullandıkları yerde, sevginin türü de belirgindir. Yeni Ahitte sevgi anlamlarında kullanılan sözcükleri kısaca açıklamaya çalışacağız.

a. Eros: Bu sözcük tutku ile yanıp tutuşan cinsel sevgiyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Tamamen cinsel tatmin arayan, şehvetle bağlantılı bir sevgi çeşididir. Özellikle Yunan tanrılarının ahlâksız ilişkilerini anlatmak için kullanılmıştır.²⁰ Bu sözcük, Yeni Ahit içinde kullanılmamaktadır. Çünkü sadece zevk için yapılan bir cinselliği içermektedir.

b. Stergo: Bu sevgi ifadesi özellikle anne, baba ile çocuklar arasındaki doğal sevgiyi ifade etmek için kullanılan sevgi sözcüğüdür. Bu sevgi türü evcil hayvanlara beslenen sevgiyi de ifade eder.²¹

c. Phileo: Bu sözcük ise daha çok dostluğu ya da hoşlanılan biri ya da bir şeyi ifade için kullanılır. Bilgi ve bilgelik için de kullanılmaktadır. Örneğin; bir filozofun hikmeti sevmesi ifadesindeki sevgi de yine bu sözcükle ifade edilmektedir. Bu sevgi sözcüğü aynı zamanda karı koca ve kardeş sevgisi gibi doğal aile sevgisini de içerdiği gibi, ruhsal anlamdaki aile sevgisi için de kullanılmaktadır.²²

---

¹⁹ Yuhanna, 4: 7-11.

²⁰ Turgay Üçal, Derek Malcolm, **Kutsal Kitap’a Göre Etik**, İstanbul 2003, s.66,.

²¹ Turgay Üçal, Derek Malcolm, **a.g.e.**, s. 66.

²² Turgay Üçal, Derek Malcolm, **a.g.e.**, s.67

d. Agape: Yeni Ahit'te 116 defa sevgi anlamında kullanılan bir sözcüktür. Tanrının bizimle olan ilişkisini, Tanrı'nın kendi oğluna olan sevgisini ifade eder. Bu, her zaman veren ve hiçbir zaman karşılığı beklenmeyen sevgidir. Tanrı, bireyleri iyi insanlar olduğundan dolayı değil O, kendisi sevgi olduğu için sevmektedir. Bu sevgi değişken duygulara, davranışlara bağlı olmayan sevgidir. Bu sevginin içeriği, hedeflediği şeyi hedeflenenden bir şey beklemeden sevmesidir. Tanrı, insanları hak etmedikleri halde sevmektedir. Tanrı'nın insana olan sevgisinin farkı, kulunun hatalarını gördüğü halde yine de bir kör âşık gibi sevmeye devam etmesidir. İnsanları sevmesindeki en büyük etmen, yine Tanrı'nın kendi karakteridir.²³ Bu karakter Tanrı'dan oğluna, ondan da bütün insanlara geçmektedir. Zira Tanrı insanları sevdi ve Oğlunu da sevdi, Oğlu (İsa Mesih), Tanrı adına bütün insanları sevdi. İnsanlara da birbirlerini sevmeyi, Tanrı'yı ve biricik oğlunu sevmeyi öğütledi. Yuhanna İncilinde Mesih'in insanlara olan sevgisinin, Baba'nın kendisine olan sevgisi kadar olduğu anlatılmaktadır.²⁴ İsa Mesih, bu nedenle kendi öğrencilerine "birbirinizi sevin" buyruğunu vermiştir. Mesih İsa'ya en büyük buyruğun ne olduğu sorulduğunda şöyle cevap verdiği nakledilir: "Tanrın rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla ve bütün aklınla seveceksin. İşte ilk ve en önemli buyruk budur. İlkine benzeyen ikinci buyruk da şudur: Komşunu kendin gibi seveceksin. Kutsal Yasa'nın tümü ve peygamberlerin sözleri bu iki buyruğa dayanır."²⁵

Bu sevgi, Tanrı'nın tabiatı yaratırken hâkim kıldığı sevgidir. Zira Tanrı kâinatın temelini sevgiyle atmıştır. İnsanlık, bu sevgiyi Âdem eliyle bir süre kesintiye uğratmış ve bunun cezasını da bu dönem içerisinde çekmiştir. Öldürme, zulmetme, çalma gibi eziyet ve mutsuzluk veren hadiseler, Âdem'den Musa'ya kadar olanca şiddetiyle devam etmiş ve fakat Tanrı'nın biricik oğlu Mesih İsa, kanıyla hem geçmişteki bu günahlara kefarete olmuş, hem de sonrasındaki insanların kurtuluş ve mutluluğu için bir kurban olmuştur.²⁶ Bu durum hem günahlar için bir kefarete olmuş, hem de yaşanacak olan hayatlara bir sevgi ve mutluluk kaynağı sunmuştur. Artık tabiattaki hiçbir şey eskisi gibi olmayacak ve Tanrı; biricik oğlu vasıtasıyla kin ve nefret yerine hoşgörü ve sevgiyi ikame edecektir. Bunun doğal sonucu olarak da amaçlanan iyi şeyler, Tanrı'nın ve

---

²³ Turgay Üçal, Derek Malcolm, **a.g.e.**, s. 67.

²⁴ Yunanna, 15:9-17.

²⁵ Matta, 22: 37-39.

²⁶ Romalılar , 5: 12-21.

biricik oğlunun kendilerinde taşıdıkları o mutlak sevgi ile birlikte kâinata sürekli ışık tutacak ve insanları mutlu ve huzurlu ortamlara ulaştıracak; sevgi denizinde yüzdürecektir.

Ancak Hıristiyan kutsal metinlerinden yola çıkılarak ulaşılan bu tabloya, Hıristiyanlık tarihi göz önüne alındığında, hiçbir dönemde ulaşılmadığı görülür. Gerek fert ve gerekse de toplum açısından sevgi, tarihin hiçbir döneminde, yukarıda ifadesini bulan biçim ve zirveye ulaşamamış; bilakis, tersine bir durum oluşmuştur. Yeni Ahit'i yorumlayıp hayata tatbik aşamasında en etkin kurum olan Kilise, ilk günden beri birçok sıkıntı oluşturacak uygulamalar göstermiştir. İlk dönemlerdeki Havariler Konsilinden başlayarak günümüze kadar bu sıkıntılar giderilememiştir. Problemleri gidermek amacıyla tarihte, onlarca konsil düzenlenmiş ve yine de, Yeni Ahit'in sevgi dünyası ve Tanrı'nın sevgi krallığı oluşturulamamıştır.²⁷

2. İncil'de Sevgi ve Nefret

Eski ve Yeni Ahitte, sevgiyle birlikte “nefret” ve “kin” duygularını içeren ibareler de yer almaktadır. Eski Ahit'te bu durum fazlaca söz konusu iken Yeni Ahit'te daha çok sevgi ile ilgili ifadeler yoğunluktadır. Sevginin zıddı olan kin, nefret ve düşmanlık gibi kavramların bir arada geçtiği bölümlerde, Tanrı'nın adaleti sevip, soygun ve haksızlıktan nefret etmesi; aynı zamanda kötülükten nefret edilip iyiliğin sevilmesinin emredildiği hususları da görmekteyiz.²⁸ Özellikle Yeni Ahit'te sevgi ve nefret ikileminin zikredildiği bölümlerde insanların birbirlerini, ya sevip ya da nefret ettikleri bildirilerek bu durumun topyekûn sevgiye dönüştürülmesi öğütlenmiştir.²⁹ İnsanın Tanrı'ya karşı sevgisine de bir başka eşyayı ya da maddeyi ortak etmemesi;³⁰ Tanrı sevgisinin farklı bir sevgi olması gerektiği vurgulanmıştır. Bunlarla birlikte sevginin ikiyüzlü olmaması ve kötülükten nefret edilip, iyiliğe bağlanılmasının gerekliliği “Sevginiz ikiyüzlü olmasın, kötülükten tiksinin, iyiliğe bağlanın.”³¹ şeklinde ifade edilir.

Yeni Ahit'te yer alan bu pasajlarda göze çarpan en önemli husus, iyiliğin sevilmesi, kötülükten nefret edilmesidir. Ayrıca sevgi ve nefret gibi duyguların çift

²⁷ Ali İsra Güngör, **Vatikan Misyon ve Diyalog**, , Ankara 2002, s. 29.

²⁸ Yeşeya, 61: 8; Amos, 5: 15.

²⁹ Yuhanna, 15: 18; Matta, 5: 21; Yuhanna, 1: 11; Vaiz, 3: 8.

³⁰ Matta, 6: 24.

³¹ Romalılar, 12: 9.

kutuplu duygular olduğu, aynı anda bir şeyden hem nefret edip, hem de o şeyi sevmenin mümkün olamayacağı vurgulanmaktadır.³²

3. Mal ve Dünya Sevgisi

Yeni Ahit'te, dünya ve mal sevgisi, pek hoş karşılanmamıştır. Dünya ve dünyaya ait şeylerin sevgisinin Tanrı sevgisine engel olduğu ve dünyalıkların sevgisinin geçici olduğu vurgulanmıştır. Özellikle kişinin dünya ve mala göstereceği sevgiyi kardeşlerine ve dolayısıyla da Tanrı'ya göstermesi gerektiği işlenmektedir. Bu konuda Yuhanna'nın birinci mektubunda yer alan şu bölümler manidardır: “Sevginin ne olduğunu Mesih'in bizim için canını vermesinden anlıyoruz. Bizim de kardeşlerimiz için canımızı vermemiz gerekir. Dünya malına sahip olup da kardeşini ihtiyaç içinde gördüğü halde ondan şefkatini esirgeyen kişide Tanrı'nın sevgisi olabilir mi? Yavrularım, sözle ve dille değil, eylemle ve içtenlikle sevelim. Böylelikle gerçeğe ait olduğumuzu bileceğiz ve yüreğimiz bizi ne zaman suçlarsa, Tanrı'nın önünde onu yatıştıracağız. Çünkü Tanrı yüreğimizden daha büyüktür ve her şeyi bilir.”³³

Yeni Ahit, dünyayı ve dünyaya ait olan malları sevmenin kişiyi Tanrı'dan uzaklaştırdığını, maddî tutkular içerisine hapsedtiğini ve sonuçta da bedbahtça yok edip sonsuz mutluluğu elinden aldığını şöyle anlatır: “Dünyayı da dünyaya ait şeyleri de sevmeyin. Dünyayı sevenin Baba'ya sevgisi yoktur. Çünkü dünyaya ait olan her şey, -benliğin tutkuları, gözün tutkuları, maddî yaşamın verdiği gurur, Baba'dan değil dünyadandır. Dünya da, dünyasal tutkular da geçer, ama Tanrı'nın istediğini yerine getiren sonsuza dek yaşar.”³⁴

İnsanların dünyaya ve dünya mallarına meyledip sevmesini yasaklayan İncil, Tanrı'nın, dünya ve dünyaya ait her şeyi çok sevdiğini ve sevmeye devam edeceğini bildirir. Mutlak sevgi anlamında Tanrı, yaratan, kollayan ve bağışlayan olarak insanları ve insanların içinde yaşadıkları âlemi hep sevmiştir ve sevmektedir. Bu sevgisini biricik oğlunu gönderdikten sonra kat be kat arttırarak devam ettirmektedir. “Çünkü Tanrı dünyayı o kadar çok sevdi ki, biricik oğlunu verdi. Öyle ki O'na iman edenlerin hiçbiri mahvolmasın, hepsi sonsuz yaşama kavuşsun.”³⁵

³² Ali Galip Gezgin, **Kur'an'da Sevgi**, Isparta 2003, s. 88.

³³Yuhanna I. Mektup , 3: 16-20.

³⁴Yuhanna I. Mektup, 2: 15-17.

³⁵ Yuhanna, 3: 16.

B. İNSAN SEVGİSİ

1. Aile ve Çocuk Sevgisi

Yeryüzünde yaşayan bütün dinler aileyi, çok önemsemiş ve hatta kutsal bir birliktelik, yaşamın temel taşlarından biri ve toplum yapısının çekirdeği olarak kabul etmiştir. Yeni Ahit'te de aileye önem veren, aile bireyleri arasındaki münasebetlere değinen birçok bölüm bulunmaktadır. Öncelikle aileyi oluşturan karı-koca arasındaki ilişkilere değinilerek bu ilişkilerde tarafların dikkat etmeleri gereken hususlar hatırlatılmıştır. Fuhuş ve benzeri kötülüklerden uzak durmanın bir yolunun da evlilik olduğu ve evlilikte karı-koca arasındaki sadakatin önemi vurgulanmıştır. Bu konuda Pavlus; Korintlilere birinci mektubunda şöyle söylemektedir.”... Ama fuhuştan ötürü her erkek karısıyla, her kadın da kocasıyla yaşasın. Erkek karısına, kadın da kocasına hakkını versin. Kadının bedeni kendisine değil, kocasına aittir. Bunun gibi erkeğin bedeni de kendisine değil, karısına aittir.”³⁶ Yine başka bir mektupta da Pavlus Efeslilere şunları söylemektedir: “Ey kadınlar, Rabbe bağımlı olduğunuz gibi, kocalarınıza bağımlı olun. Çünkü Mesih bedenın kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır. Kilise Mesih'e bağımlı olduğu gibi, kadınlar da her durumda kocalarına bağımlı olsunlar.”³⁷ Bahsedilen bu bağılılığın tesisi ve karı-koca arasındaki sadakatin ancak sevgiyle oluşabileceği de vurgulanarak şu ifadeler kullanılmıştır: “Ey kocalar, Mesih kiliseyi nasıl sevip onun uğruna kendini feda ettiyse, siz de karılarınızı öyle sevin.”³⁸ Kocanın karısına olan sevgisi Mesih'in Kilise'ye olan sevgisiyle özdeşleştirilmiş ve Mesih'in, Kilise'nin kusursuz bir şekilde kendisine takdim edilmesi için yaptığı vaftiz ve temizlik örnek olarak gösterilmiştir.³⁹ Bu sevgi, özde kendisini sevmek olarak değerlendirilmiş ve bu sevginin fedakârlığa dayalı olduğu vurgulanmıştır. “Aynı biçimde kocalar da karılarını kendi bedenleri gibi sevmelidir. Karısını seven kendisini sever. Hiç kimse, hiçbir zaman kendi bedeninden nefret etmemiştir. Tersine onu besler ve kayırır; tıpkı Mesih'in Kiliseyi besleyip kayırdığı gibi. Size gelince, her biriniz karısını kendisi gibi sevsin. Kadın da kocasına saygı gösterson.”⁴⁰

---

³⁶ Korintlilere I.Mektup, 6: 2-4.

³⁷ Efesliler, 5: 22-24.

³⁸ Efesliler, 5: 25; Koloseliler, 3: 18-19; Petrus I. Mektup, 3: 1-2, 7.

³⁹ Efesliler, 5: 26-27.

⁴⁰ Efesliler, 5: 25-33.

Aileyi oluşturan bireylerden, çocukların da gerek birbirlerine ve gerekse ebeveynlerine karşı sevgi ve saygıda kusur etmemeleri öğütlenmiştir. “Ey çocuklar, her konuda anne babalarınızın sözünü dinleyin. Çünkü bu, Rabbi hoşnut eder.”⁴¹ “Ey çocuklar, Rab yolunda anne babanızın sözünü dinleyin. Çünkü doğrusu budur. İyilik bulmak, yeryüzünde uzun ömürlü olmak için anne babana saygı göstereceksin. Vaat içeren ilk buyruk budur.”⁴² Çocukların anne ve babalarına karşı göstereceği sevgi ve saygı ifade edilirken aynı zamanda anne ve babanın da çocuklarına karşı merhamet, sevgi, saygı ve şefkatle muamelede bulunmaları tavsiye edilmektedir. Bu konuda da Pavlus, Efeslilere Mektupta şöyle söylemektedir: “Ey babalar siz de çocuklarınızın öfkelerini uyandırmayın. Onları Rabbin terbiye ve öğüdüyle büyütün.”⁴³

Aile bireylerinden olsun ya da olmasın çocuklar, masumiyetleri sebebiyle hep sevilmesi gereken bireyler olarak takdim edilmiş ve bu konuya, özellikle Mesih’in çocukları vaftiz edişi de dâhil olmak üzere büyük bir önem verilmiştir. “İsa, yanına küçük bir çocuk çağırdı, onu orta yere dikip şöyle dedi: Size doğrusunu söyleyeyim, yolunuzdan dönüp, küçük çocuklar gibi olmazsanız, göklerin egemenliğine asla giremezsiniz. Kim bu çocuk gibi alçak gönüllü olursa, göklerin egemenliğinde en büyük odur. Böyle bir çocuğu benim adım uğruna kabul eden, beni kabul etmiş olur.”⁴⁴ Çocukların korunması gerektiği ve onların suç ve günahlara düşürülmemesi içinde İsa şöyle demektedir: “Ama kim bana iman eden bu küçüklerden birini günaha düşürürse, boynuna kocaman bir değirmen taşı asılıp denizin dibine atılması kendisi için daha iyi olur.”⁴⁵ “Bu küçüklerden birini bile hor görmekten sakının! Size şunu söyleyeyim, onlar göklerdeki melekleri, göklerdeki babamın yüzünü her zaman görürler.”⁴⁶

Çocuk sevgisinin merkezinde, çocukların güçsüz ve savunmasız oluşları bulunmaktadır. Bu savunmasız, yardıma muhtaç kişilerin bir şekilde korunma altına alınması ve her türlü saldırı, hakaret, hor görme gibi davranışlardan uzak tutulması istenmektedir. Yeni Ahit’te de birçok yerde İsa’nın çocukların başını okşayarak onları, şefkat ve merhametle sevdiğini görebilmekteyiz. Markos’ta yer alan bir habere göre, İsa’nın, öğrencilerinin çocukları azarlamasından sonra onlara: “Bırakın çocukları, bana

---

⁴¹ Koloseliler, 3: 20.

⁴² Efesliler, 6: 1-3.

⁴³ Efesliler, 6: 4. Benzer pasajlar için bkz. Koloseliler, 3: 21; Titus, 2: 4-5.

⁴⁴ Matta, 18: 2-5.

⁴⁵ Matta, 18: 6.

⁴⁶ Matta, 18: 10-11.

gelsinler. Onlara engel olmayın! Çünkü Tanrı'nın egemenliği böylelerininindir. Size doğrusunu söyleyeyim, Tanrı'nın egemenliğini bir çocuk gibi kabul etmeyen, bu egemenliğe asla giremez."⁴⁷ deyip, çocukları kucağına alıp sevmekte, ellerini başlarına koyarak onları kutsamaktadır.⁴⁸

Genel olarak Yeni Ahit'te yer alan, aile ve aile bireyleri arasındaki sevginin kaynağı, Tanrı olarak belirtilmiş; bireylerin sevgisinin Tanrı'nın sevgisinden kaynakladığı; bir başka deyişle, Tanrı'nın sonsuz sevgisine karşılık aile bireylerinin birbirlerini sevmelerinin zorunlu bir görev olduğu hatırlatılmıştır. Çünkü Tanrı, sevgi olarak telakki edilmektedir. Tanrı, sevginin kendisidir.⁴⁹

2. Kardeş Sevgisi

İnsan sevgisinin İncil'de yer bulan bir başka çeşidi de kardeş sevgisidir. Kardeşlik, hem aynı anne ve babadan olma yoluyla, hem de aynı ideale sahip olma, aynı düşünceleri paylaşma gibi genel olarak aynı dinin mensubu olma yoluyla tesis edilmiş bir yapıdır. Bütün dinlerde, kardeşlik denince, öncelikle aynı dine inanan insanların kastedildiği bilinmektedir. İncilin de, üzerinde önemle durduğu ve tesis etmek için birçok tavsiye ve emirler verdiği kardeşlik, inanç kardeşliğidir. İncil'de daha çok din kardeşi anlamında kardeşlik ve sevgiden bahsedilmektedir. Kişinin, aynı idealleri paylaşan bir başka kişinin hak ve hukukuna saygılı olması; ona yardım etmesi, onu kendi nefesine tercih etmesi gibi, ilişkilerin tümü sevgi kavramı üzerine bina edilmektedir. Çünkü Tanrı insanı kendi suretinde erkek ve dişi olarak yaratmıştır.⁵⁰ Tanrı'nın kendisinin de bir sevgi yumağı olduğu düşünüldüğünde, insanın diğer bir insana sevgi göstermesi, Tanrı'ya sevgi göstermesi anlamına gelecektir. Yuhanna I. Mektubunda şöyle demektedir: "Sevgili kardeşlerim, birbirimizi sevelim. Çünkü sevgi Tanrı'dandır. Seven herkes Tanrı'dan doğmuştur ve Tanrı'yı tanır. Sevmeyen kişi Tanrı'yı tanımaz. Çünkü Tanrı sevgidir. Tanrı, biricik oğlu aracılığıyla yaşayalım diye, O'nu dünyaya gönderdi, böylece bizi sevdiğini gösterdi... Sevgili kardeşlerim, Tanrı bizleri bu kadar çok sevdiğine göre biz de birbirimizi sevmeye borçluyuz. Hiç kimse hiçbir zaman Tanrı'yı görmüş değildir. Ama birbirimizi seversek Tanrı, içimizde yaşar ve sevgisi içimizde yetkinleşmiş olur... Tanrı sevgidir. Sevgide yaşayan Tanrı'da yaşar,

⁴⁷ Markos, 10: 14-15. Benzer pasajlar için bkz. Matta, 19: 13-14.

⁴⁸ Markos, 10: 16; Luka, 18: 15-17; Matta, 19: 15.

⁴⁹ Yuhanna I. Mektup, 4: 17.

⁵⁰ Yaratılış, 1: 27; Yuhanna I. Mektup, 4: 13.

Tanrı da onda yaşar. Yargı gününde cesaretimiz olsun diye sevgi böylelikle içimizde yetkin kılınmıştır... Tanrı'yı seven, kardeşini de sevsin diyen buyruğu Mesih'ten aldık.”⁵¹

Kardeş sevgisini Tanrı'yı sevmenin ön koşulu ve Tanrı'yı sevmekle eş değerde tutan metinlerde, insana yapılan her türlü kötülük sevgisizlik, iyilik de sevgi olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda İncil'de “Doğru olanı yapmayan ve kardeşini sevmeyen kişi Tanrı'dan değildir. İşte Tanrı'nın çocukları ile İblis'in çocukları böyle ayırt edilir.”⁵² İfadeleri yer almaktadır.

Hıristiyan ahlakının temelinde kişilerden başlayarak topluma yükselen bir iyileştirme hedeflenmektedir. Kişilerin davranışlarını kendilerinin ayarlamasından çok, inancın temelinde ve öğretisinde var olan etki ve özellikle de Üçlü Birliğin üçüncü kişiliği olan Kutsal Ruh'un güç ve görkemli bir şekilde insanda bulunup işlemesi önemsenmektedir. Bu nedenle bir Hıristiyan, bütün insanlara, doğal insandan çok bir kardeş olarak farklı bakmalıdır. Çünkü bütün insanlık Tanrı'nın benzeyişinde yaratılmıştır. İnsana saygı tek yaratıcı olan Tanrı'ya saygıdır.⁵³

Tanrı'nın insanda taşınan ruhuyla insanın, Tanrısal eylemlerde bulunmasının gereği üzerinde duran Hıristiyan Kutsal metinlerinde, Tanrısal sevginin karşıtı olarak nefret zikredilmekte, nefret ve kine kapılmamak gerektiği hatırlatılmaktadır. Zira insan, bir diğer insana karşı kin ve nefret beslememeli, bunun yerine sevgi ile muamelede bulunmalıdır. Yuhanna I. Mektubunda, bu konuda şunları yazmaktadır: “Yine de size bir buyruk yazıyorum. Bunun gerçek olduğu, Mesih'te ve sizde görülüyor. Çünkü karanlık geçiyor, gerçek ışık şimdiden parlıyor. Işıktaki olduğunu söyleyip de kardeşinden nefret eden hâlâ karanlıktadır. Kardeşini seven ışıktaki yaşar ve başkasının tökezlemesine neden olmaz. Ama kardeşinden nefret eden karanlıktadır, karanlıkta yürür ve nereye gittiğini bilemez. Çünkü karanlık gözlerini kör etmiştir.”⁵⁴ Burada, nefret ve kinin karşılığı olarak karanlık ve körlük zikredilmekteyken, yine Yuhanna'nın mektubunun başka bir yerinde kin ve nefretin karşılığının öldürme olduğu vurgulanmıştır: “Biz kardeşleri sevdiğimiz için ölümden yaşama geçtiğimizi biliyoruz. Sevmeyen ölümden kalır. Kardeşinden nefret eden katildir. Hiçbir katilin sonsuz yaşama sahip olmadığını

⁵¹ Yuhanna I. Mektup, 4: 7-21.

⁵² Yuhanna I. Mektup, 3: 10.

⁵³ Turgay Üçal, Derek Malcolm, a.g.e., s. 81.

⁵⁴ Yuhanna I. Mektup, 2: 8-11.

bilirsiniz. Sevginin ne olduğunu Mesih'in bizim için canını vermesinden anlıyoruz. Bizim de kardeşlerimiz için canımızı vermemiz gerekir.”⁵⁵

Gerek kan bağıyla ve gerekse de inanç bağıyla oluşmuş kardeşe karşı görev ve sorumluluklar anlatılırken de, sevgi ilkesi her defasında hatırlatılmaktadır. Kişinin kardeşine karşı görev ve sorumlulukları bakımından şu temel ilkeler ön plana çıkmıştır:

İhtiyaçların giderilmesi konusunda kişilerin kardeş saydıkları diğer insanlara yardımcı olmaları öğütlenmiş ve bunun Tanrı'nın emri olduğu, karşıdakini sevmenin de bir kıstası olduğu vurgulanmıştır. Zira ihtiyaç gidermek, bir fedakârlığı gerektirmekte ve en büyük fedakârlığı da Tanrı'nın biricik Oğlu'nun bütün insanlara kaniyla yaptığı vurgulanmaktadır.⁵⁶ Kardeşin, bir diğer kardeşine ihtiyaçları konusunda yardımcı olması, aynı zamanda Tanrı'dan şefkat ve merhamet dilemek anlamına geldiğinden bahisle şöyle denilmektedir: “Dünya malına sahip olup da, kardeşini ihtiyaç içinde gördüğü halde, ondan şefkatini esirgeyen kişide Tanrı'nın sevgisi olabilir mi?”⁵⁷

Yine, yoksulluk içindeki insanlara yardım etmenin gerektiğini belirten İncil, bu kişilere yapılacak yardımların şekil ve yöntemini de şu şekilde belirtmektedir: “Doğruluğunuzu insanların gözü önünde gösteriş amacıyla sergilemekten kaçının. Yoksa göklerdeki Babanızdan ödül alamazsınız. Bu nedenle, birine sadaka verirken bunu borazan çaldırarak ilan etmeyin. İkiyüzlüler, insanların övgüsünü kazanmak için havralarda ve sokaklarda böyle yaparlar. Size doğrusunu söyleyeyim, onlar ödülleri almışlardır. Siz sadaka verirken, sol eliniz sağ elinizin ne yaptığını bilmesin. Öyle ki, verdiğiniz sadaka gizli kalsın. Gizlice yapılanı gören Babanız, sizi ödüllendirecektir.”⁵⁸

Kardeşinin ihtiyaçlarını giderme ve sadakanın, samimi ve içten, her şeyden önce sevgi ile olması istenmektedir. Zira sevgi olmadan, giderilecek ihtiyaçlar da, verilecek sadakalar da herhangi bir anlam ifade etmez. Sevgi, yapılacak her türlü yardımın ön şartı olarak vurgulanmaktadır. Bu konuda Pavlus'un Korintlilere I. Mektubunda şöyle denilmektedir: “Varımı yoğumu sadaka olarak dağıtsam, bedenimi yakılmak üzere teslim etsem, ama sevgim olmasa, bunun bana hiçbir yararı olmaz.”⁵⁹

---

⁵⁵ Yuhanna I. Mektup, 3: 14-16.

⁵⁶ Yuhanna I. Mektup, 4: 9-10; İbraniler, 9: 15.

⁵⁷ Yuhanna I. Mektup, 3:17.

⁵⁸ Matta 6: 1-4.

⁵⁹ Korintliler'e I. Mektup, 13: 3.

Kardeşi hakkında yargılamada bulunmamak ve kardeşin kusurlarını ve ayıplarını araştırmamak, bu kusur ve ayıpları ifşa edip kardeşini küçük düşürmemek konusunda da İncil’de, uyarılara rastlamaktayız. Bu konuda, İncil’de şu ifadeler yer almaktadır: “Başkalarını yargılamayın ki, siz de yargılanmayasınız. Çünkü nasıl yargılasanız öyle yargılanacaksınız. Hangi ölçekte verirseniz, aynı ölçekte alacaksınız. Sen neden kardeşinin gözündeki çöpü görürsün de, kendi gözündeki merteği fark etmezsin? Kendi gözünde mertek varken kardeşine nasıl ‘izin ver, gözündeki çöpü çıkarayım’ dersin? Önce kendi gözündeki merteği çıkar, o zaman kardeşinin gözündeki çöpü çıkarmak için daha iyi görürsün.”⁶⁰ Pavlus’un Romalılara mektubunda da, herhangi bir kusur nedeniyle başkalarını yargılayanlara hitaben şu ifadeler yer almaktadır: “ Ey başkasını yargılayan insan, kim olursan ol, özrün yoktur. Başkalarını yargıladığın konuda kendini mahkûm ediyorsun. Çünkü ey yargılayan sen, aynı şeyleri yapıyorsun. Böyle davrananları Tanrı’nın haklı olarak yargıladığını biliriz. Bu gibi şeyleri yapanları yargılayan, ama aynısını yapan ey insan, Tanrı’nın yargısından kaçabileceğini mi sanıyorsun? ...Kötülük eden herkese –önce Yahudi’ye, sonra Yahudi olmayana- sıkıntı ve elem verecek; iyilik eden herkese –yine önce Yahudi’ye, sonra Yahudi olmayana- yücelik, saygınlık, esenlik verecektir. Çünkü Tanrı, insanlar arasında ayırım yapmaz.”⁶¹

İncil’de, işlenen bir suç veya günahtan dolayı kardeşe karşı bağışlayıcı olmaya ve onu affetmeye özen gösterilmiştir. Zira insanlık günah ve suçun içerisinde yüzerken, Tanrı onları, İsa Mesih aracılığıyla bağışlamış, kendine karşı işlenen her türlü suç ve günahı da hem Tanrı, hem de Rab İsa bağışlamıştır. Sevginin, esenlik ve barışın en temel özelliği bağışlama olarak addedilmektedir. “Eğer her biriniz kardeşini gönülden bağışlamazsa, göksel Babam da size öyle davranacaktır.”⁶²

Af ve bağışlamanın bir erdem olduğu ve bağışlayanın aslında kendisine iyilik yaptığının anlatıldığı metinlerde aynı zamanda bu bağışlamanın şekli ve metodu üzerinde de durulmuştur. Buna göre suç işleyen birinin tedricen uyarılarak daha sonra da bu suçundan vazgeçip tövbe etmesi (pişman olması) hedeflenmiş ve şayet bu olmadığı takdirde de, sonuç itibarıyla bağışlanması tavsiye edilmiştir.⁶³ Bu yöntem şu şekilde belirlenmektedir. “Eğer kardeşin sana karşı günah işlerse, ona git, suçunu

⁶⁰ Matta, 7: 1–5; Luka, 6: 41–42.

⁶¹ Romalılar 2: 1–11.

⁶² Matta, 18: 35.

⁶³ Turgay Üçal, Derek Malcolm, **a.g.e.**, s. 69.

kendisine göster. Her şey yalnız ikinizin arasında kalsın. Kardeşin seni dinlerse, onu kazanmış olursun. Ama dinlemezse, yanına bir ya da iki kişi daha al ki, her şey iki ya da üç tanıgın sözüyle doğrulansın. Onları da dinlemezse, durumu imanlılar topluluğuna bildir. Topluluğu da dinlemezse, onu putperest ya da vergi görevlisi say. Size doğrusunu söyleyeyim, yeryüzünde bağışlayacağımız her şey gökte de bağışlanmış olacak. Yeryüzünde çözeceğiniz her şey gökte de çözülmüş olacak.”⁶⁴Yine, Matta’da yer alan, acımasız köle benzetmesi, İncil’in, kardeşini bağışlama konusuna bakışını göstermesi bakımından manidardır. “ Petrus İsa’ya gelip, ‘Ya Rab’ dedi. ‘Kardeşim bana karşı kaç kez günah işlerse onu bağışlamalıyım? Yedi kez mi?’ İsa ‘yedi kez değil, yetmiş kere yedi kez derim sana.’dedi. Şöyle ki, Göklerin Egemenliği, köleleriyle hesaplaşmak isteyen bir krala benzer. Kral hesap görmeye başladığında kendisine, borcu on bin talantı bulan bir köle getirildi. Kölenin ödeme gücü olmadığından efendisi onun, karısının, çocuklarının ve bütün malının satılıp borcun ödenmesini buyurdu. Köle yere kapanıp efendisine ‘Ne olur, sabret! Bütün borcumu ödeyeceğim’ dedi. Efendisi köleye acıdı, borcunu bağışlayıp onu salıverdi. Ama köle çıkıp gitti, kendisine yüz dinar borcu olan başka bir köleye rastladı. Onu yakalayıp ‘Borcunu öde’ diyerek boğazına sarıldı. Bu köle yüzüstü yere kapandı, ‘Ne olur, sabret! Borcumu ödeyeceğim’ diye yalvardı. Ama ilk köle bunu reddetti. Gitti, borcunu ödeyinceye dek adamı zindana kapattı. ...Bunun üzerine efendisi köleyi yanına çağırdı. ‘Ey kötü köle! Bana yalvardığın için, bütün borcunu bağışladım. Benim sana acıdığım gibi, senin de köle arkadaşına acıman gerekmez miydi?’ dedi. Bu öfkeyle efendisi, bütün borcunu ödeyinceye dek onu işkencecilere teslim etti.”⁶⁵

Suçlu kardeşinin suçunu bağışlama konusunda şeytanın oyununa gelmeyi, kardeşine kin ve nefret duymamayı öğütleyen Pavlus, Korintlilere ikinci mektubunda şunları söylemektedir: “Eğer biri bir başkasını kederlendirdiyse, beni değil – abartmadan söyleyeyim – bir dereceye kadar hepimizi kederlendirmiş olur. Böyle birine çoğunluğun verdiği bu ceza yeterlidir. Aşırı kedere boğulmasın diye o kişiyi daha fazla cezalandırmayıp, bağışlamalı ve teselli etmelisiniz. Bunun için ona duyduğunuz sevgiyi yenilemenizi rica ederim... Kimi bağışlarsanız, ben de onu bağışlarım. Eğer bir

---

⁶⁴ Matta, 18: 15–19.

⁶⁵ Matta, 18: 21–34.

şeyi bağışladım, bunu sizin için, Mesih'in önünde bağışladım. Öyle ki, şeytanın oyununa gelmeyelim.”⁶⁶

Yine Elçi Pavlus'un Koloseliler'e gönderdiği mektubunda, iyi karakteri yansıtan sevgiye dayalı bir liste bulunmaktadır. Bu listede en önemli yer kardeş sevgisine ayrılmıştır. Zira sevgi, mevcudatta her şeyi birbirine bağlayan ve her şeyi ıslah eden şeydir⁶⁷. Bu mektupta da Pavlus şunları söylemektedir: “Öyleyse, Tanrı'nın kutsal ve sevgili seçilmişleri olarak yürekten sevecenliği, iyiliği, alçakgönüllülüğü, sabrı, yumuşaklığı giyinin. Birbirinize hoşgörülü davranın. Birbirinizin ötekenden bir şikâyeti varsa, Rabbin sizi bağışladığı gibi, siz de birbirinizi bağışlayın.”⁶⁸

Kardeşine karşı alçak gönüllü olmak ve her konuda tevazu göstermek de Hıristiyan kutsal metinlerinde tavsiye edilen bir davranıştır. Zira kardeşine karşı alçakgönüllü olmak, kardeşine sevgi bağıyla bağlanmak anlamına gelecektir. İnsanlara karşı kaba-saba davranmayı bir tarafa bırakarak alçakgönüllü ve tevazu ile muamelede bulunanların, karşılık olarak saygınlık kazandıkları açıklanan İncil'de, bu türden davranışların, Tanrı'yı memnun ettiği vurgulanmaktadır. Bu konuda İncil'de, İsa'nın son Fısıh Bayramından önceki akşam yemeği esnasında, bir leğene su koyarak bütün öğrencilerinin ayaklarını yıkadığı, bütün müdahalelere rağmen bunu bir görev bilinciyle yaptığının anlatıldığı bir bölüm de mevcuttur.⁶⁹ Alçak gönüllük ve tevazu örneği olarak yapılan bu işlemden sonra İsa, öğrencilerine hitapla şöyle söylemektedir. “Size ne yaptığımı anlıyor musunuz? Siz beni öğretmen ve Rab diye çağırıyorsunuz. Doğru söylüyorsunuz, öyleyim. Ben Rab ve öğretmen olduğum halde ayaklarınızı yıkadım; öyleyse sizler de birbirinizin ayaklarını yıkamalısınız. Size yaptığımın aynısını yapmanız için bir örnek gösterdim. Size doğrusunu söyleyeyim, köle efendisinden, elçi de kendisini gönderenden üstün değildir. Bildiğiniz bu şeyleri yaparsanız ne mutlu size!”⁷⁰

Asıl itibariyle bütün inanç sistemlerinde alçak gönüllülük ve tevazuu içeren güzel huylar ve hasletler ya emredilmiş veya özendirilmiştir. Bu türlü tutum ve davranışlar, dinî olmaktan önce insanî ilke ve kurallardır. İlahî dinler içerisinde yer alan

⁶⁶ Korintliler'e II. Mektup, 2: 5–11.

⁶⁷ Turgay Üçal, Derek Malcolm, a.g.e., s. 69.

⁶⁸ Koloseliler, 3: 12–14.

⁶⁹ Yuhanna, 13: 1-2.

⁷⁰ Yuhanna, 13: 12-17.

Hıristiyanlık ve kutsal metinlerinde de bu vurgu sıkça yapılmış ve bu hasletler erdemli olmanın vasıfları içerisinde zikredilmiştir. Alçak gönüllük ve tevazu, İncil’de, Kutsal Ruh’un bir fonksiyonu ve potansiyel bir ürünü olarak kabul edilir. “Ruh’un ürünüyse sevgi, esenlik, sabır, şefkat, iyilik, bağlılık, yumuşak huyluluk ve özdenetimdir. Bu tür nitelikleri yasaklayan yasa yoktur.”⁷¹ Bu erdemlerin, bütün kutsal yasalar ve sistemlerde aynı olduğunu Pavlus da bu şekilde ikrar etmektedir.

Ağırbaşlı, yumuşak huylu ve mülayim olan kimselerle ilgili Matta’da şöyle denilmektedir: “Ne mutlu mülayim (yumuşak huylu) olanlara! Çünkü onlar yeryüzünü miras alacaklar.”⁷² Bu konuda, Osmanlıca kaleme alınmış ve yazarı belli olmayan “İncil-i Şerif ve Tefsiri” adlı eserde şu açıklamalar yer almaktadır: Yahudiler, İsa zamanında, bütün düşmanlarına galip gelip onlardan büyük bir intikam alacaklarını zannederlerdi. “Ne mutlu geçmişte gördüğü hakaret için intikam alan kimseye” denildiğinden, intikamın tatlı addolunduğu anlaşılmış ise de, İsa Efendimiz “mülayimlere ne mutlu” diye buyurur. Çünkü Tanrı, intikamın kendine ait olduğunu ve cezayı verenin de kendisi olduğunu söyler. Mülayimler, geçmişte çektikleri sıkıntılara ve uğradıkları zararlara sabır ile tahammül ederler. Kötülüğe karşılık kötülük etmezler. Bu da gösteriyor ki mülayim, sabırlı ve nizamı sevmeyen bir kimsenin işleri hep iyidir. Ancak sabırsız, nizamı, intikam heveslisi bir kimse, kendine düşman oluşturup, işleriyle meşgul olamayıp, mücadele ve kavgalarda hem vaktini zayi edip hem de muradına eremeden tehlikelere düşerek sonuçta malını ve itibarını ve ömrünü tüketir⁷³.

Tevazu ve alçakgönüllü olma, kardeşe karşı kibir göstermemenin önemini bildiren İncil, aslında hizmet edenin efendi olduğunu vurgulamakta ve ulusların önderleri gibi hizmet edilmeyi değil, ulusların önde gelenleri ve uluları gibi hizmet etmeyi öğütlemektedir. Bu konuda Matta’da şöyle denilmektedir: “Biliniz ki ulusların önderleri onlara egemen kesilir, ileri gelenleri de ağırlıklarını hissettirirler. Sizin aranızda böyle olmayacak. Aranızda büyük olmak isteyen, ötekilerin hizmetkârı olsun. Aranızda birinci olmak isteyen ötekilerin kulu olsun. Nitekim insanoğlu, hizmet edilmeye değil, hizmet etmeye ve canını birçokları için fidiye olarak vermeye geldi.”⁷⁴

---

⁷¹ Galatyalılar, 5: 22-23.

⁷² Matta, 5: 5.

⁷³ İncil-i Şerif Tefsiri, İstanbul, 1865, C. I, s. 39.

⁷⁴ Matta, 20: 25-28.

Petrus da, ihtiyar ve gençlere tavsiyelerde bulunurken, “Ey gençler, siz de ihtiyarlara bağımlı olun. Hepiniz birbirimize karşı alçakgönüllülüğü kuşanın. Çünkü Tanrı kibirlilere karşıdır, ama alçakgönüllülere lütfeder. Uygun zamanda sizi yüceltmesi için, Tanrı’nın kudretli eli altında kendinizi alçaltın. Bütün kaygılarınızı O’na yükleyin, çünkü O, sizi kayırır.”⁷⁵ demektedir.

İncil’de yer alan, kardeş sevgisine dayalı bir başka erdem de doğruluktur. Hem sözde, hem de fiilde doğruluk tavsiye edilirken, yalancılık ve düzenbazlıktan men eden tavsiyeler sıkça işlenmektedir. İnsan fiillerinin, bütün insanlarca tasvip edilenlerinin başında, doğruluk gelmektedir. Bu konu Matta’da şöyle ifadesini bulmaktadır: “Ne mutlu doğruluğa acıkıp susayanlara! Çünkü onlar doyurulacaklar: ...Ne mutlu doğruluk uğruna zulüm görenlere! Çünkü göklerin egemenliği onlarındır. Benim yüzümden insanlar size sövüp zulmettikleri, yalan yere size karşı her türlü kötü sözü söyledikleri zaman ne mutlu size!”⁷⁶ Kardeşine karşı günah işlemek ve kutsal yasaya saygı göstermek için, doğru olmanın gerektiği anlatılan İncil’de doğruluğun sevgiden ve buna karşılık yalanın da nefretten neşet ettiği vurgulanmaktadır. Bu konuda Yuhanna’nın birinci mektubunda şöyle söylenmektedir: “Tanrı’yı seviyorum” deyip de kardeşinden nefret eden yalancıdır. Çünkü gördüğü kardeşini sevmeyen, görmediği Tanrı’yı sevemez. Tanrı’yı seven kardeşini de sevsin diyen buyruğu Mesih’ten aldı.”⁷⁷

Doğruluğun karşıtı olan yalanı, şiddetle men eden İncil, gerek yakın çevresine ve gerekse komşular dâhil olmak koşuluyla uzak çevresine yalan söylemeyi, doğruluğun yitirilmesi olarak tanımlamış ve bu konuda birçok emir vermiştir. “Gerçek doğruluk ve kutsallıkta Tanrı’ya benzer yaratılan yeni yaratılışı giyinmeyi öğrendiniz. Bunun için yalanı üzerinizden sıyırıp atarak her biriniz komşusuna gerçeği söylesin. Çünkü hepimiz aynı bedenün üyeleriyiz.”⁷⁸ Bütün kötü huyların bir bakıma yalandan kaynaklandığını ve bu nedenle de kötülükten korunmanın en öncelikli şartının yalandan kaçınmak olduğunu öğütleyen Pavlus, Koloselilere mektubunda şöyle demektedir: “Ama şimdi öfke, kızgınlık, kötü niyet dâhil, hepsini üzerinizden sıyırıp atın. Ağzınızdan hiçbir iftira ya da edepsiz söz çıkmasın. Birbirinize yalan söylemeyin. Çünkü eski yaradılışı kötü

---

⁷⁵ Petrus I. Mektup, 5: 5-7.

⁷⁶ Matta, 5: 6, 10-11.

⁷⁷ Yuhanna I. Mektup, 4: 20-21.

⁷⁸ Efesliler, 4: 24-25.

alışkanlıklarıyla birlikte üzerinizden çıkarıp attınız.”⁷⁹ Bu konuda Petrus da birinci mektubunda, doğrulukla beraber birçok iyi hasleti saymakta ve doğrulukta sebat etmenin gerekliliği üzerinde durmaktadır. “Sonuç olarak hepiniz aynı düşüncede birleşin. Başkalarının duygularını paylaşın. Birbirinizi kardeşçe sevin. Şefkatli, alçakgönüllü olun. Kötülüğe kötülükle, sövgüye sövgüyle değil, tersine, kutsamayla karşılık verin. Çünkü kutsamayı miras almak için çağrıldınız. Şöyle ki “Yaşamdan zevk almak, iyi günler görmek isteyen, dilini kötülükten, dudaklarını yalandan uzak tutsun. Kötülükten sakınıp iyilik yapsın. Esenliği amaçlasın, ardınca gitsin. Çünkü Rabbin gözleri doğru kişilerin üzerindedir. Kulakları onların yakarışına açıktır. Ama Rab kötülük yapanlara karşıdır.” ...Doğruluk uğruna acı çekseniz bile, ne mutlu size! İnsanların korktuğundan korkmayın, ürkmeyin.”⁸⁰

Kardeşine karşı öfkelenmenin ve bunun sonucunda doğabilecek kötü şeylerin kaynağında, doğruluktan sapmanın yattığı da şöyle dile getirilir: “Sevgili kardeşlerim, şunu aklınızda tutun: Herkes dinlemekte çabuk, konuşmakta yavaş, öfkelenmekte de yavaş olsun. Çünkü insanın öfkesi Tanrı’nın istediği doğruluğu sağlamaz.”⁸¹ Bunun gibi hitapların, kendi inananlarına yapıldığı İncil’de, gerçek bir müminin de vasıfları şöyle sıralanmaktadır: “Ama sen, ey Tanrı adamı, bu şeylerden kaç! Doğruluğun, Tanrı yolunun, imanın, sevginin, sabrın, uysallığın ardından koş.”⁸² Yine bir başka yerde de, “Doğruluğu sevdiğin, kötülükten nefret ettin. Bunun için Tanrı, senin Tanrın, seni sevinç yağıyla arkadaşlarından daha çok mesh etti.”⁸³denilmektedir.

Kardeşler arasında sevgiyi ikame ve idame etmenin bir başka yolu da, kardeşler arasında güvenin tesis edilmesidir. İncil’e göre güven, en küçük işlerde de , en büyük işlerde de geçerli olmalıdır. Zira küçük işlerde güven tesis edilmemişse büyük işlerde asla tesis edilemez. Bu konuda İncil’de şu ifadeler yer almaktadır. “En küçük işte güvenilir olan kişi, büyük işte de güvenilir olur. En küçük işte dürüst olmayan kişi, büyük işte de dürüst olmaz. Dünyanın aldatıcı serveti konusunda güvenilir değilseniz,

---

⁷⁹ Koloseliler, 3: 8-9.

⁸⁰ Koloseliler, 3: 8-9.

⁸¹ Yakup, 1: 19-20.

⁸² Timoteos’a I. Mektup, 6: 11.

⁸³ İbraniler, 1: 9.

gerçek serveti size kim emanet eder? Başkasının malı konusunda güvenilir değilseniz, kendi malınız olmak üzere size kim bir şey verir?”⁸⁴

Kişilere karşı görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi konusunda ele alınan bir başka erdem de haksızlıklara karşı dürüstçe durmaktır. İnsanın bir diğer insana göstereceği sevgi ve saygının vazgeçilmezleri arasında sayılabilecek bu türden erdemler, İncil’de yer aldığı gibi, yeryüzündeki bütün dinlerin de ısrarla talep ettikleri davranış ve duruş biçimleridir. Bu erdemler, bireyin donanımı için vazedilen erdemler olmasına rağmen, aslında bu erdemlerle donatılmış bireylerin oluşturacakları erdemli bir toplum hedeflenmiştir. Zira insanoğlu, kendi başına bir varlık olarak hayatını idame edememektedir. Yaratılışı gereği, sevgiyi oluşturacak bu kabilden tutum ve davranışlara muhtaç bir yaratıktır. Buna binaen, İncil’de yer alan sevgi medeniyetini oluşturmanın basamaklarından kabul edilebilecek tutum ve davranışlardan biri de haksızlıklara sabırla metanet göstermek, bu haksızlıklara neden olmayıp doğruluğun tarafında yer almaktır. Bu konuda Pavlus Timoteos’a ikinci mektubunda şunları tavsiye etmektedir: “Saçma, cahilce tartışmalara girmeyi reddet. Bunların kavga doğurduğunu bilirsin. Rabbin kulu kavgacı olmamalı. Tersine herkese şefkatle davranmalı, öğretme yeteneği olmalı, haksızlıklara sabırla dayanmalıdır.”⁸⁵ Pavlus’un bu tavsiyelerinden de anlaşılacağı üzere, dilin nasıl kullanılması gerektiğine dikkat edilmelidir. Dille insanları bina edebildiğimiz gibi yerin dibine de geçirebiliriz.⁸⁶ Yakup’un mektubunda da bu konu işlenerek dilin, hem Rabbi yüceltme aracı olarak kullanılabileceği hem de, kötü sözlerle başkasını üzüp yermekte kullanılabileceği vurgulanmış, insanın dilini kullanmayı öğrenmesinin en büyük iç disiplinden biri olduğu hatırlatılmıştır.⁸⁷

Kardeşler arasında güvene dayalı sevgi bağı oluşturmanın bir yolunun da, kardeşler arasında adaletli davranma, kişiler arasında ayırım yapmama olarak ele alınmaktadır. Günlük hayatın içindeki sıradan işler konusunda dahi, kardeşler arasında güveni sarsıcı ayrımcılığı, Yakup Mektubunda şu şekilde men etmektedir: “Kardeşlerim, Yüce Rabbimiz İsa Mesih’e iman edenler olarak insanlar arasında ayırım yapmayın. Toplandığınız yere altın yüzüklü, şık giyimli bir adamla, kirli giysiler içinde yoksul bir adam geldiğinde, şık giyimliye ilgiyle, ‘Sen şuraya, iyi yere otur’, yoksula

---

⁸⁴ Luka, 16: 10-12.

⁸⁵ Timoteos’a II. Mektup, 2: 23-24.

⁸⁶ Turgay Üçal, Derek Malcolm, **a.g.e.**, s. 72.

⁸⁷ Yakup, 3: 3-12.

da, ‘Sen orada dur’ ya da ‘Ayaklarımın dibine otur’, dersiniz, aranızda ayırım yapmış kötü düşünceli yargıçlar gibi davranmış olmuyor musunuz?’⁸⁸

3. Komşu Sevgisi

Birey ve toplum sistemini “sevgi” üzerine bina etmiş olan Yeni Ahit, hemen her konuda sevgiyi ön plana çıkartmıştır. Hıristiyan kutsal yasasının en büyük buyruk olarak isimlendirdiği bu ilke, bireyin ve dolayısıyla da toplumun hayatını düzenleyen en önemli mekanizma olmuştur. Yeni Ahit’in, komşu sevgisine bakışı da birçok alanda olduğu gibi, Eski Ahit’in ya ikrarı veya yenilenmiş bir alternatifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Ahit’te yer alan komşu anlayışı genel itibariyle Yeni ahit’te de yer almıştır. Ancak, Eski Ahit’te bütün konularda olduğu gibi bu konuda da yargılayıcı ve cezalandırıcı bir kurallar manzumesi oluşturulurken, Yeni Ahit’te, bu yargılayıcı ve cezaya dayalı kurallar yerini, sevgi eksenli bağışlamalara ve hoşgörüyü bırakmaktadır. Eski Ahit’in özellikle, Çıkış, Levililer ve Yasanın Tekrarı bölümlerinde, toplumsal yaşam içerisinde fertlerin ve toplulukların hukukları konu edilirken; komşular hakkında da birçok hükme yer verilmektedir.⁸⁹ Burada yer alan hükümler üzerine, Yeni Ahit tasdikle beraber birçok yenilik ve açılımda kazandırmaktadır. Zira Eski sözleşmede, fertler arası hukuk ve buna karşılık uygulanacak cezalar bir yargıç edasıyla hükmedilirken, yeni sözleşmede, yapılacak her türden eyleme hoşgörü ve sevgi çerçevesinde yaklaşılması öğütlenip; müeyyide veya ödül ve cezanın Tanrı tarafından sabredenlere, sevgi olarak verileceği müjdelenmektedir.

Yeni Ahit’te “Tanrı’nın en büyük buyruğu” olarak ifadesini bulmuş olan emirlerin başında, Tanrı ile ilgili olanlar gelirken, ikinci sırada da komşu zikredilmektedir⁹⁰. “Ferisiler, İsa’nın Sadukîleri susturduğunu duyunca bir araya toplandılar. Onlardan biri, bir Kutsal Yasa uzmanı, İsa’yı denemek amacıyla O’na şunu sordu: Öğretmenim, Kutsal Yasa’da en önemli buyruk hangisidir? İsa ona şu karşılığı verdi: Tanrın Rabbi, bütün yüreğinle, bütün canınla ve bütün aklınla seveceksin. İşte ilk ve en önemli buyruk budur. İlkine benzeyen ikinci buyruk da şudur: Komşunu kendin gibi seveceksin. Kutsal Yasa’nın tümü ve peygamberlerin sözleri bu iki buyruğa

---

⁸⁸ Yakup, 2: 1-5.

⁸⁹ Çıkış, 20: 16-17; 21:14; 21:35; 22:9, 24, 26; Levililer, 6:2-4; 18:20; 19:13, 16, 18; 24: 19.

⁹⁰ Markos, 12: 29-31; Luka, 10: 25-28.

dayanır.”⁹¹ “Komşunu kendin gibi seveceksin” hitabı aynı zamanda Eski Ahit’te Levililer 19:18’de de yer almaktadır.

Sevgi ile yoğrulmuş bir birey ve toplum oluşturmayı hedeflediğini ikrar eden İncil, aslında başlı başına bir tek sevgi biçimiyle ve tek bir şeyi severek amaca ulaşamayacağını; aksine var olan her şeyi, Tanrı’dan dolayı severek amaca ulaşabileceğini vurgular. Komşu sevgisini en büyük buyruk olarak vazedен İncil, aynı zamanda bu sevgiyle birlikte birçok tutum ve davranışı da, ya emrederek ya da nehy ederek bir liste oluşturmaktadır. Bu konuda Matta’da şöyle bir diyalog yer almaktadır. “Adamın biri İsa’ya gelip, öğretmenim sonsuz yaşama kavuşmak için nasıl bir iyilik yapmalıyım?” diye sordu. İsa, “Neden bana iyilik hakkında soru soruyorsun” dedi. “İyi olan yalnız biri var. Yaşama kavuşmak istiyorsan O’nun buyruklarını yerine getir.” “Hangi buyrukları?” diye sordu adam. İsa şu karşılığı verdi: “Adam öldürmeyeceksin, zina etmeyeceksin, yalan yere tanıklık etmeyeceksin, annene babana saygı göstereceksin ve komşunu kendin gibi seveceksin.”⁹²

Komşusunu sevmenin yolları olarak da İncil’de birçok örnek mevcuttur. Komşuyu sevmekten kastın, komşunun hak ve hukukuna saygı gösterip, her halde ve ortamda onu koruyup gözetmek ve sevincine ortak olup kederinde kederlenmek olarak ifadesini bulmaktadır. Luka’da yer alan bir diyalogda da bir Kutsal Yasa uzmanının “Sonsuz yaşamı miras olarak almak için ne yapmalıyım?” sorusuna İsa şöyle cevap vermektedir: “İsa ona, “Kutsal yasada ne yazılmıştır?” diye sordu. “Orada ne okuyorsun?” Adam şöyle karşılık verdi: “Tanrın Rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün gücünle ve bütün aklınla seveceksin. Komşunu da kendin gibi seveceksin.” İsa ona, “Doğru yanıt verdin. Bunu yap ve yaşayacaksın” dedi. Oysa adam kendini haklı çıkarmak isteyerek İsa’ya “Peki komşum kim” dedi. İsa şöyle cevap verdi: “Adamın biri Yeruşalim’den Eriha’ya inerken haydutların eline düştü. Onu soyup dövdüler, yarı ölü bırakıp gittiler. Bir rastlantı olarak o yoldan bir kâhin geçiyordu. Adamı görünce yolun öbür yanından geçip gitti. Bir Levili de oraya varıp adamı görünce aynı şekilde geçip gitti. O yoldan geçen bir Samiriyeli ise, adamın bulunduğu yere gelip onu görünce, yüreği sızladı. Sonra adamı kendi hayvanına bindirip hana götürdü, onunla ilgilendi. Ertesi gün iki dinar çıkararak hancıya verdi. “Ona iyi bak, bundan fazla ne harcarsan,

---

⁹¹ Matta, 22: 34-40.

⁹² Matta, 19: 16–19. Benzer anlatımlar için bkz.: Markos, 10: 13–16; Luka, 18; 15–17.

dönüşümde sana öderim.” dedi. Sence bu üç kişiden hangisi haydutlar arasına düşen adama komşu gibi davrandı? Yasa uzmanı: “Ona acıyıp yardım eden” dedi. İsa, “Git, sen de öyle yap.” dedi.⁹³

Komşusunu kendisi gibi sevmenin bir başka göstergesi de, komşusuyla sevinç ve hüznlerini paylaşmaktır. Komşusunun hüznü ve sevincinde onunla beraber üzüldüğü ve sevinmek komşuyu hoşnut edecektir. İncil de komşuyu hoşnut etmek gerektiğini ifade eder. Romalılara mektupta Pavlus, herkesin, komşusunu ruha geliştirmek için onun iyiliğini gözeterek hoşnut etmesi gerektiğini belirtmektedir⁹⁴. Komşusunu hoşnut etmek, onunla sevinç ve hüznünü paylaşmak ve ona her türlü ihtiyaçları konusunda yardımcı olmakla mümkündür. Luka’da yer alan ve İsa ile Ferisiler arasında geçen, kaybolan koyun ve kaybolan para benzetmelerinin yer aldığı diyaloglarda da, kaybolan malın bulunmasından dolayı yaşanılacak sevincin dostlar ve komşularla paylaşılacağı vurgulanmaktadır⁹⁵.

Komşu sevgisine ısrarla işaret eden İncil’de, komşuyu sevme konusundaki duyguların, benliğin tutkularından değil de Ruh’un tutkusu içerisinde olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu konuda Pavlus’un Galatyalılara yazdığı mektupta şunlar yer almaktadır. “Kardeşler, siz özgür olmaya çağrıldınız. Ancak özgürlük benlik için fırsat olmasın. Birbirinize sevgiyle hizmet edin. Bütün Kutsal Yasa tek bir sözde özetlenmiştir: Komşunu kendin gibi seveceksin. Ama birbirinizi ısırıp yiyorsanız dikkat edin birbirinizi yok etmeyiniz.”⁹⁶ Pavlus daha sonra, benliğin tutkularıyla Ruh’un yönetiminin birbirlerine zıt şeyler olduğunu ve benliğin ruha, ruhun da benliğe uyum sağlamasının asla mümkün olamayacağını belirtir. Konuyla ilgili olarak da benliğin tutkusuyla işlenen şeyleri ve Ruh’un ürünü olan şeyleri şöyle izah eder: “Benliğin işleri bellidir. Bunlar, fuhuş, pislik, sefahat, putperestlik, büyücülük, düşmanlık, çekişme, kıskançlık, öfke, bencil tutkular, ayrılıklar, bölünmeler, çekememezlik, sarhoşluk, çılgın eğlenceler ve benzeri şeylerdir. Sizi daha önce uyardığım gibi yine uyarıyorum, böyle davrananlar Tanrı egemenliğini miras alamayacaklardır. Ruh’un ürünüyse sevgi, sevinç, esenlik, sabır, şefkat, iyilik, bağlılık, yumuşak huyluluk ve özdenetimdir. Bu tür

---

⁹³ Luka, 10: 25–37.

⁹⁴ Romalılar, 15: 2.

⁹⁵ Luka, 15: 1–32; Matta, 18: 12–14.

⁹⁶ Galatyalılar, 5: 13–15.

nitelikleri yasaklayan yasa yoktur... Boş yere övünen, birbirine meydan okuyan, birbirini kıskanan kişiler olmayalım.”⁹⁷

Hıristiyan kutsal metinlerinde, komşusunu kendisi gibi bilip yine kendisi gibi sevmek sıkça ifade edilmekte ve komşu sevgisiyle birlikte bir dizi güzel işlerin ve yine kaçınılacak bir dizi kötü fiillerin listeleri zikredilmektedir. Bu türden verilen davranış listelerinin hepsinde, eksiksiz tekrarlanan, komşuyla ilgili olanlardır. Pavlus’un Efeslilere mektubunda da, komşu sevgisi ve hakkı zikredilirken, aynı zamanda hem birey ve hem de toplumun kendine karşı sorumluluk bilinci ile davranışlarının hangi nitelikte olması gerektiği sıralanmaktadır. Güzel ve erdemli olan bu davranışların sebebi de yine Tanrı’ya benzer bir biçimde yaratılmış olmakla açıklanmaktadır. “Gerçek doğruluk ve kutsallıkta Tanrıya benzer yaratılan yeni yaratılışı giyinmeyi öğreniniz. Bunun için yalamı üzerinizden sıyırap atarak her biriniz komşusuna gerçeği söylesin. Çünkü hepimiz aynı bedenün üyeleriyiz. Öfkelenin ama günah işlemeyin. Öfkenizin üzerine güneş batmasın. İblise de fırsat vermeyin. Hırsızlık eden, artık hırsızlık etmesin. Tersine kendi elleriyle iyi olanı yaparak emek versin. Böylece ihtiyacı olanla paylaşacak bir şeyi olsun. Ağzınızdan hiç kötü söz çıkmasın... Her kötü niyetle birlikte her türlü kin, öfke, kırgınlık, bağrışma ve iftira sizden uzak olsun. Birbirinize karşı, iyi yürekli, şefkatli olun. Tanrı sizi Mesih’te bağışladığı gibi, siz de birbirinizi bağışlayın.”⁹⁸

Yeni Ahit’te yer alan ahlâk kuralları sıralanırken veya imanlının eylem ve tutumlarının niteliği söz konusu edilirken, büyük bir çoğunlukla, Eski Ahit’e atıfla “Komşunu kendin gibi seveceksin.”⁹⁹ ibaresine mutlaka yer verilmektedir. Aynı zamanda, her türlü davranış ve tutum modelleri oluşturulurken de komşuya atıf yapılmaktadır. Belki de bu tutum, Eski Ahit’te yer alan kesin, kararlı, katı ve yargılayıcı anlayışa nispetle, yeni topluma adapte etmede ve Eski Ahit’teki müsamahasız ve katı anlayışın bilinçaltına yerleştirdiği asık surat yapıdan faydalanmak için de kullanılmaktadır.¹⁰⁰ Zira eski şeriatın getirdiği hükümlerde sadece bir millet ve bu milletin dünyadaki saadeti, Tanrı’ya verilen bir söz gereği oluşturulmaya çalışılmışken; -her şeyin karşılığının fizik âleminde yer alması hasebiyle- ahiret ve sonsuz yaşam gibi

---

⁹⁷ Galatyalılar, 5: 19-26.

⁹⁸ Efesliler, 4: 24-32.

⁹⁹ Levililer, 19: 18.

¹⁰⁰ İsrail Shahak, **Yahudi Tarihi, Yahudi Dini**, İstanbul 2002, s. 80.

anlayışlar ya oluşmamış ya da çok cılız kalmıştır¹⁰¹. Ancak, Yeni Ahit’le oluşmuş olan yeni şeriatla, her şeyin karşılığının fizikî âlemde mutlaka bir karşılığının olması anlayışı kabul edilmeyip; aslında dünyada yapılan her şeyin karşılığının Tanrı’nın egemenliği olarak nitelendirilen sonsuz ahiret anlayışında şekillendirilmiştir¹⁰². Bu anlayışla emir ve nehiyleri koyan Yeni Ahit, komşuyu da, komşunun hak ve hukukunu da eskiye göre daha geniş ve daha sevapçı bir anlayışla oluşturmuştur. Bu nedenle de temel ahlâki erdemler hep bir bütün olarak değerlendirilmiş, hepsinin bireylerde toplu olarak bulunması amaçlanmıştır.

Eski Ahit’te, on emir içerisinde de yer alan, komşu ve komşu hakları konusundaki emirler, özellikle İsa’nın yaşadığı dönemde hâkim olan Rabbanî anlayıştaki Yahudi anlayışında “senden olan komşu ve malı” olarak algılanmakta ve Yahudi olmayan kimselerin komşu statüsü asla kabul edilmediği nakledilmektedir.¹⁰³ İsa’nın böyle bir inanışın ve şoven anlayışın hâkim olduğu bir dönemde, bu anlayışa sıkı sıkıya bağlı Yahudi bir toplumda komşu anlayışını “senden olan”ın dışına çıkarması çok büyük bir yenilik ve sempatik bir hareket olmuştur. Pavlus’un Romalılara hitaben yazdığı mektupta komşuya karşı davranışlar da dâhil olmak üzere şu genel ilkeler vurgulanmıştır: “Birbirinizi sevmekten başka hiç kimseye bir şey borçlu olmayın çünkü başkalarını seven, Kutsal Yasa’yı yerine getirmiş olur. “Zina etmeyeceksin, adam öldürmeyeceksin, çalmayacaksın, başkalarının malına göz dikmeyeceksin”, buyrukları ve bundan başka ne buyruk varsa şu sözde özetlenmiştir: “Komşunu kendin gibi seveceksin.” Seven kişi komşusuna kötülük etmez. Bu nedenle sevmek Kutsal Yasa’yı yerine getirmektir. Bunu yaşadığımız zamanın bilincinde olarak yapın. Artık sizin için uykudan uyanma zamanı gelmiştir. Çünkü şu anda kurtuluşumuz ilk iman ettiğimiz zamandan daha yakındır.”¹⁰⁴ Bundan da anlaşılacağı üzere bu hitaplar sadece Yahudi topluma veya bir başka etnik yapıya değil, genel olarak insanların bütünüdür. Bu kabilden tavsiyeler yapılırken ümmet anlayışı, ya da dindaş anlayışı daha ön planda tutularak vazedilmiştir. Ancak Yahudilikteki gibi sadece kendi kavmi için münhasır edilmemiştir.¹⁰⁵

---

¹⁰¹ İsrail Shahak, a.g.e., s. 83.

¹⁰² Tarif Khalidi, **Müslüman Hazreti İsa**, İstanbul 2003, s. 16.

¹⁰³ İsrail Shahak, a.g.e., s. 75-76.

¹⁰⁴ Romalılar, 13; 8-11.

¹⁰⁵ İncil-i Şerif Tefsiri, s. 25.

4. Ötekileri Sevmeye

Genel anlamda Hıristiyanlık dini gibi evrensel dinlerde tesis edilmiş ilkeler her ne kadar genele şamil olsa da, dindaşlık veya din kardeşliği daima ön plandadır. Bu dinlerin, kendi inananlarına ayrı, inanmayanlarına ayrı bir hukuk oluşturduğu bilinmektedir. Dindaşların oluşturduğu topluluklara hitaben konulan dinî kurallar çoğu zaman, din dışı topluluklara uygulanamaz. Ancak genel insanî ve ahlakî ilkelerin, dindaş ya da din dışı birey ve topluluklara da uygulanması istenir.

Hıristiyan anlayışı da, evrensel öğretilerle insanlara hitap etme iddiasında olması hasebiyle, kendinden olsun-olmasın, bütün insanları ve toplulukları kucaklayıcı ve kuşatıcı evrensel değerler içermektedir. Bir yönüyle bu evrensel nitelikteki mesaj ve hükümleri ihtiva etmesi, bu dinî anlayışın milletler arası her ırk ve çeşitten taraftara ulaşmasını sağlamaktadır. Ancak diğer bir yönüyle de içinden çıktığı, temel doktrinlerinin referansı olan, genel anlamdaki Kutsal Yasa'nın, Eski Ahit'in yenisi olarak, neşet ettiği memba ile de bağlarını koparamamaktadır. Zira Baba'nın biricik oğlu Mesih İsa'da, ilk inananlarıyla birlikte, bu ahit dininin milletine mensup kişilerdi.

Bu bilgileri göz önüne alarak insanî ilişkiler bazında bir değerlendirme yaparken önce Eski Ahit'in genel olarak "ötekilere" bakışına bir göz atmakta fayda olacaktır.

Yahudi anlayışta ve Kutsal metinlerinde Tanrı'nın kavminden olan ve olmayan olmak üzere iki sınıf insan ve bu sınıflara ait ayrı ayrı hükümler yer almaktadır.¹⁰⁶ Yahudi geleneğinde Goyim olarak adlandırılan Yahudi olmayanlara karşı takınılacak kimi şiddet içerikli takvaya, baştan sona bütün Yahudi literatüründe rastlanır. Yahudi kutsal kitabında çeşitli halklara karşı reva görülen birçok şiddet çağrıları ve anlatımları bulunmaktadır. Örneğin Eriha'nın Yeşu tarafından fethiyle ilgili şu ifadeler dikkat çekicidir: "... Ve erkek ve kadın, genç ve ihtiyar, öküz, koyun ve eşek, şehirde ne varsa hepsini kılıçtan geçirip yok ettiler. ...Şehri ve şehirdekilerin hepsini ateşe verdiler; yalnızca gümüş, altın, tunç ve demirden eşyayı Rabbin evinin hazinesine koydular."¹⁰⁷ Bir başka fetih ve işgalle ilgili de şunlar anlatılır: "...orada onların hepsini vurdu... ve

¹⁰⁶ İsrail Shahak, a.g.e., s. 76.

Yahudilik anlayışı, İshak yoluyla İbrahim'e dayanan ve Tanrı Yahve'nin önce İbrahim'le, sonra İshak'la ve daha sonra da Yakup'la ahit yaparak, onların neslini kendi kavmi olarak tayin ettiğine inanma esasına dayanan bir anlayıştır. Bu anlayışta Tanrı, sadece o kavmin Tanrısı olarak icraatlarda bulunan ve kavmini diğer tanrı ve kavimlere karşı seçilmiş, muzaffer bir topluluk haline getirmekle ahidini tamamlayacak olan bir tanrıdır.

¹⁰⁷ Yeşu, 6: 21, 24.

hamile kadınların karınlarını yardı”¹⁰⁸. Yine bu şiddet eylemleri ve kendilerinden olmayanlara karşı takınılacak tutum ve davranışlar, Talmud’un çeşitli kitaplarında da yer almaktadır.

Eski Ahit’in ötekilere karşı bu müsamahasız tutumu Yeni Ahit’le birlikte daha ılımlı ve daha müsamahalı bir seyir izlemektedir. Her ne kadar Yahudi din bilginlerinin bazısına göre, Yahudi olmayanlara karşı oluşturulmuş bu dışlama ve hor görme anlayışı kabul edilemez görülse de, bu durum, sadece bir savunmadan ileri gidememektedir.¹⁰⁹

Yeni Ahit’le birlikte, düşmanlara karşı tutumlardan, insan topluluklarının herhangi birine veya bir üyesine karşı takınılacak tutum ve davranışlara kadar, hepsinin sevgi ekseninde olması gereği vurgulanmıştır. Başta Matta ve Luka’da yer alan “Komşunu seveceksin, düşmanından nefret edeceksin” mealindeki Eski Şeriata ait olan yargı şu şekilde tashih edilmektedir: “Komşunu seveceksin, düşmanından nefret edeceksin, dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin. Öyle ki göklerdeki Baba’nızın oğulları olasınız. Çünkü O, güneşini hem kötülerin hem iyilerin üzerine doğdurur; yağmurunu hem doğruların hem eğrilerin üzerine yağdırır. Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz ne ödülünüz olur? Vergi görevlileri de öyle yapmıyor mu? Yalnız kardeşlerinize selam verirseniz, fazladan ne yapmış olursunuz? Putperestler de öyle yapmıyor mu? Bu nedenle, Göksel Babanız yetkin olduğu gibi, siz de yetkin olun.¹¹⁰ Ayrıca bu sevginin şekil ve adabı konusunda da şu ifadeler yer almaktadır: “Ama beni dinleyen sizlere şunu söylüyorum: Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik yapın, size lanet edenler için iyilik dileyin, size hakaret edenler için dua edin. Bir yanağınıza vurunca öbür yanağınızı da çevirin. Abanızı alandan mintanınızı da esirgemeyin. Sizden bir şey dileyen herkese verin, malınızı alandan onu geri istemeyin. İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın.”¹¹¹

Böyle bir izah biçimi, eski şeriata, yani Yahudi anlayışına karşı, İsa’nın kendi talebelerine verdiği nasihatler içindir. Zira İsa, “Göze göz, dişe diş, dendiğini duydunuz” demek suretiyle, Yahudi şeriati ve kutsal metinlerini kastetmekte ve

¹⁰⁸ 2. Krallar, 15: 16, Benzer ifadeler “Çölde Sayım 31: 7-12; Yasanın Tekrarı 7: 16; Yeşu 8: 24-27 vb. gibi yerlerde de tekrarlanmaktadır.

¹⁰⁹ Şinasi Gündüz, Dinsel Şiddet, s.37.

¹¹⁰ Matta, 5:43-48

¹¹¹ Luka, 6:27-31

buralarda yer alan bu tür müsamahasız emirlere karşı, şu insanî çıkarımı yapmaktadır: “Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile böyle yapar. Geri alacağınızı umduğunuz kişilere ödünç verirsiniz, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile verdiklerini geri almak koşuluyla, günahkârlara ödünç verirler. Ama siz düşmanlarınızı sevin, iyilik yapın, hiçbir karşılık beklemeden ödünç verin. Alacağınız ödül büyük olacak... Çünkü O, nankör ve kötü kişilere karşı iyi yüreklidir. Babanız merhametli olduğu gibi, siz de merhametli olun.”¹¹²

Yukarıda aktardığımız bölümlerde de anlaşılacağı üzere, düşmana karşı dahi takınılacak bu tür tavırların nedeni, merhamettir. Merhametin de kaynağının göksel Tanrı olduğu ifade edilmektedir. O, biricik oğlunu, insanoğlunun bakiyesinde bulunan asli günahın ve gelecekte de devam edecek olan her türlü kötülük ve günahın karşılığında, insanlığın affı için kurban olarak gönderip, öldürterek merhametini göstermiştir. İnsanın insana karşı merhamet ve şefkat duyması gereğinin bir başka nedeni de, aynı duyguların insanın kendisine de beslenmesine zemin oluşturmaktır. Zira iyilik yapmayan iyilik bulamaz ve merhamet etmeyen merhamet göremez, sevmeyen de sevgi bekleyemez. Bu konuda da yine Luka’da şu ifadeler rastlamaktayız: “Başkasını yargılamayın, siz de yargılanmazsınız. Suçlu çıkarmayın, siz de suçlu çıkarılmazsınız. Başkasını bağışlayın, siz de bağışlanırsınız. Verin, size verilecektir. İyice bastırılmış, dolu bir ölçekle kucağınıza boşaltılacak. Hangi ölçekle verirsiniz, ayı ölçekle alacaksınız.”¹¹³

Başkalarına karşı her türlü şiddet ve hoşgörüsüzlüğü yeren İncil, özellikle öfke ve cinayet işleme konusunda hayli önlemler önermektedir. İnsanın öncelikle kendi hayatına karşı sorumluluğunu bilip, kendi canına kastetmemesini öğütleyen İncil, başkalarının canına kastı da yasaklamıştır. Zira insanoğlu, Tanrı benzeyişinde özene bezene yaratılan bir canlıdır. Bu canlının canının insan eliyle alınması, Tanrıya ve O’nun canına kastetmek anlamına gelecektir. Oysa insana yaşamı verenin, bu yaşamı ne yapacağı konusundaki sorumluluğu da elinde tutması gerekmektedir¹¹⁴. Mukaddes Kitap’ta, özellikle kavimleri ile büyük sorunlar yaşamış elçilerin, ölümlerini istedikleri, bu konuda Tanrıya yalvardıklarını görmekteyiz. Özellikle Eyüp, İlyas ve Yunus

---

¹¹² Luka 6:32-36

¹¹³ Luka 6:37-38

¹¹⁴ Turgay Üçal, Derek Malcom, a.g.e., s. 125

bunlardan bazılarıdır.¹¹⁵ Ancak yine Mukaddes Kitap'ta sözü edilen bazı kimseler de, kendi canlarına kıyarak bir şekilde intihar etmişlerdir. Tanrı'ya karşı uzun süre itaatsizliği sonrasında bir savaş kaybeden Kral Saul, Filistinliler tarafından yakalanıp işkence göreceği korkusuyla kendisini öldürme yolunu seçmiştir.¹¹⁶ Oldukça kötü bir kral olan Kral Zimri, İsrailileri Tanrı'ya karşı isyana teşvik edip, daha sonra da saldırıya uğrayınca, savaşı kaybetmiş ve kendini yakarak öldürmüştür.¹¹⁷ Yahuda İskariot ise, İsa Mesih'e ihanet ettiği ve dönemin Roma askerleri ve Yahudi Rabbilerine ihbar edip yerini gösterdiği için, kendini asarak yaşamına son vermiştir.¹¹⁸ Mukaddes Kitap'ın bütünü ele alındığında, bunlar gibi örnekler, hep kötü nitelik taşıyan insanların sonu olarak haber verilmektedir. Zira kendi canına kıyma, erdemli, inançlı ve yaşadığı topluma faydalı olan kimselerin yapabileceği bir eylem olarak görülmemiş ve tasvip edilmemiştir. Pavlus'un, mektuplarında, insanın kendi vücutlarını hor ve hakir görücü davranışlarına karşı olduğunu görmekteyiz. Pavlus'a göre vücut, Tanrı'nın Kutsal Ruhunun bulunduğu bir mekândır. Tanrının elinde olan yer, kutsal bir yerdir. Bedenimiz kendimize ait değil, Tanrı'nın elinde, O'nun Kutsal Ruh'unun denetimindedir ve Rab İsa Mesih'in tapınağıdır. Bu durumda bedenimiz üzerinde bizim hâkimiyetimiz değil, Mesih İsa'nın hâkimiyeti vardır ve Mesih İsa'nın kanı sayesinde bir bedel karşılığı satın alınmıştır.¹¹⁹

Kişinin kendi bedenini sevmesi, kendine zarar verebilecek şeylerden uzak durması ve kendi hayatına kastetmemesi anlayışına paralel olarak, bir başkasının hayatına da aynı özeni göstermesi öğütlenmektedir. Eski Ahit'te, On Emir içerisinde yer alan emirlerden biri de “Adam öldürmeyeceksin¹²⁰”dır. Buna benzer, bu konuda hüküm bildiren birçok emir yer almaktadır. Yaratılış Bölümünde, İnsan kanını dökenin, kendi kanının da döküleceği, çünkü Tanrının insanı kendi suretinde yaratmış olduğu bildirilmektedir.¹²¹ Yine, Çölde Sayım'da şöyle denmektedir: “Adam öldüren, tanıkların tanıklığıyla öldürülecek, bir tek kişinin tanıklığıyla öldürülmeyecektir¹²².” Bir başka

---

¹¹⁵ Eyüp, 1:21, 14:13, I. Krallar 19:4, Yunus 4:3,8

¹¹⁶ I. Samuel 31:4

¹¹⁷ I. Krallar 16:18

¹¹⁸ Mata 27:5

¹¹⁹ I. Korintliler 6:19-20

¹²⁰ Mısır'dan Çıkış 20:13, Yasanın Tekrarı, 5:17

¹²¹ Yaratılış, 9:5-6

¹²² Çölde Sayım 35:30

yerde de “Ölümü hak etmiş katilin canı için bedel almayacaksınız; o kesinlikle öldürülecektir.”¹²³Denilmektedir.

Eski Ahit’te yer alan bu tür yasaklar ve cezalar, Yeni Ahit’te de devam etmekle beraber, bu kabilden şiddetli tavırlara rastlamamaktayız. Matta’da bu konuyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır: “Atalarımıza Adam öldürmeyeceksin, öldüren yargılanacak, dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, kardeşine öfkelenen herkes yargılanacaktır. Kim kardeşine aşağılayıcı bir laf söylese Yüksek Kurul’da yargılanacaktır. Kim kardeşine ahmak derse cehennem ateşini hak edecektir.”¹²⁴

Daha çok bağışlama ve affetmeyi ön planda tutan İncil, genelde insanlar arası ilişkileri ve özelde de İsa’nın insanlara karşı tutum ve davranışlarını örnekler ve aktarır. Bu örneklemelerde, İsa’nın yaşamını ve yaşamı boyunca insanlara anlatmak istediklerini bulmaktayız. Mesih İsa’nın kendi müjdesine düşman olanlara karşı önerdiği tek şey sevgi olarak işlenmiştir. Kabullenmeyene karşı herhangi bir saldırısı veya darbu olmamıştır. Bu anlamda İsa, “Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin”¹²⁵demektedir. Aynı zamanda İncil’de yer alan, İsa’nın son anlarının anlatıldığı bölümlerde, İsa’nın, tutuklanması, yargılanması, eziyete uğraması, aşağılanması, çarmıha gerilmesi sırasında herhangi bir karşılıklı bulunmadığı ve hiçbir şekilde hakaret etmediği, bedduada bulunmadığı, lanetlemediği görülmektedir. Bu konuda Petrus’un birinci mektubunda şu ifadeler yer almaktadır: “Kendisine sövüldüğünde sövgüyle karşılık vermedi, acı çektiğinde kimseyi tehdit etmedi; davasını, adaletle yargılayan Tanrı’ya bıraktı. Bizler günah karşısında ölelim, doğruluk uğruna yaşayalım diye, günahlarımızı çarmıhta kendi bedeninde yükledi. O’nun yaralarıyla şifa buldunuz.”¹²⁶ Öyle ki İsa, karşılık vermemekle kalmayıp, kendisine o zulmü reva gören ve cezayı infaz edenler için Tanrı’dan bağışlanma bile dilemektedir: “Kafatası denilen yere vardıklarında İsa’yı, biri sağında, öbürü solunda olmak üzere, iki suçluyla birlikte çarmıha gerdiler. İsa ‘Baba, onları bağışla’ dedi. Çünkü ne yaptığını bilmiyorlar. O’nun giysilerini aralarında paylaşmak için kura çektiler.”¹²⁷

---

¹²³ Çölde Sayım 35:35

¹²⁴ Matta, 5:21-23

¹²⁵ Matta ,5:44

¹²⁶ Petrus I. Mektup, 2:23-24

¹²⁷ Luka , 23:33-34

Kötülük yapan insanlara karşı kötülük yaparak mücadele edilmemesi, tersine tahammül ve rıza gösterilmesi amaçlanan bu kabilden davranışların, kişiye Tanrı katında derece kazandıracağına inanılmaktadır. Lakin, tabii hissiyatla, hem ilâhî ve hem de insanî hukukların hepsinde, bir katil kimse veya topluluğun elinde yaşamımız tehlikede olduğu zaman, kurtulmak için, o fasit adama veya topluluğa karşı durmanın caiz olduğu da bir gerçektir.¹²⁸

İnsan sevgisinin ön planda tutularak yapılacak bu kabilden karşılık vermelerin, genel anlamda İncil'in sevgi kavramına zarar getirmediği düşünülmektedir. Ancak, özellikle, düşmanları dahi sevip, beddua edenlere de hayırla dua etme anlayışı, tarihi süreçte hemen hiç işlerlik kazanmamış bir hüküm olarak durmaktadır. Bu beyanla alakalı, müellifi belli olmayan İncil-i Şerif Tefsiri isimli Osmanlıca eserde şu açıklamalar yer almaktadır: “Düşmanlarımızı sevip kendimize dost edinmek, kötü söz söyleyip, malımıza, nefsimize ve itibarımıza zarar veren bir adamın hareketini güzelleştirip faydalı kılmak mümkün değildir. Ancak bu şekildeki hareket ve ameller gösteren kimselere buğz etmemeliyiz. Bilakis onların amel ve hareketlerinden ictinab, onların kötülüklerine bedel, iyiden gayri şey arzu etmemeliyiz. Onların cehaletine ve divanece hareketine bakarak, canı gönülden acıyıp mihnet vakitlerinde onlara yardımcı olmayı gaye ediniz; onlar için dünyada iyilik edip ahirette selamet ve ebedi hayata malik olmalarının sebeplerini oluşturmaliyiz. Bunun için bizi rencide ve şetmedenler için dua ederek, cehenneme gitmemizi isteyenler için de, ebedî saadete mazhar olmalarını talep etmeliyiz.”¹²⁹

Genel anlamda, dindaşının hukukuna riayet etme ve onu sevme, sevinç ve kederini onunla paylaşma, fitri ve lüzumludur. Ancak, birçok sistem ya da din, kendi mensuplarının birbirlerine karşı beslemek zorunda oldukları sevgiyi, ötekilere beslenmesini uygun görmez. Pek tabiidir ki, İncil gibi ötekilerini de sevmeyi emreden, dini telkinler veren yasalar da dâhil olmak üzere, özellikle yayılmacı niteliğe sahip din ve sistemler bu sevgi ve hoşgörüsünü, karşısındakini kendi bünyesine dâhil etme amacıyla göstermektedir. Zira tebliğe dayalı dinlerden, başka bir tutum da beklenemez. İncil'de yer alan bu kabil sevgi ifadelerinin, sonuçta, karşıdakini Tanrı'nın sonsuz sevgisine kavuşturma amaç ve idealinin bir parçası olduğu da aşikârdır. Bu konuda

---

¹²⁸ İncil-i Şerif Tefsiri, s. 25

¹²⁹ İncil-i Şerif Tefsiri, s. 27

Pavlus'un, Koloseliler'e hitaben yazdığı mektupta şu ifadeler manidardır: "Sizden olmayanlara karşı bilgece davranın. Fırsatı değerlendirin. Sözüünüz tuzla terbiye edilmiş gibi her zaman lütufla dolu olsun. Böylece herkese nasıl karşılık vermek gerektiğini bileceksiniz¹³⁰." Bu konuda, sevgi ve hoşgörü, sadece karşıdaki şahsın, Tanrı'nın bir yaratması olarak, hoş görülmesi anlayışıyla da sınırlı değildir. Çünkü dünyevi amaç olarak, daha fazla taraftara ulaşma ve daha fazla taraftar toplama ideali, evrensel dinlerin vazgeçilmez amaçları arasındadır. Tarihe bakıldığında, bu türden erdemli, dinî tutum ve davranışların yaşamsal alana aktarılmasında başarılı olunmadığı görülmektedir. Bu anlamda, İncil'in hükümlerinin Hıristiyanlar tarafından hayata geçirilmesinde, aynı sorunların yaşanmakta olduğu da bir gerçektir. Zira her durumda, takınılacak tavrın sevgi olması gerektiğini ve her türlü menfaat elbiselerinden sıyrılıp sevgiyi kuşanmayı emreden İncil'e karşılık, Hıristiyan halkların ve devletlerin bugüne kadar tarihe hep İncil'de anlatılan ruhun tamamen tersi bir biçimde kaydedildikleri bilinmektedir.

İsa'dan günümüze kadar geçen sürede Kutsal Kitapta da ifadesini bulmuş olan bu sevgi medeniyeti, hem Hıristiyanlar arasında ve hem de ötekiler arasında kurulamamıştır. Bu amaçla, özellikle II. Vatikan Konsilinde alınan ve öncelikle din kardeşleri arasında, daha sonra da ötekilerle oluşturulmak istenen diyalogla ilgili birçok çalışma yapılmıştır¹³¹. Özellikle, Hıristiyanlık tarihi seyri içerisindeki yapı ve kendi bünyesinden çıkan modernizm gibi birçok akımlar, dinî temsili elinde bulunduran Kilise'yi bu anlamda yeni yollar aramaya mecbur etmiştir. Aynı zamanda kilisenin kendi içerisindeki fikrî ve doktrinel farklılıklar da yeni arayışları mecbur kılmıştır¹³². Bu türlü problemlerin, Hıristiyan halka yansımalarının, tarih içerisinde birçok dramatik sonuçlar doğurduğu ve aynı zamanda Hıristiyan olmayan halklar üzerinde de hatırı sayılır bir biçimde kötü etkiler bıraktığı bilinmektedir. İşte bu türden etkileri ve intibaları çağın gerektirdiği bir zeminde izale etmenin bir çabası olarak başlatılan diyalog çalışmaları, hem içerde hem de Hıristiyan dünyasının dışında, dikkatle izlenmektedir. Konumuz gereği, bu çalışmaların tarihi seyri, ilkeleri ve niteliği ile ilgili meselelere girmeyecek, ancak kısa da olsa, başlatılan bu diyalog çalışmalarının

---

¹³⁰ Koloseliler 4:5-6

¹³¹ Ali İsra Güngör, a.g.e., s. 10

¹³² Ali İsra Güngör, a.g.e., s. 59-60

dayandırıldığı dinî mesnetlere ve özellikle de ötekilerle diyalog konusunda İncil’de yer alan bilgilere bakacağız.

Diyalog kelimesi Grekçe olarak hem “tartışmak ve akıl yürütmek” şeklinde, hem de Resullerin İşleri’nde geçtiği gibi,¹³³ bir sohbet ortamında ortaya atılan fikirlere olumlu kanaatlerle karşılık vermek biçiminde özel anlamında kullanılmaktadır.

İsa Mesih ve havari Petrus, Yakup, Pavlus gibi isimler, Yeni Ahit’te isimleri ve girdikleri diyalogları sıkça zikredilen şahıslardır. Bu şahıslar aynı zamanda Hıristiyanlığın doğup gelişmesinde önemli tarihi roller de oynamışlardır. İsa Mesih, insanlarla yakın ilişkiler kuran ve samimi, sıcak, hoşgörülü bir kimse; kurduğu bu yakın ilişkilerde de inisiyatif elinden kaçırmayıp, diyalog sürecinin kendi arzusu istikametinde seyretmesini sağlayan bir hatip olarak anlatılmıştır. Bu ilişkilerde İsa, kendisinin bir “muallim”, karşısındakilerin de bir “öğrenci” olduğunu vurgulayarak, hep son sözü kendisi söylemiştir¹³⁴. Ancak İsa’nın tüm insanlara tavrı, tam bir beşer tavrıdır. O, kesinlikle bir ilah olarak, sözle meydan okumaz, insanlarla konuşur¹³⁵, onlara insanca bakar, onlarla birlikte acı çeker ve zulüm görür¹³⁶. O’nun insanlarla konuşmasında temel konu, Tanrı’dır. İsa, insanlara güven veren ama onlara da güvenen biri olarak karşımıza çıkar. Onun nakledilen tüm hayatı, Tanrı’nın insanları sevdiğine, insanların da birbirlerini sevmeleri gerektiğine odaklanmıştır. İsa, kendi canını insanlık için feda edecek derecede herkese özverili biridir.

Matta ve Markos İncillerinde anlatılan bir kıssa, İsa’nın, kendi topluluğunun dışındakilere de sevgi ve şefkat beslediğine bir örnek olarak karşımıza çıkar. Bu kıssada İsa, Kenanlı değil de, Fenikeli olarak tanıtılan bir kadına yardımcı olur. Kadın, kızına musallat olmuş olan bir cin konusunda İsa’dan yardım ister¹³⁷. Kendisi pagan bir topluluk olan, Fenike’den olmasına karşılık, bu isteği İsa tarafından şefkat ve merhamet adabıyla karşılanır. Hem ötekilerden olması ve hem de kadın olması nedeniyle, yapılan yardım ve gösterilen ilgi manidardır. Aynı zamanda kadının, yemek artıklarından

---

¹³³ Resullerin İşleri, 17:12

¹³⁴ Matta, 8:19, 9:11, 17:24, 22:16, 27:57, Markos 9:5, Luka 3:12, 5:5, 14:26, Yuhanna 4:31, 9:28, 18:15, 19:38

¹³⁵ Matta 8:8, Yuhanna 6:63, 8:28

¹³⁶ Luka 7:13, 15:20

¹³⁷ Matta 15:21-28, Markos 7:24-30

istifade etmesi de bir yönüyle ötekilere gıda götürmek veya gıda ihtiyaçlarını karşılamak gibi bir görev ve sorumluluk içermektedir.¹³⁸

İncil’de, İsa Mesih’in yabancı topraklarda da dolaşarak birçok insanla iletişim kurduğu anlatılır. Yine böyle bir günde İsa’nın, Samiri bir kadınla su kuyusu başında vuku bulan bir diyalogu İncil’de yer almaktadır. İsa, memleket memleket dolaşıp va’z ederken yolu Samiriye’ye düşmüştür. Yorgun bir halde geldiği bir kuyu başında, su çekmekte olan bir Samiri kadın görür. Kadından, kendisine su vermesini talep edince, kadın “bir Yahudi’nin Yahudi olmayan biriyle sohbet etmesine ve ondan su istemesine” hayli şaşırır. İsa da, kendisinin kim olduğunu bilmesi durumunda, aslında kadının kendisinden suyu istemesi gerektiğini anlayacağını söyler ve kadın da onun Mesih olduğunu anlar. Daha sonraları da kadın kendi köyünde bu olayı naklederek birçok Samiri’nin İsa’ya iman etmesini sağlamıştır.¹³⁹

İsa’nın, ötekilerle ilişkiler ve ötekileri de sevme konusundaki tutum ve davranışını anlatan bir başka kıssa da, Yahudi din adamlarıyla karşılaştığı bir ortamda, onlara karşı anlattığı “iyi Samiri” örneğidir. İsa Mesih, Yahudi din adamlarına, yolda giderken haydutların zulmüne uğramış bir Yahudiye kendi dindaşlarının yüz çevirerek, yol değiştirerek yardım etmediğini, ancak yoldan geçen bir Samiri’nin, onun yardımına koşup yaralarını sardığını ve onu rahat ettirmek için birçok uğraşlar verdiğini içeren kıssayı anlatır. Sonunda da, ırkın iyi olmak için yetmeyeceğini, Samiri de olsa iyi bir komşunun insanın gerçek kardeşi olabileceğini vurgular.¹⁴⁰ Bu örnekte de görüleceği üzere İsa’nın, ötekilerini komşu olarak telakki etmesi, İsa’nın tüm insanlara verdiği önemi göstermekte ve bir de diğer insanları aşağılayıcı dille çağıran Yahudi geleneğinden açıkça ayrıştığını göstermektedir. Yine “İsa Mesih, bu isimlendirmeye Yeni Ahit’in kat’ileştirdiği evrensel mesaj yoluyla her türlü etnik, kültürel, siyasî ve dinî durumu karıştırmadan iyi niyet sahibi tüm insanlara komşu gözüyle baktığını ve toplumsal bir birlik amaçladığını göstermektedir. Böylelikle İsa’ya göre komşu, Grekler, Romalılar, Samiriler, Yahudiler, fakirler, zenginler, adiller, günahkârlar, Ferisiler, vergi memurları, yani herkeştir. Aynı zamanda bu ve benzeri pasajlar, öteki

---

¹³⁸ Mustafa Alıcı, **Müslüman-Hıristiyan Diyalogu**, İstanbul 2005, s. 82.

¹³⁹ Yuhanna, 4:1-39

¹⁴⁰ Luka, 10:25-37

din mensuplarına yani “komşulara” kesintisiz sevginin nasıl gösterilmesi gerektiğini de Hıristiyanlara anlatmaktadır.¹⁴¹

İsa sonrası dönemde, Mesih İsa'nın elçileri, kendisi gibi olmasa da, bir şekilde ötekilerle belli ilkelere dayalı diyalogu devam ettirmişlerdir. Pavlus'un Efeslilerle diyalogu¹⁴², yine Atinalılarla diyalogu¹⁴³, seçkin milletin dışındakilerle ilişki ve diyalogu oluşturmanın gerekli görülmesine bir örnek teşkil etmektedir. “Bir başka deyişle, Yeni Ahit'in, Mesih'ten gelmeyen ama, kiliseyle uzlaşan yeni, doğru ve iyi şeylere açık olduğunu da göstermektedir.”¹⁴⁴ Yine Hıristiyanların kendileri dışındaki dinlere mensup insanlarla kurdukları diyaloglar için, en uygun kutsal kitap referanslarından biri de, Romalı Yüzbaşı Kornelyus ile Petrus arasındaki diyalogdur.¹⁴⁵ Petrus, bir gentile olan Kornelyus'a, kendisi ve ailesi için kurtarıcı mesajın ne olduğunu izah ederken, Yahudilerin zengin motifli kültürel örneklemelerini ve tarzını kullanmayarak sadece, genel ifadelerle bu insandaki Tanrı'ya imanın farkında olarak daha kapsamacı bir yaklaşımla “Tanrı'nın doğru olan tüm insanları gözettiğini çünkü herkesin Rabbi olduğunu” söyler.¹⁴⁶

Yukarıda verdiğimiz örnekler gibi çok sayıda örnek mevcuttur. Zira Yahudî anlayışın, insanları bir ölçüde Tanrı ile ahit yapanlar ve ötekiler olarak telakki etmesine paralel olarak, peşi sıra, aynı toplumdan çıkararak evrensel bir niteliğe bürünen Yeni Ahit anlayışı da, tüm dinlerde olduğu gibi, inanç açısından ötekini Hıristiyan'a denk görmemektedir. İsa, sadece ebedî hayata layık olanların meleklerle eşit bir seviyede olacaklarını ve Tanrı'nın oğulları diye çağıracaklarını bildirmektedir.¹⁴⁷ Fakat İsa Mesih, öteki insanlarla ilişkilerde alabildiğine doğal olmayı tercih ederdi. Buna binaen “insanların size nasıl davranmalarını istiyorsanız sizde onlara öyle davranın. Çünkü ruhsal yasanın da peygamberlerin de anlamı budur.”¹⁴⁸ diyordu. Aynı zamanda İsa, kendini çocuklar gibi alçaltanların Tanrı Krallığında en büyükler olacağını belirtir¹⁴⁹;

---

¹⁴¹ Mustafa Alıcı, **a.g.e.**, s. 83

¹⁴² Resullerin İşleri, 19

¹⁴³ Resullerin İşleri, 17:22-31

¹⁴⁴ Mustafa Alıcı, **a.g.e.**, s. 86

¹⁴⁵ Resullerin İşleri, 10:1-48

¹⁴⁶ Mustafa Alıcı, **a.g.e.**, s. 86

¹⁴⁷ Luka, 20:35-36

¹⁴⁸ Matta, 7:12

¹⁴⁹ Matta, 18:1-4

kibirli olan alçaltılır, alçak gönüllü olan ise yükseltilir¹⁵⁰ ve kibirli olmamayı, alçak gönüllülerle birlikte olmayı tavsiye eder.¹⁵¹

Bütün bunlardan yola çıkarak başlatılan ve ötekilere bakışı, onlara karşı davranışı direkt ilgilendiren diyalog anlayış ve çalışmalarının, tarihi süreçlerde hep sevgi yerine yeni ayrışmalara neden olduğu görülmektedir. Gerek İncil inananlarının kendi bünyesindeki topluluklar arasında yaşanmış olan tarihi süreç ve gerekse de ötekilerle yaşanmış olan süreçler, bahse konu olan insan sevgisi ve genel anlamda da sevgiden uzak olduğu görülmüştür. Her ne kadar Hıristiyan dünyası, diyalog yoluyla sevgiyi oluşturma çabaları doğrultusunda, “Tanrının krallığını yaymak amacıyla savaşlar çıkarmak, masum insanları öldürmek gibi vahşi yaklaşımlar, Tanrının müjdesinde yer almaz.¹⁵²” diyorlarsa da; tarihi kayıtların, bunun aksini söyledikleri görülmektedir. Bu konuda, Mesih İsa’nın adı kullanılarak tarihte yapılmış olan Haçlı Savaşları ve benzeri şeylerin, sadece yönetenlerin kendi çıkarlarının bir sonucu olarak değerlendirilmesi bu sorunu çözmeye yetmemektedir. Çünkü işgal edilmiş, sömürülmüş çeşitli toplumların, Hıristiyan dünyası tarafından ilkin İncil ve kilise kullanılarak bu kötülöklere hazırlandığı, görülmektedir. Tarihte, siyah ırkın köleleştirilmesi ve topraklarının sömürülmesinin, ilkel topluluk olarak adlandırılan yerlilerin ıslahının, haçlı anlayışının hem kendi toplumuna ve hem de doğu toplumuna karşı giriştiği eylemlerin çoğunun, İncil ve kilise kullanılarak yapıldığı bilinmektedir. Bu gibi olaylar, sadece yöneticilerin harisliğiyle değerlendirilip örtülebilecek basit şeyler olmadığı kesindir. Hıristiyanlık tarihinde vuku bulmuş ve günümüzde de devam eden bu ve benzeri sevimsiz olaylar, getirdiklerinin bütünü sevgi olan Mesih İsa’nın mesajının, nasıl anlaşıldığı konusunda, ciddi sorunların bulunduğunu göstermektedir.

Ötekilerle olan münasebet ve ötekileri sevme konuları son yüzyılda, şekil değiştirerek özellikle Katolik Kilisesi’nin yeni ve plânlı bir diyalog çalışmasına dönüştüğünü görmekteyiz. Böylece modern anlamda dinler arası diyalog fikrinin ilk önceleri Hıristiyan mezhepleri arasındaki anlaşmazlıkları karşılıklı görüşmelerle çözüme götürmek şeklinde başladığı bilinmektedir. Bu görüşmelerde elde edilen olumlu sonuçlara dayanılarak, Hıristiyanların inisiyatifinde, öteki dinlere yönelik yeni anlayış

---

¹⁵⁰ Matta, 23:12

¹⁵¹ Romalılar 12:16

¹⁵² Turgay Üçal, Derek Malcolm, a.g.e., s. 119.

ve çözümler üretme esasına dayanmaktadır. Ancak yine de Hıristiyanların gerçek anlamda ötekilerle diyaloga girme arzusunun tarihçesi yarım asır geriye gidecek kadar yenidir.¹⁵³ Hıristiyanların bu yaklaşımlarıyla öteki dinlerle “karşı karşıya gelme” biçimleri bilhassa sömürge sonrasında, daha önceki dönemlerde görülmeyecek kadar farklılaşmıştır. Bu yeni dönemle birlikte Hıristiyanların, öteki dinlere nispeten daha objektif yaklaşmak ve onların kaynaklarına inmek arzusunda oldukları görülmektedir.¹⁵⁴

---

¹⁵³ Ekrem Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Isparta 2002, s.369.

¹⁵⁴ Mustafa Alıcı, **a.g.e.**, s. 39

II. BÖLÜM

KUR'AN'DA İNSAN SEVGİSİ

A. ALLAH-İNSAN İLİŞKİSİ AÇISINDAN SEVGİ

Kur'an'da Allah ile insan arasındaki ilişki, birçok yönüyle ele alınmaktadır. Bu ilişkinin en başında da sevgi bulunmaktadır. Allah ile insan ilişkisinin dayandığı sevgiyi ifade için, Kur'an'da birçok kavram kullanılmaktadır. Bunlardan sık kullanılanlardan birkaçını aşağıda işleyeceğiz.

1. Sevgiyle İlgili Kavramlar

Kur'an'da sevgiyi ifade etmek için kullanılan birçok kelime ve kavram mevcuttur. Bu durum, gerek Arapça dilinin ifade biçimiyle ve gerekse de sevgi çeşitliliğinin bizzat ayrı kelimelerle ifadesinin gerekliliğiyle ilgilidir. “Hubb” kelimesi Kur'an'da “sevgi” kavramının anahtar kelimesidir. Kur'an'ın sevgi mesajları genellikle bu kelimeyle ifade edilmiştir. Dolayısıyla Kur'an'da geçen sevgiyle alakalı diğer kelimelerle, Kur'an'da yer almayan “aşk” ve “şevk” kelimeleri, “hubb” kelimesinin semantik alanı içerisinde mütalaa edilmek durumundadır.¹⁵⁵ Kur'an'da, sevgiyi ifade etmek için genelde, şu kelimeler kullanılmaktadır:

a. Hubb: Türkçe'de kullanılan “muhabbet” kelimesinin bir şeklidir. Sevgi ile ilgili terimlerin başında gelen muhabbet, saflık ve halislik anlamı taşıdığı; sevgi ve dostluğun samimi ve katıksız olanına dendiği rivayet edilir.¹⁵⁶ Aynı şekilde “Ha-Be-Be” kökünden gelen “el-hubâb”da, şiddetli yağmurların yağmasıyla yükselen suların üstündeki kabarcıklar için kullanıldığı; “muhabbet” kelimesinin de bu kelimedenden geldiği de söylenmektedir. Bunu söyleyenlere göre, sevgiliye kavuşma ve onun güzelliğini görme heyecan ve susuzluğu içinde bulunan kimsenin kalbinin coşması ve kabarması anlamını taşımaktadır.¹⁵⁷

b. Sabve: Sevginin düşkünlük boyutunu ifade etmek için kullanılır. Daha ziyade aşk ve aşık olmak manasına gelen sabve, Kur'an'da meyl anlamında kullanılmıştır.¹⁵⁸ Nitekim Yusuf Suresi 33. Ayetinde,“(Yusuf) Rabbim dedi, bana göre zindan, bunların

¹⁵⁵ Ali Galip Gezgin, **Kur'an'da Sevgi**, Isparta 2003, s.98.

¹⁵⁶ Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî, **er-Risale**, Kahire 1972, C.II, s.613.

¹⁵⁷ Ebu'l-Fadl Cemalu'd-Dîn İbn Manzûr, **“Ha-Be-Be” mad, Lisan'ul-Arab**, Beyrut Trsz, C.I, s.289.

¹⁵⁸ İbn Manzûr, **“Sad-Be-Vav” mad.**, C.XIV, s.449,

beni davet ettiği şeyden daha iyidir. Eğer onların bu düzenini benden savmazsan onlara meylederim ve cahillerden olurum” olduğu gibi bu anlamda kullanılmıştır.

c. Şağaf: Kalbin zarı anlamında kullanılan bu kelime, sevginin veya meyletmenin kalbin zarına kadar işlemesi anlamındadır.¹⁵⁹ Bu anlamda “eş-Şağaf” kelimesi Kur’an’ın Yusuf Sûresi 30. Ayetinde şu şekliyle geçmektedir. “Şehirdeki bir kısım kadınlar: “Azizin karısı, delikanlının nefsinden murâd almak istiyormuş. Sevgi yüreğinin zarına işlemiş. Görüyoruz ki o, muhakkak apaçık bir sapıklıktadır.” dediler.”

d. Vudd: Dostluk, muhabbet ve beşeri ilişkilerde sevgiyi ifade etmek için kullanılan bu kelime, seven ve sevgisi çok olan; her şeye ve herkese karşı sevgisi çok olan kişi için de kullanılmaktadır. Sevginin, en latif ve katkısız, karşılık beklemezsizin olanı için kullanılmaktadır.¹⁶⁰ el-Vudd; Kur’an’da ve hadislerde çokça kullanılmaktadır. Meryem Sûresi 96. Ayette şöyle geçmektedir: “İman edip hayra ve barışa yönelik işler yapanlara gelince, Rahman onlara bir sevgi oluşturacaktır.” Mücadele Suresi 28. Ayette de “el-Vudd” kelimesi sevginin, samimi dostluk boyutunu ifade için şu şekilde kullanılmıştır: “Allah’a ve âhiret gününe inanan topluluğun, Allah’a ve resulüne karşı çıkanlara sevgiye dayalı bir dostluk kurduğunu göremezsin. Bunlar, ister onların babaları olsun, ister çocukları olsun, ister kardeşleri olsun, ister akrabaları olsun...” el-Vudd kavramı daha birçok ayette de geçmektedir.¹⁶¹

e. Hille (h): Sevginin, samimi ve gönülden olan dostluğu ifade etmek için kullanılan bir kelimedir. Aynı zamanda sevgide ortaklık kabul etmemek, bir şeyi münhasıran sevmek ve sevgide vahdeti ifade etmek için kullanılır.¹⁶² Bu kelime, hem Kur’an’da hem de hadislerde gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Bu bağlamda, Nisa 125. Ayette şöyle geçmektedir: “Güzel düşünüp, güzellikler sergileyerek ve sözü-özü doğru bir halde İbrahim’in milletine uyararak yüzünü Allah’a teslim edenden daha güzel dinli kim olabilir! Allah, İbrahim’i dost edinmişti.” Bir başka ayette de “el-Hille” şu şekilde geçer: “Ey iman edenler! Alış-verişin, dostluğun, şefaatin olmadığı o gün gelmeden

¹⁵⁹ İbn Manzûr, “Şin-Ğayn-Fe” mad., C.IX, s.179,

¹⁶⁰ İbn Manzûr, “Vav-Dal-Dal” mad., C:III, s.403.

¹⁶¹ Hûd, 19/96; Burûc, 84/14.

¹⁶² İbn Manzûr, “Hi, Lam, Lam” mad., C.XI, s.211.

önce size verdiğimiz rızıktan infak edip dağıttın. Küfre sapanlar kâfirlerin ta kendileridir.”¹⁶³

f. Fütûn: Bir şeyin kalbe çok hoş ve sevimli gelmesi ve bu yüzden insanın ne yapacağını bilmeyecek şekilde şaşırmasıdır. Bunun sebebi de aşk ve sevgidir. Kara sevdaya tutulmuş ve gözü hiçbir şeyi görmeyen, mecnun anlamında, Peygambere Yapılan yakıştırmaya binaen, Kalem Suresinde şöyle geçmektedir: “Hanginizin mecnun olduğunu, yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler.”¹⁶⁴ Fütûn’un, sınamak, imtihan etmek, sapmak veya saptırmak gibi daha birçok anlamı vardır.¹⁶⁵

g. Alâka: Bir şeye veya bir kimseye gönül kaptırarak o şey veya kimseye sevgi ve aşk duymak manasında kullanılır.¹⁶⁶ Gönülden hissedilen bu sevginin sürekli ve köklü olması, gelip geçici olmamasını ifade eder. Nisa Suresi 129. Ayette şu şekilde geçmektedir: “Ne kadar tutkuyla isterseniz de, kadınlar arasında adaleti sağlamaya asla güç yetiremezsiniz. O halde tam bir eğilimle bir yana yönelip de öbürünü askıdaymış gibi bırakmayın. Barışı esas alıp sakınırsanız, Allah çok affedici, çok merhametli olacaktır.”

h. Hanân: Aşırı arzu, ruhun arzuyla ve iştihakla coşması, kalp yumuşaklığı, “rahmet, muhabbet, yumuşaklık, ta’zim” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁶⁷ Birçok tefsirde bu kelimeye “rahmet, şefkat, acıma ve muhabbet, yumuşaklık, ta’zim” gibi anlamlar verilmiştir. Hanân, sadece ruhsal bir duygu olmayıp aynı zamanda da o duygunun sesle dışarı yansıtılması için kullanılmaktadır. Bir devenin yavrusunu çağırmasındaki şefkat ve sevgiyi ifade için de kullanılır.¹⁶⁸ Kur’an’da Hz. Yahya ile ilgili olarak: “Katımızdan ona bir hanân/kalp yumuşaklığı, rahmet verdik.”¹⁶⁹ şeklinde geçmektedir.

Kur’an’da ve Hadislerde sevginin hal ve çeşitleri genel olarak bu kavramlarla ifade edilirken, bunlardan başka birçok kelime de kullanılır. Ğarâm, Hevâ, Mikâ (h), Şevk, Şe’af, Vecd, Teteyyum, Cevâ, Sedim gibi birçok kelime de sevgi hallerini ve biçimlerini ifade etmek için kullanılmıştır.

¹⁶³ Bakara, 2/254.

¹⁶⁴ Kalem, 68/6.

¹⁶⁵ İbn Manzûr, “Fe-Te-Nun” mad ., C.13, s.318,

¹⁶⁶ Raşit Küçük, *Sevgi Medeniyeti*, İstanbul 2002, s.18.

¹⁶⁷ İbn Manzûr, “He-Nun-Nun” mad., C.13, s.438,

¹⁶⁸ Ali Galip Gezgin, *a.g.e.*, s.118.

¹⁶⁹ Meryem, 19/13.

2. İnsanın Yaratılışı ve Sevgi

Özelde insanın, genelde de bütün evrenin yaratılmasında ve dizayn edilmesinde sevgi ve şefkat unsurları ön plana çıkmaktadır. İnsanın var olma serüveninin başından sonuna kadar geçtiği merhalelerin hepsi, bir titizlik ve ihtimam örneği olarak anlatılır. Zira yaratıcı insanı yaratırken ve bedenini ve yaşamını dizayn ederken insanın çok değerli olduğunu ve bütün bu ihtimamı hakettiğini de bildirir. Düşünen, planlayan ve feraset gösterebilen bir varlık olarak insan, evrenin en kıymetli varlığı olarak telakkî edilir. O, bu vasıflarından dolayı evrende, hep işi yapan ya da etkileyen konumunda olmuş; diğer nesnelere gibi başkalarının yaptığı işlerden etkilenerek hayatını devam ettiren canlılardan ayrılmıştır. Kur'an'da, insana verilen bu değer ve ona yüklenen misyon çokça zikredilir. Bu anlatımların içeriğinde, insana verilen değer, insanın kendi kazanımı olmadığı, Allah'ın insana bu üstün değeri vermesinden kaynaklandığı da hatırlatılmaktadır. Zira insan, kendi yaratılışına ve yaratılış keyfiyetine müdahil olamamaktadır.

Kur'an'da insanın yaratılışından bahisle “Gerçekten biz insanı en güzel bir biçimde yarattık.”¹⁷⁰ şeklindeki ayette, insanın, diğer canlılara göre daha donanımlı ve daha düzenli yaratıldığı belirtilmektedir. İnsan güzelliğinin en güzel biçimde olması, duygusuz olan şekil ve suretinde değil, duygusunda ve özellikle de “güzellik” denen manayı anlamasındadır. Aynı zamanda insanın güzelliği, mutlak güzellikle en güzel olan yaratıcının, kemal sıfatını tanıyıp onun ahlâkıyla ahlâklanmış olmasındadır. İnsan yaratılışının kıvamı ve aday olduğu olgunlaşma budur. İnsan, ilk doğuşunda, bu olgunlukta olmasa bile, bu kıvama ve olgunluğa, bu güzelliğe doğru ilerleme kabiliyeti ile yaratılmış olma bakımından “en güzel biçimde” yaratılmıştır.¹⁷¹ Yaratıcının, insanı en güzel şekilde yaratması da, insanı sevdiğinin bir kanıtı olarak, ona değer verdiğinin bir işareti olarak algılanmaktadır. Zira güzellik, sevgiden neş’et eder. Sevgi, güzelliğin hem nedeni hem de sonucu olabilmektedir.

Kur'an'da, insanın yaratılışına birçok yerde gönderme yapılarak, Allah'ın insana verdiği değer ve ona beslediği sevgiye işaret edilmektedir. İlk insanın yaratılışından bahisle Kur'an'da şu ifadeler yer almaktadır: “Andolsun sizi yarattık. Sonra size şekil verdik. Sonra da meleklerle “Âdem için saygıyla eğilin” dedik. İblisten başka hepsi

¹⁷⁰ Tîn, 95/4.

¹⁷¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul Trsz., C.IX, s.313.

saygı ile eğildiler. O, saygı ile eğilenlerden olmadı. Allah, “sana emrettiğim halde seni saygı ile eğilmekten alıkoyan nedir?” dedi. “Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın.” dedi. Allah, “şimdi in aşağı oradan. Çünkü senin orada büyüklük taslamak haddine değil, hemen çık! Çünkü sen aşağılıklardansın” dedi.”¹⁷² Zikredilen bu ayetlerden anlaşılacağı üzere Allah, insanı, var olan diğer mahlûkattan daha kıymetli ve değerli yaratmış, diğer mahlûkatın da ona saygı ile hürmet etmesini istemiştir. Öyle ki, buna karşı çıkan iblisi de lanetleyerek kovmuştur. Çünkü Allah, insanı yeryüzüne bir halife olarak yaratmış¹⁷³, ona kendi ruhundan üflemiş¹⁷⁴, onu yüceltmıştır. Bu konuda Hicr Suresinde şu ifadeler yer almaktadır: “Hani Rabbin meleklere, “Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin” demişti. Bunun üzerine bütün melekler saygı ile eğildiler. Ancak iblis, saygı ile eğilenlerden olmadı...”¹⁷⁵

Kur’an, ilk insan olarak, Âdem’e ve onun yaratılışına genişçe yer vererek, Allah’ın, insanoğlunun atasına verdiği değeri ve kendisinden bir şeyler kattığını bildirmektedir. Ancak, Allah ile insan arasında, yaratıcı ve yaratılmış münasebeti de hep hatırlatılmıştır. Çünkü Allah, insana oluş ve varlığını veren zât durumundadır. Yani, Allah insanın yaratıcısı, insan da onun yaratığıdır.¹⁷⁶

Allah, insanı, önünde saygı ile eğilmenin namzedi olarak yaratırken ona, gösterdiği önem ve özeni de belirtir. Böyle manidar bir önemle yaratılmış olan insanın, fiziksel ve ruhsal yaratılışı ve dizaynının da bir mükemmellik örneği olduğu, Kur’an’da sıkça zikredilir. İlk insan olarak Âdem’in yaratılışını yukarda belirttiğimiz gibi özel ve itina ile gerçekleştiren Allah, insan soyunun devamında da insanı, basit bir öğeden mükemmel bir varlığa dönüştürerek yarattığını belirtir. Bu işlemler Kur’an’da belirli bir sıra halinde listelenerek verilir. Mûminûn Suresi’nde şöyle denilmektedir: “Andolsun biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta, nutfe haline getirdik. Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete)

¹⁷² A’raf 7/11–13. Benzer ayetler için bakınız: Bakara 2/30–37, İsrâ 17/61–62.

¹⁷³ Bakara, 2/30.

¹⁷⁴ Hicr, 15/28.

¹⁷⁵ Hicr, 15/28–31.

¹⁷⁶ Toshihiko İzutsu, **Kur’an’da Allah ve İnsan**, İstanbul Trsz., s.152.

çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratılışla insan haline getirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.’’¹⁷⁷ Kur’an’da, basit bir sperma ile başlatılıp, mükemmel bir varlığa dönüştürülen ve varlık âleminin en tepesine oturtulan insanın, geçmiş olduğu merhaleler sıklıkla tekrarlanırken¹⁷⁸; insanoğlunun neslinin devamı için de gerekenin yapıldığı ifade edilir. Nahl Suresinde, “Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı ve sizi temiz gıdalarla rızıklandırdı...’’¹⁷⁹ denilmektedir. Bu anlamda, insanın, fizyolojik ve ruhsal yaratılışından sonra da, yaşam boyunca neslinin devamı için, bütün nedenlerin ve imkânların oluşturulduğu belirtilmektedir.

İlk yaratılıştaki mucizevî mükemmellikle meydana gelmiş olan insan, yaratıcının kendisine yüklediği misyona paralel olarak yeryüzünde yaşayabilmesi için sınırsız nimetlerle de desteklenmiştir. Çünkü insana yüklenen misyon ve verilen değer, günahsız ve hatasız yaratıldığı ifade edilen meleklerin dahi, saygıyla eğilmelerini gerektirecek kadar fazladır. Allah’ın insana verdiği bu değer ve ona beslediği sevginin nedenlerinin başında belki de, akıl denen nimetin kendisine verilmiş olması gelmektedir. Bu özellik, insanın yaratılışında, yaratıcının kendi ruhundan üflemesi, yani maddenin kabiliyetini olgun bir duruma getirip içine Allah’ın bir işi olan ruhtan feyiz katmasıyla oluşmuştur. İşte, Allah o balçıktan yarattığı insanı, akıllı da içeren ruhu ile böyle yükseltmiş ve diğer yaratılmışların saygısına mazhar kılmıştır¹⁸⁰.

3. Allah’ın Nimetleri ve Sevgi

Allah insanı sadece yaratıp şekillendirmekle bırakmamış, ona, yaşayabileceği bir mekân ve hayatını, neslini devam ettirebileceği imkânlar, beraber huzur içerisinde yaşayabileceği hemeinsler de yaratmıştır. Bu yaratışların bütünü sevgi ile yapmakta, insanoğlundan da sadece verilenlere karşılık kadirşinaslık örneği olarak sevgi ve şükür beklemektedir. Rıza esasına dayalı olan bu kadirşinaslık, Allah’ın verdiği nimetlere karşılık insandan da, O’nu sevmesi ve şükretmesi istenmiş ve sonuçta da insanoğlu Allah’tan razı, Allah da onlardan razı olmuştur.¹⁸¹ Allah’ın, kullarına olan sevgisi, kulların Allah’a olan sevgisinden öncedir. Allah’ın kulunu sevmesi, o kul hakkında

¹⁷⁷ Mû’minûn, 23/12–14.

¹⁷⁸ Hicr, 15/28, Hac, 22/5, Mû’min, 40/67, Kıyame, 75/38, Alak, 96/2.

¹⁷⁹ Nahl, 16/72.

¹⁸⁰ Hamdi Yazır, a.g.e., C.V, s.209.

¹⁸¹ Maide, 5/119, Tevbe, 9/100.

dünya ve ahiret hayırlarını istemesi anlamını da taşır.¹⁸² Allah'ın kuluna muhabbeti O'nun fiilî sıfatlarından olup, kulun kendisiyle Allah'a kavuşacağı hususî bir ihsan çeşididir. Sevgi, insanı üstün bir makama ulaştıran özel bir haldir. Allah'ın kendisini sevmeye talip olan kuluna, bu sevgiye ulaşmanın yollarını ve vesilelerini kolaylaştırması; kendisini hakkıyla bilip tanımak isteyeneye de yardımcı olması, O'nun kulunu sevmesinin neticesidir.¹⁸³

Allah'ın insanı sevmesinin bir sonucu olarak onun için yarattığı birçok nimetten bahsedilir. Kur'an'da, bu sevgi esasına dayalı olup da, karşılığında Allah'ı sevme ve O'na şükretme erdemlerinin ön plana çıkarıldığı nimetleri kısaca şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. İnsanı yaratan Allah, insanın hayatını devam ettirebileceği bir âlem de yaratmıştır. Kur'an'da, insana verilen değerlerin bir neticesi olarak evrenin bugünkü mükemmelliğiyle yaratıldığı, sıkça anlatılır. “Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten, sonra Arş'a istivâ eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır. Bunların her biri muayyen bir vakte kadar akıp gitmektedir. O, Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız için her işi düzenleyip ayetleri açıklamaktadır. Yeri döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar yaratan ve orada bütün meyvelerden çiftler çiftler yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine o örtüyor. Şüphesiz bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır. Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır...”¹⁸⁴

İnsanoğlunun yaşamı için, evrende bir ahenk ve düzen yaratmış olan Allah, insanın ihtiyacı olacak olan güneş ve ayı, geceyi ve gündüzü de yaratmıştır. “Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde, düşünen bir toplum için birçok deliller vardır.”¹⁸⁵ Yine Kur'an'da, göklerin ve yerin, dağların ve denizlerin yaratılışındaki ihtişam ve sanat da sıkça zikredilerek Allah'ın insanoğlu için yaratmış olduğu şeylerin, insana ne denli kıymet ve değer kattığı da

¹⁸² Hamdi Yazır, **a.g.e.**, C.III, s.171.

¹⁸³ Raşit Küçük, **a.g.e.**, s.85.

¹⁸⁴ Ra'd, 13/2-4.

¹⁸⁵ Bakara, 2/164.

vurgulanmaktadır.¹⁸⁶ Allah, insanoğluna atıfla şöyle demektedir: “O, yerde ne varsa sizin için yarattı. Sonra, kendisine hoş bir şekilde semaya yöneldi, onu yedi kat olarak yaratıp düzenledi. O, her şeyi hakkıyla bilendir.”¹⁸⁷ Her şeyin insanoğlu için yaratılmış olması, insanoğlunu çok değerli ve yaratıcı tarafından sevilen bir canlı haline getirmektedir. Kur’an’daki bu ayetle ilgili olarak müfessirler birçok yorum yapmışlardır. Elmalılı Hamdi Yazır, bu konuda şunları söylemektedir: “O Allah, her şeyi yaratandır ki, sizlere önce şu altınızdaki yeri ve bu yerde bulunan şeylerin hepsini; unsurları, bileşiklerini, denizleri, karaları, dağları, dereleri, ovaları, çölleri, ormanları, ırmakları, pınarları, madenleri, otları, ağaçları, çiçekleri, meyveleri, hayvanları, kuşları hasılı her şeyi, hayatınızda faydalanmanız için ihsan etmiş ve yaratmıştır. Bunların hepsini insanı yaratmak ve yarattıktan sonra da mesut yaşatmak için yaratmıştır. Hepsini insanlara itaatli, çekici ve mübah kıldı. Şu halde esas itibariyle bunların hepsinden insanlar için bir faydalanma hakkı ve bir faydalanma şekli vardır... İşte Allah, insanları bu kadar yüksek yaratmıştır. Böyle yaratıp, böyle yaşatmak için önce bütün yeryüzünü ve yeryüzündeki bütün şeyleri yaratıp onların faydalanmasına hazır kılmıştır. Bu yarattıklarına paralel olarak, semayı da düzeltmiş, ortaya çıkan değişimi, bunalımını nizama koymuş, bunlardan da yeryüzüne ve insanlara faydalar sağlamıştır.”¹⁸⁸

2. İnsanı yaratan Allah, evreni de yarattıktan sonra insanın hayatına devam edebileceği temel ihtiyaçlarını da karşılamış ve birçok nimet yaratmıştır. Yukarıda bahsi geçen kozmik yapının yaratılması ve belli bir düzene kavuşturulmasının yanında, yaşamsal gıdalar, gündelik ihtiyaçları gidermek amacıyla kullanılan araçlar ve diğer eşyalar da yaratılarak insanın istifadesine sunulmuştur. İnsanoğlunun çalışıp, Allah’ın yarattığı rızıktan rızkını temin etmesi için gündüzü, dinlenip rahat etmesi için de geceyi yaratan¹⁸⁹ Allah, yeryüzündeki yiyecekleri beslenmesi için, yük hayvanlarını binmesi ve işleri görmesi için, bazı hayvanları da beslenmek amacıyla yemesi için yaratmıştır. Bu nimetler, Kur’an’da şöyle anlatılır: “Hayvanları da yarattı. Onlar da sizin için bir ısınma ve birçok faydalar vardır. Hem de onlardan yersiniz. Onları akşamları getirirken, sabahları salıverirken de sizin için bir güzellik ve zevk vardır. Onlar ağırlıklarınızı, sizin

¹⁸⁶ Enam, 6/101, Ra’d, 13/2, Lokman, 31/10, Nebe, 78/6-16.

¹⁸⁷ Bakara, 2/29.

¹⁸⁸ Hamdi Yazır, a.g.e., C.I, s.250-251.

¹⁸⁹ Yunus, 10/67.

ancak zorlukla varabileceğiniz beldelere taşırlar. Şüphesiz Rabbiniz çok esirgeyicidir, çok merhametlidir. Hem binesiniz diye, hem de süs olarak atları, katırları ve merkepleri de yarattı. Bilemeyeceğiniz daha nice şeyleri de yarattı... O, gökten sizin için su indirendir. İçilecek su ondandır. Hayvanlarımızı otlattığınız bitkiler de onunla meydana gelir. Allah, o su ile size; ekin, zeytin, hurma ağaçları, üzümler ve her türlü meyvelerden bitirir. Elbette bunda düşünen bir kavim için ibret vardır... Sizin için yeryüzünde çeşitli renk ve biçimlerle yarattığı şeyleri de sizin hizmetinize verendir... Hâlbuki Allah'ın nimetlerini saymaya kaksanız onu sayamazsınız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹⁹⁰

Rahman Sûresinde de, Allah'ın insanoğluna verdiği nimetler sıkça zikredilerek, her defasında, Allah'ın kullarını koruyup kollaması ve onlara her türlü rızıkı vermesinin yalanlanamayacağı ile ilgili hitaplara vurgu yapılmaktadır. Şöyle ki: “Rahman, Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona düşünüp ifade etmeyi öğretti.”¹⁹¹ Aynı sûrede sırasıyla Allah, yeri yaratıklar için var ettiğini, orada meyveler ve salkımlı hurmalar yarattığını, yapraklı taneler ve hoş kokulu bitkiler yarattığını ifade edip, Rabbin nimetlerini yalanlamamayı şiddetle öğütler.¹⁹²

3. Allah'ın insana verdiği bir başka nimet de, insanı dünyada yalnız bırakmayıp ona eş yaratması ve neslinin devamı için de ona çocuklar veriyor olmasıdır. Bu konuda, Kur'an'da birçok ayet bulunmakla birlikte, Allah'ın bu yaratmasının sevgi ve ülfete dayandığını anlatan ayetlerinin bir kısmını zikredeceğiz. Öncelikle Allah, insanı yarattıktan sonra, onun hemcinsi olacak eşini de yarattığını ve bu eşler vasıtasıyla da birçok oğullar ve torunlar verdiğini, böylelikle, insanın neslinin devamını sağladığını söylemektedir.¹⁹³ Yine Allah, Şûra Sûresinde de, sadece insanoğluna değil, aynı zamanda insanoğlunun istifadesine sunulan hayvanlara da eşler yaratarak neslinin devamı ve çoğalmayı sağladığını belirtmektedir.¹⁹⁴ Oğulların ve zürriyetin bir nimet olduğundan bahisle “Size göz önünde duran oğullar verdim.”¹⁹⁵ denilmektedir. Aynı zamanda, insanoğlunun rahat ve mutluluğu için yaratılan bu eşler ve evlatların yaşam süresince birbirlerine eziyet ve külfet olmamaları ve bunları bir arada tutacak bir bağ

---

¹⁹⁰ Nahl, 16/3-18.

¹⁹¹ Rahmân, 78/1-4.

¹⁹² Rahman, 78/10-13.

¹⁹³ Nahl, 16/72.

¹⁹⁴ Şûra, 42/11

¹⁹⁵ Müddesir, 74/13.

oluşturmak için de Allah, sevgi ve merhameti yarattığından bahisle şöyle demektedir: “Kendileriyle huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O’nun delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”¹⁹⁶ Başka bir ayette de “Allah, sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir. Eşiyle birleşince, eşi hafif bir yük yüklenir (gebe kalır) ve bir müddet onu taşır. Gebeliği ağırlaşınca her ikisi de Rableri Allah’a “Eğer bize iyi ve sağlıklı bir çocuk verirsen, elbette şükredenlerden olacağız” diye dua ederler.”¹⁹⁷ denilmektedir.

4. Bağışlanma ve Sevgi

Yaratıcı ile insan arasındaki sevgi ilişkisinde her şey, yaratıcının, insanı en güzel şekilde yaratması ve ona yaşamının devamı için ortamı hazırlayıp türlü nimetleri de istifadesine sunmasıyla başlar. Ancak, yaratıcı insanı başıboş bırakmaz. En büyük nimetlerden olan aklı da insana bahşederek onu sorumlu tutar. Var olma ve hayatını devam ettirip bu hayatı planlama aşamasından sonra yaratıcı, insandan yaratış esprisine uygun olarak yaşamasını beklemektedir. Bu prensiplerini insana hatırlatma amacıyla da, insana insanlık tarihi boyunca çeşitli elçi ve buyruklar iletmektedir. Bu durum karşılıklı geri dönüşüm içerisinde Allah’ın insana bahsettiklerinin ve O’nun mutlak sevgisi ve merhametinin, insan tarafından da doğru algılanıp cevaplanması anlamına gelmektedir. Zira Allah, insana verdiği bu önem ve sevgiye karşılık, insandan, kendisinin sevgisine layık olmasını istemektedir. Bu tür bir liyakat, Allah’ın insana fizyolojik ve ruhsal olarak verdikleri ile değil de, insanın, kendi fiil ve tutumlarının Allah’ın istekleri doğrultusunda olmasına özen göstermesindedir.

Kur’an’da, Allah’ın insanlara bahsettiği şeyler anlatılırken, bunların temelinde Allah’ın insanları mutlak bir sevgi ile sevdiği hep verilmek istenmektedir. Kur’an’da geçen merhamet, şefaet, yardım, iffet, hayır gibi her kavram temelde sevgiyi barındıran ve sonuçta da sevgiye ulaştıran kavramlar olarak kullanılmaktadır. Söz konusu olan, Allah’ın şefaati, merhameti, inayet ya da yardımı, hayrı hep sevgiyi ifade eder. Ancak, bahse konu olan bu kavramlar, insanın özgür iradesiyle işlediği fiiller sonrasında, Allah’ın insana yönelik tavrını tanımlamak içindir. Çünkü tabii olan yaratılış ve tabii olan yaşamdan gayri Allah, insanlara bazı görevler ve sorumluluklar yüklemekte ve

---

¹⁹⁶ Rûm, 30/21.

¹⁹⁷ A’raf, 7/189.

insan için hayır ve şer olacak olan şeyleri de tanımlayıp insana değişik yollarla bildirmektedir. Bunun sonucunda da insandan bazı şeyler beklemektedir. Bu beklentiler, Allah'ın istediği şeyler olması hasebiyle, Allah'ın sevgisini daha da celbeden davranış ve tutumlar olmaktadır. Kısacası Allah, insana verdiği sevgi ve değer karşılığı olarak ondan, kendisinin istediği bir şekilde yaşamasını ve davranmasını istemektedir.¹⁹⁸ Aksi durumda da Allah, insanın pişman olup tekrar kendisine dönebilmesinin yollarını da açık bırakmıştır. Bu konuda Kur'an'da şu ifadeler rastlamaktayız: “Her kim de işlediği zulmün arkasından tövbe edip durumunu düzeltirse kuşkusuz, Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹⁹⁹

Allah'ın sevgi, bağışlama ve merhametinin tecellisine bakılarak kendisine izafe edilen sıfatlardan “Rahman ve Rahîm” hemen besmelede de zikredilmektedir. Asıl itibarıyla aynı kökten türemiş olan her iki sıfat da Allah'ın merhametini ve sevgisini ifade için kullanılır. Allah'ın Rahman oluşu, varlıkların, başlangıçtaki rahmetinden, Rahîm oluşuyla da, sonuçta meydana gelecek merhametinden doğan nimetler içinde büyüyüp ondan faydalanmaları anlamında kullanılmaktadır.²⁰⁰ Bundan dolayı da “Allah, dünyanın Rahman'ı ve Ahiretin Rahîm'idir” denilmektedir. Bu durumda, Allah'ın bu dünyada her şeyi ve herkesi eşit bir rahmetle yaratıp, rızıklandırıp, yaşatmasına karşılık; Ahirette, sadece kendisine iman etmiş ve insanlardan, istediği şeyleri yapmış olanlara merhamet edeceği sonucuna bizleri götürmektedir. Bu konuda Elmalılı M. Hamdi Yazır şöyle der: “Yüce Allah, Rahman olduğu için ezelf rahmeti, umumîdir. Her şeyin ilk yaratılışı ve icadında almış olduğu bütün fitrî kabiliyet ve ihsanlar, Allah'ın Rahman oluşundan kaynaklanan izafî oluşlardır. Bu itibarla içinde rahmet izi bulunmayan hiçbir varlık düşünülemez. Fakat varlıkların ilk yaratılışları yalnız Allah vergisi ve cebrîdir.”²⁰¹ O halde, hiçbir şey kendi özel iradesiyle var olamaz ve kendi isteğiyle dizayn edilemez. İnsanın insan olması, ağacın ağaç olması, insanın dişi veya erkek olması, zenci ve beyaz olması böyle zorlayıcı bir rahmetin eseridir. Allah'ın Rahman oluşu bütün varlık âlemi için güven kaynağı ve hepsinin ümidi anlamına gelmektedir. “Göğünden yeryüzüne, gökcisimlerinden molekülere, ruhlardan cisimlere, canlısından cansızına, taşından ağacına, bitkilerinden hayvanlarına,

¹⁹⁸ Bakara, 2/41, 194, 196-203; Ali İmran, 3/50-51, 102, 123-125, 200; Nisa, 4/1, 131; En'am, 6/72, 155.

¹⁹⁹ Maide, 5/39. Benzer ayetler için bkz.: En'am, 6/54; Hud, 11/112; Meryem, 19/60; Taha, 20/82 ; Furkan, 25/70-71; Kasas, 28/67; Mücadele, 58/13; Müzemmil, 73/20.

²⁰⁰ Hamdi Yazır, a.g.e., C.I, s.51.

²⁰¹ Hamdi Yazır, a.g.e., C.I, s.52.

hayvanlarından insanlarına, çalışanlarından çalışmayanlarına, itaat edenlerinden isyan edenlerine, mümininden kâfirine, Allah'ın birliğine inananından Allah'a şirk koşanına, meleklerinden şeytanına varıncaya kadar âlemlerin hepsi Rahman'ın rahmetine gark olmuştur ve bu itibarla korkudan kurtulmuştur.²⁰²

Allah'ın Rahim oluşu da, yine rahmetinin o yaratılıştaki ilk durumdan sonra da devam etmesini simgeler. Bu durumda Rahman, sadece Allah'ın tasarrufu iken, Rahîm'de insanın fiillerinin büyük bir önem taşıdığı görülür. Allah "Rahim" sıfatıyla insanların, kendi emir ve yasaklarına uyup uymadıklarını, Allah'ın rahmetini kazanıp kazanmadıklarını belirlemiş olmaktadır. Zira Kur'an, genel olarak insanların kendi fiillerinin bir sonucu olarak sonuçta, Allah'ın rahmetini kazanma mücadelesi vermeleri anlayışını hep öğütler. Buna bağlı olarak da insanların kötü fiil ve tutumlarının karşılığında hemen ceza uygulamak yerine, bağışlama ve tövbe kapılarını açık tutmaktadır. Çünkü Allah, hiç bir insanın zarar görmesini, helâk olmasını istememektedir. Bu konuda bir ayette şöyle denilmektedir: "Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlardan olan ateşten koruyun..."²⁰³

İnsanın Allah'la münasebetinde, Allah'ın insana gösterdiği sevgi ve merhametin belli kriterleri vardır. Allah'ın mutlak sevgi ve şefaatten sonra, insanın Allah'a karşı görev ve sorumlulukları başlamakta ve bu görev ve sorumluluklar insanın ya günahkâr olmasını ya da itaatkâr bir kul olmasını sağlamaktadır. İnsanoğlunun kendi iradesiyle çiğneyeceği ilahî emir ve yasakların yol açacağı itaatsizliğe karşılık Allah, yine rahmeti ne avdet edilebilmesinin yollarını da sonuna kadar açık bırakmıştır. Dinî literatürde "tövbe" denilen bu geri dönüş de Allah'ın kulları için büyük bir ikramı ve lütfu olarak kabul edilir. İslam inancına göre Allah, hem rahmet hem de gazap sahibidir. Rahmetiyle iyileri mükâfatlandırırken, gazabı ile de kötülerini cezalandırır. Rahmetinin gereği cenneti yarattığı gibi, gazabının gereği olarak da cehennemi yaratmıştır. İyilerin mükâfatlandırılması, haksızlığa uğrayanların haklarının iadesi; kötülerin mahrum bırakılması, zalimlerin zulümleri nedeniyle cezalandırılmaları esasına dayalı olan bu inanç sisteminde Allah'ın rahmeti, daima gazabından önce ve önde gelmektedir. Diğer bir ifade ile Allah'ın rahmeti gazabını kuşatmıştır. Bu konuda bir hadiste şöyle denilmektedir: "Allah, mahlûkatı yarattığı zaman yanında bulunan, Arşın gerisindeki bir

²⁰² Hamdi Yazır, a.g.e., C.I, s.53.

²⁰³ Tahrîm, 66/6.

kitaba şunu yazdı: “Muhakkak ki rahmetim gazabımı galebe çalmıştır.”²⁰⁴ Bir başka hadiste de rahmet şöyle anlatılmaktadır: “Allah, arz ve semayı yarattığı gün, yüz rahmet yarattı. Her bir rahmet yerle gök arasını dolduracak kadardır. Ondan yeryüzüne tek bir rahmet indirmiştir. İşte anne yavrusuna bununla şefkat eder. Vahşi hayvanlar ve kuşlar birbirlerine bununla merhamet ederler. Kıyamet günü geldiği vakit Allah, rahmetine bunu da ilave ederek tamamlayacaktır.”²⁰⁵ Dier bir hadiste de Allah’ın rahmeti, acıması, şefkati, Ömer İbnu’l-Hattâb tarafından şu şekilde nakledilmektedir: “Resulullah’a bir grup esir getirilmişti. İçlerinde bir kadın vardı, göğüsleri sütle doluydu. Bu kadın sağa sola koşuyor, esirler arasında bir çocuk bulduğu zaman alıp kucaklayarak emziriyordu. Bu manzara karşısında Resulullah “Bu kadının çocuğunu ateşe atacağına kanaatiniz olur mu?” dedi. Bizler “hayır” diye cevap verince: “Bilin ki Allah’ın kullarına olan rahmeti, bu kadının çocuğuna olan şefkatinden fazladır.” dedi.”²⁰⁶

Allah’ın kullarına karşı gösterdiği bu merhamet, O’nun kulları için tövbe kapısını daima açık tutmasını da beraberinde getirmektedir. İnsanın hayatta işleyebileceği kötülükler karşılık Allah, daima affetme-bağışlama makamındadır. Kur’an’da, Allah’ın tövbe edenleri sevdiği ve bağışladığı sıkça dile getirilmiştir.²⁰⁷ Yine hadislerde de, tövbe etmeyi tavsiye eden birçok ifadeye rastlamaktayız. Ebu Hureyre’den nakledilen bir hadiste şöyle denilmektedir. “Kim, güneş batıdan doğmadan evvel tevbe ederse, Allah tevbesini kabul eder.”²⁰⁸ Allah’ın bu bağışlama isteğine karşılık, insanoğlundan istediği, samimiyet ve pişmanlıkla hemen kendisine rücu edilmesidir. Bir başka hadiste de Resulullah şöyle buyurur: “Aziz ve celil olan Allah, gündüz günah işleyenlerin tövbesini kabul etmek için, geceleyin elini açar. Gece günah işleyenlerin tövbesini kabul etmek için de, gündüz elini açar, bu hal güneş batıdan doğuncaya kadar devam edecektir.”²⁰⁹

Allah’ın bağışlamasının sonsuz olduğu ve insanın hayatta iken mutlaka tövbe etmesi gerektiği konusunda da Tirmizî’de ve İbn Mace’de şu hadis yer almaktadır: “Son nefesini vermedikçe Allah, kulun tövbesini (mutlaka) kabul eder.”²¹⁰ Zira Allah, tövbe

²⁰⁴ Müslim, Tevbe, 14/2751; Tirmizî, Daavât, 109/3537.

²⁰⁵ Müslim, Tevbe, 21/2753.

²⁰⁶ Muhammed b. İsmail el-Buhari, el-Camiu’-Sahih, Edeb 18; Müslim, Tevbe 22/2754.

²⁰⁷ Ali İmran 3/28, Nisa 4/17, 26-27, Maide 5/39; Tevbe 9/15, 27, 102, 106; Ahzab 33/24,73.

²⁰⁸ Müslim, Zikr 43/2703.

²⁰⁹ Müslim, Tevbe 32/2760.

²¹⁰ Tirmizî, Der’avât 103/3531.

edenleri sevdiğini ve tövbeyi de kabul edeceğini bildirir. Aynı zamanda Allah Kur'an'da, müminlerin topyekün Allah'a tövbe etmelerini, bu sayede korkularından emin olup umduklarına nail olacaklarını haber verir.²¹¹ Kul olarak insan, ne kadar nefesine hâkim olmaya çalışsa ve gayret sarf etse de mutlaka kusur işler. Bu sebeple müminlere, toptan Allah'a tövbe ve istiğfar etmeleri tavsiye olunmuştur ki Allah'ın kuluna karşı sevgisi azalmayıp tersine ziyadeleşsin.

Kur'an da, nasuh bir tövbe ile Allah'a tövbe edilmesini istemektedir.²¹² Nasuh tövbe, tövbe edilmezden önce işlenmiş olan günahları yok eden, bir daha aynı hataya dönülmemek üzere yapılan doğru ve kesin tövbedir.²¹³ Ancak, bir günahı işleyen, yaptığı işin kötü olduğunu bilmeyerek yapmış olabilir. İşte bu durumda da, 'ümmetten hatanın affolunacağı' bilinen bir husustur.

Kur'an, insanın yaratıcısına karşı işlemiş olduğu günahlara karşı, tövbeyi bir bağışlanma yolu olarak sunmakta ve Allah'ın her durumda ve zamanda insanı bağışlayıp ona sevgi ve merhametini işleteceğini bildirmektedir. Çünkü Allah, kullarını sevmekte ve O'nun rahmeti ve sevgisi gazabını ve nefretini kuşatmaktadır. Allah kavramı da esas itibariyle, ahlâki bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı, bu düşünce sisteminde Allah, ahlâklıdır. Allah ile insan arasındaki münasebet de ahlâkî olmalıdır. Allah insana karşı ahlâkî bir biçimde hareket eder. Bu O'nun adaleti ve iyiliği, sevgi ve merhametinin gereğidir. O halde, Allah insana karşı o kadar lütufkâr davranmakta ve ona ayetler şeklinde o kadar nimet ve ihsan göstermektedir ki, insanın bunlara vereceği bir cevap olmalıdır. Allah'ın yaptığı bu şeyler insan için yalnız bir tek cevabı zorunlu kılar. Bu tek cevap, Allah'ın verdiği bütün nimetlere teşekkür etmektir.²¹⁴

5. Allah'ın Kulunu Sevmesinin Tezahürleri

Allah'ın kullarını sevmesinin tezahürlerine geçmeden önce kısaca, Kur'an'a göre Allah'ın sevdiği kullarından bahsetmekte fayda vardır. Gerek Kur'an'da ve gerekse de Hadislerde, Allah'ın sevdiği kulların özelliklerine sıkça rastlanmaktadır.

İyi bir müminin ideali, Allah'ın sevdiği kulları arasına girebilmek ve bu vasfiyla, Allah katında makbul olan bir dereceye ulaşım, O'nun sevgisine mazhar olmaktır. Bu

---

²¹¹ Nûr 24/31.

²¹² Tahrîm, 66/8.

²¹³ Ebu'l-Fidâ İmamı'-Dîn İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, Mısır 1390, C.VIII, s.195.

²¹⁴ Tashihiko İzutsu, a.g.e., s.293.

konuda bildirilen kriterler ve özellikler dâhilinde kişi, kendi ferdî hayatını disipline etmeye yönelmenin yanında, yakın çevresi, içinde yaşadığı toplum ve tüm insanlara karşı bir sorumluluk duygusu içinde de olacaktır. Çünkü “büyük çoğunluk, sevme meselesini, sevmekten, yani kişinin kendi sevme kabiliyetinden çok, sevilme meselesi olarak görür. Bu nedenle onlar için önemli olan nasıl sevilbilecekleri, nasıl sevimli olabilecekleridir.”²¹⁵

Kur’an’da, Allah’ın vasıflarını ve niteliklerini bildirerek övdüğü ve sevgisine mazhar kıldığı insanları, genel olarak şu şekilde sıralayabiliriz:

Muhsinler: İhsan, kötülüğün zıddı olan her şey, iyilik etmek, bir şeyi iyi yapmak, iyice ve gereği gibi bilmek anlamlarında kullanılır.²¹⁶ Kulun Allah’a yönelişinde ulaşacağı derecelerin en üstünü, ihsan derecesidir.²¹⁷ “Bizim yolumuzda mücadele edenleri, muhakkak ki doğru yollarımıza iletiriz. Şüphesiz ki Allah, iyi işler işleyenler (Muhsinler)le beraberdir.”²¹⁸ Bazı ayetlerde de ihsan, iman ile birleştirilmiş bir parça olarak zikredilmiştir. “İman edip doğru dürüst işler işleyenler yok mu? (İyi bilsinler ki) biz iyi işler işleyen kimsenin mükâfatını zayi etmeyiz.”²¹⁹ Bu ayette de ihsan ile iman birleştirilerek, aynı, tek bir bütün halde zikredilmiştir. Bazen de ihsanın İslam’a bitişik olarak zikredildiği görülmektedir. “Hayır, kendini bütün varlığıyla Allah’a teslim ederek iyi işler işleyen, Rabbinin nezdinde mükâfata erer; bunlar hiç bir korkuya uğramazlar, hiç de mahzûn olmazlar.”²²⁰

Meşhur “Cibril Hadisi”nde de ihsan şu şekilde açıklanmaktadır: “İhsan, Allah’ı görüyormuşsun gibi O’na ibadet etmendir. Sen O’nu görmesen de, şüphesiz O seni görmektedir.”²²¹ Buna göre ihsan iki yönlü mana ifade eder. Birincisi: Kulun bütün fiillerini içine alarak, kişinin, Allah’ın kendisini gördüğü şuuru içerisinde hareket etmesidir. İkincisi: Kişinin, Allah’ın görmesinin yanında bir de, kendisini ölüm, haşır, hesap gibi gaybî âleme hazırlama şuuru içerisinde olmasıdır.²²²

²¹⁵ Erich Framm, **Sevmek Sanatı**, İstanbul 2003, s.11.

²¹⁶ İbn Manzûr, “**Ha,Sin,Nun**” mad., C.XIII, s.132,.

²¹⁷ Raşit Küçük, **a.g.e.**, s.87.

²¹⁸ Ankebût, 29/69.

²¹⁹ Kehf, 18/30.

²²⁰ Bakara, 2/112.

²²¹ Buhari, İman, 37; Müslim, İman, 1; Tirmizî, İman, 4.

²²² Raşit Küçük, **a.g.e.**, s. 89.

Muttakiler: Sözcük olarak takva, bir şeyden sakınmak, korkulan şeyden nefsi emîn kılmak manalarına gelmektedir.²²³ Kur'an'da geçen şekliyle “takva”, nefsi, bütün günah ve kötülüklerden, bunlara götüren davranışlardan korumaktır. Bu vasıflara sahip olan kimselere de “muttaki” denilmektedir. Takva ehli denildiği zaman, Allah'tan hakkıyla korkan ve mağfiretine vesile olacak ameller işleyenler kastedilir.²²⁴

Kur'an, Allah katında en üstün insanın, takvaca en önde bulunan kimse olduğunu²²⁵ haber vermiştir. Bu nedenle de takva vasıflarını üzerinde taşıyan kimseleri (muttakileri), Allah'ın sevdiği çeşitli ayetlerde bildirilmiştir.²²⁶ Allah'ın takva sahipleriyle beraber olduğu da²²⁷ beyan edilmek suretiyle takva mertebesinin üstünlüğüne dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber de, takva sahibini Allah'ın her kötülükten koruyacağını²²⁸, sadece Allah'tan korkup çekinen ve O'na ortak koşmaktan sakınanı bağışlayacağını²²⁹ haber verir. Böylece toplumun her kesimindeki takva anlayışı ve ona uygun davranışın geliştirilmesi hedef alınmıştır.

Adil Olanlar: Adalet, nefislerde yerleşmiş olan istikametın ismi ve zulmün zıddıdır. Haksızlık ve sitem etmeyerek hak sahibine hakkını verme ve insafılı davranma demektir. Aklın, güzelliğini kabul ettiği ve zamanın değişmesiyle neshi ve tebdili söz konusu olmayan bir haslettir.²³⁰

Kur'an'da, insanların hayrına olan her iyi ve güzel şeyi, emir veya tavsiye etmiş olan Allah, sıkça adaleti de tavsiye etmiştir. “Ey iman edenler, Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa karşı duyduğunuz kin, sakın ha, sizi adaletten saptırmasın. Âdil davranın. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”²³¹

Yine Kur'an, Peygamber'in, insanlar arasında âdil davranmakla emrolunduğunu bildirmesini ister.²³² Peygamberliğin ilk esasının, insanlar arasında adaleti gözetmek

²²³ İbn Manzûr, “**Vav, Kaf, Ya**” mad. , C.XV, s.402.

²²⁴ İbn Manzûr, “**Vav, Kaf, Ya**” mad. , C.XV, s.404.

²²⁵ Hucurât, 49/13.

²²⁶ Ali İmran, 3/76; Tevbe, 9/4,7.

²²⁷ Nahl, 16/128.

²²⁸ İsmail İbn Muhammed el-Aclunî, **Keşfu'l-Hafa**, Beyrut 1351, C.II, s. 220..

²²⁹ İbn Mace, es-Sünen, Zühd, 35.

²³⁰ İbn Manzûr, “**Ayn, Dal, Lam**” mad., C.XI, s.431..

²³¹ Maide, 5/8.

²³² Şûra, 42/15.

olduğu söylenir. Hâkimlerin de, nefislerinin arzularına göre değil de, adaletle hareket etmeleri emrolunmuştur.²³³ “Kur’an’ın öngördüğü adalet ve eşitlik, yapmacık, kanunla iltizam edilmiş bir şey değil, belki zahirde ve batında hüküm süren ve iyi bir cemiyet kurmaya sevk eden bir akide ve hakikattir. Adaletin dinin gayesi olduğu hususunda bütün İslam Dini âlimleri müttefiktir.”²³⁴

Sabredenler: Kur’an’da Allah’ın sevdiğini bildirdiği bir başka grup da sabredenlerdir. Bir kimseyi bir şeyden alıkoymak, bir musibetin meydana gelmesi anında ızdırap ve telaşlanmalardan soyutlayabilmek manalarını ifade eder.²³⁵

Kur’an, genel hatlarıyla sabır ve sabredenler hakkında şu çerçeveyi çizmektedir: Musibetlere karşı sabretme ve sabırda yarışma tavsiye edilerek, “Ey iman edenler! Sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. Hazırlıklı ve uyanık olun ve Allah’a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.”²³⁶ denilmektedir. Sabredenlere, Allah tarafından en güzeliyle karşılık verileceği de şu şekilde anlatılmaktadır: “Sizin yanınızdaki tükenir, Allah katında olan ise kalıcıdır. Elbette sabredenlere, yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlarını vereceğiz.”²³⁷ Sabredenlerin mükâfatlarının iki kere olduğu ve ecirlerin hesapsız ödeneceği de, “İşte onların, sabredip kötülüğü iyilikle savmaları ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcamaları karşılığında, mükâfatları kendilerine iki kez verilecektir.”²³⁸ şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca Kur’an’da, Allah’ın sabredenlerle beraber olduğu²³⁹, sabredenlerin peygamber tarafından müjdelenmesinin emredilmesi²⁴⁰, esas iyilik sahiplerinin sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabredenler olduğu²⁴¹ bildirilmiştir.

Hadislerde de sabır, değişik boyut ve şekilleriyle işlenmiş ve Kur’an’daki sabır anlayışının uygulamadaki esasları bir öğreti haline getirilmiştir. Hz. Peygamber, çocuğu can çekişen ve bu sebepte kendisine başvuran öz kızına, “Verenin de, alanın da Allah

---

²³³ Nisa, 4/15; Maide, 5/8.

²³⁴ Raşit Küçük, **a.g.e.**, s.111.

²³⁵ İbn Manzûr, “**Saad, Be, Ra**” **mad.**, C.IV, s.438.

²³⁶ Ali İmran, 3/200.

²³⁷ Nahl, 16/96.

²³⁸ Kasas, 28/54; Zümer, 39/10.

²³⁹ Bakara, 2/153, 249; Enfal, 8/46, 66.

²⁴⁰ Bakara, 2/155.

²⁴¹ Bakara, 2/177.

olduğunu; her şeyin bir eceli bulunduğunu; sabretmesini ve ecrini sadece Allah'tan beklemesini” tavsiye etmiştir.²⁴²

Tövbe Edenler: Kur'an'ın, Allah'ın sevdikleri arasında zikrettiği bir başka sınıf da tövbe edenlerdir. Tövbe, dönmek, vazgeçmek, terk etmek ve ayrılmak anlamına gelen bir kelimedir. Dinî bir terim olarak da, günahı terk ederek iyi amele, isyanı terk ederek itaate dönmek, önceden işlediği günah ve hatalardan pişmanlık duymak ve kusurunu itiraf etmek manalarına gelmektedir.²⁴³

Tövbe konusunu, yukarda “Bağışlanma ve Sevgi” başlığı altında detaylı olarak işlediğimiz için burada kısaca ele alacağız.

Kur'an, mü'minlerin topyekün Allah'a tevbe etmelerini, bu sayede korktuklarından emin olup umduklarına nail olacaklarını haber verir.²⁴⁴ Kul olarak insan ne kadar nefesine hâkim olmaya çalışırsa çalışsın, mutlaka bazı kusurlar işleyebilmektedir. Bu sebeple müminlere tövbe ve istiğfar etmeleri tavsiye olunmuştur. Allah'ın emrettiği iyi işleri yapmak, üstün ahlâkla ahlâklanmak; kötü amelleri terk etmek ve çirkin huylardan uzaklaşmak tövbe edenlerin vasıflarındandır.²⁴⁵ Hz. Peygamber de gerçek tövbenin, nasûh bir tövbe olduğunu ve onun da bir daha aynı kötü fiile dönülmek üzere yapılan tövbe olduğunu hatırlatmıştır.²⁴⁶ Günahlarından dolayı Allah'a tövbe eden bir kimsenin sanki işlememiş gibi olduğu pek çok hadiste ifadeler ve teşbihlerle belirtilmiştir.²⁴⁷ Aynı şekilde Allah'ın kulunun tövbesine çok sevindiği ve memnun olduğu da hadislerde ifadesini bulmuştur.²⁴⁸ Kur'an'da, tövbe edenlerin, hem maddî hem de manevî kirlere ve kötülüklerden temizlendikleri için Allah tarafından çokça sevildiği hatırlatılmaktadır.²⁴⁹ Allah'ın kulunu sevmesinin mahiyetini ve sevdiği kullarını, ana hatlarıyla ve belli çerçevede dâhilinde işlemiş olduk

Her duygunun olduğu gibi, sevginin de dışa akseden tezahürleri vardır. Allah'ın kulunu sevdiği prensibinden hareketle, Allah'ın kulunu sevmesinin tezahürleri gerek

---

²⁴² Buhari, Kader, 4.

²⁴³ İbn Manzûr, “**Te, Vav, Be**” mad., C.I, s.233,

²⁴⁴ Nûr, 24/31.

²⁴⁵ İbn Kesîr, **a.g.e.**, C.VI, s.53.

²⁴⁶ Amed İbn Hanbel, **el-Müsned**, İstanbul 1413/1992, C.I, s. 446.

²⁴⁷ Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid İbn Mace, **es-Sünen**, . İstanbul 1413/1992, Zühd, 30.

²⁴⁸ Buhari,, Da'avât, 4; Müslim, Tevbe, 1-8.

²⁴⁹ Bakara, 2/222.

Kur'an'da ve gerekse de Hadislerde belirtilmektedir. Biz de, bu tezahürleri kısaca ana başlıklar halinde vererek, Kur'anî dayanaklarını belirteceğiz.

a. Allah'ın Sevdiği Kulundan Rız Olması

Rıza, Allah'ın kulundan hoşnut olması demektir. Buna karşılık, kul da Allah'tan hoşnut olur ve her iki durumda aynı terim kullanılır. Bu karşılıklı hoşnut oluş da sevginin tezahürlerinden biridir. Çünkü rıza, bütün arzu ve isteklerin sonu ve zevklerin en üstünüdür.²⁵⁰ Bu karşılıklı sevgiyi, Kur'an'ın Beyyine Sûresi şöyle izah eder: “Şüphesiz, iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlısıdır. Rableri katında onların mükâfatları, içlerinde ırmaklar akan ve orda ebedî kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu mükâfat Rablerine derin saygı duyanlara mahsustur.”²⁵¹

Bir hadise göre, Allah, cennet ehlinin her istediklerini dileyebileceklerini kendilerine duyurunca, onlar da “bizden razı olmanı dileriz” derler. Allah da, buraya rızası sayesinde girdiklerini bildirerek, cennetin en üstün yeri olan Adn cennetine onları yerleştirir.²⁵² Bir başka hadiste de Hz. Peygamber, Allah'ın cennet ehline, buldukları halden razı olup olmadıklarını sorduğunu, cennet ehlinin de, ‘bize hiç kimseye vermediğin nimetleri verdin nasıl razı olmayız,’ dediklerini naklettikten sonra: Allah “Size bundan daha faziletlisini vereyim mi?” der. Onlar, “Ey Rabbimiz, bundan daha faziletli olan nedir?” derler; Allah: “Size Rızam hak olmuştur, bundan böyle size ebediyen kızmam (kızgınlığım) olmayacaktır.”²⁵³ der.

Kur'an'da, Allah'ın razı olduğu kullardan değişik şekillerde bahsedilir.²⁵⁴ İçtimaî hayat içerisindeki tutum ve davranışların niteliklerine göre, Allah kuluna karşı rıza göstermektedir. Kötülükten en çok sakınan, başkalarına yardım için malından infak eden ve özünü temiz tutan kimsenin cehennemden uzak tutulacağı; yaptıklarına karşılık hiçbir kimseden mükâfat beklemeyen, ancak Rabbinin yolunda iyilik edenlerden Allah'ın razı olacağı,²⁵⁵ bildirilmiştir.

²⁵⁰ Raşit Küçük, a.g.e., s.132.

²⁵¹ Beyyine, 98/7-8.

²⁵² Tirmizî, Sıfatu Ehli'l-Cenne, C.II, s.15.

²⁵³ Buhari, Rikak, 51, Tevhîd, 38; Müslüm, Cennet, 9.

²⁵⁴ Tevbe, 9/100; Feth, 48/18; Ali İmran, 3/162; Maide, 5/3; 16:

²⁵⁵ Leyl, 92/17-21.

b. Allah'ın Sevdiği Kullarına Yardımı

Allah'ın kulunu sevmesinin bir tezahürü de, kulunun yanında olduğunu ve onun her işini kolaylaştırdığını bildirerek her şart altında onunla beraber olmasıdır. Meşhur olan bir kutsi hadiste şöyle denilmektedir: “Ben kulumun beni anlayışının yanındayım. Kulum beni andığı zaman ben onunla beraberim. O beni gönülden gizlice zikrederse, ben de onu zikrederim. O beni bir topluluk içerisinde anarsa, ben onu daha hayırlı bir topluluk içinde zikredip anarım. Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşıyorum. O, bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. O, bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak varırım.”²⁵⁶ Bu hitaplara muhatab olacak kulların öncelikle farz ibadetleri ve sorumluluklarını yerine getirip, sonra da nafîle olanları yerine getirmelerinin gerektiği vurgulanmış; neticede bu nafîle ibadetler sayesinde Allah'ın kulunu seveceği bildirilmiştir.

Allah, sevdiği kul için, “...işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum; benden isteyince, mutlaka veririm, bana sığınınca da onu korurum.”²⁵⁷ diyerek, sevgisinin tezahürünü açıklamaktadır.

c. Allah'ın Sevdiği Kullarını Sevindirmesi

Allah'ın kullarını sevmesinin tezahürlerinden biri de, sevdiği kullarını hem insanlara ve hem de melekler sevdirmesidir. “Allah bir kulu sevdiğinde Cebrail'e, “Allah filan kulu sever, sen de onu sev” diye emreder. Cebrail o kulu sever ve gök ehline: “Allah filanı seviyor, onu siz de seviniz.” der; onlar da o kimseyi severler. Sonra yeryüzündeki insanların gönlüne o kulun sevgisi konulur ve Müslümanlar arasında da o kul sevilir.”²⁵⁸ Genel bir prensip olarak, Müslümanlar arasında sevilen her insanın, Allah tarafından da sevileceği kabul edilir.

d. Allah'ın Sevdiği Kullarını Bağışlaması ve Himayesi

Allah, kuluna karşı sevgisini, onun işlemiş olduğu günahı veya günahları bağışlayarak da gösterir. Kur'an, Allah tarafından sevilen kulun günahlarının bağışlandığını şu şekilde bildirir: “Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi

²⁵⁶ Buhar, Tevhîd, 15; Müslim, Zikr, 20-21; İbn Mace, Edeb, 58.

²⁵⁷ Buharî, Rikak, 38.

²⁵⁸ Buhari, Tevhid; Müslim, Birr, 157.

sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.”²⁵⁹ Daha önce de bahsettiğimiz tövbe konusunda da nakledildiği üzere, tövbe, Allah’ın sevgisini kazanma araçlarındandır. Kulun, masiyetine karşılık pişmanlık duyması, çiğnediği emir ya da, ihlâl ettiği yasak nedeniyle üzüntüsünü dile getirip bağışlanma dilediğinde, Allah tarafından sevgi ve merhametle karşılık bulunduğu dinî literatürde yaygın olarak belirtilmektedir.

Sevginin bir tezahürü olarak nihayette bağışlanan kul, dünyada da hep Allah’ın himayesi altındadır. Bir hadiste şu ifadeler yer alır: “Allah bir kulu sevdiğinde onu dünyada korur. Sizden birinizin hastasını sudan koruduğu gibi.”²⁶⁰ Bu hadisten de anlaşılacağı üzere Allah sevdiği kulunu kötülüklerden korur ve bu koruma da sevginin görünen, mutlak bir sonucudur.

Allah ile insan arasındaki ilişkide sevgi, merhamet, şükür, adalet, rıza, ödül, ceza gibi kavramlar önemli yer tutmaktadır. Bu ilişki, bu ve benzeri kavramlar etrafında, insanın yaratılışından itibaren var olmuş; insanın var olacağı son ana kadar da devam edeceği belirtilmiştir. Kur’an da, bu ilişkiyi, Allah’ın koyduğu ilkeler dâhilinde düzenleyen ve sonuçta Allah’ın insandan, insanın da Allah’tan razı olmasını hedef edinen bir kutsal metin olarak mevcudiyetini devam ettirmektedir.

---

²⁵⁹ Ali İmran, 3/31.

²⁶⁰ Tirmizî, Tıb. 1.

B. İNSAN ve İNSAN-TOPLUM İLİŞKİSİ AÇISINDAN SEVGİ

1. İnsanın Kendini Sevmesi

İnsanın kendisini sevmesi ve değer vermesi, insandaki sevme kabiliyetinin varlığı anlamına gelmektedir. Kendini sevme asıl itibarıyla başkalarını sevme anlayışından gelmektedir. Psikologlar bu konuda, başkalarına duyulan sevginin kendimize karşı duyacağımız sevginin bir alternatifi olmadığını; aksine, kendimize karşı sevginin, başkalarını sevebilme kabiliyetine sahip olduğumuzda gerçekleşebileceğini belirtmektedirler. Bir kural olarak sevgi, üreticiliğin sergilenmesi, ilginin, saygının ve sorumluluğun bir ifadesidir. Sevgi, bir başkası tarafından etkilenme anlamında da bir “etki” değildir. Temelde insanın sevebilme kabiliyetine dayanan, sevilen insanın gelişip, mutlu olması için harcanan çabadır. Birini sevmek, sevme gücünü potansiyel olmaktan eylem alanına çıkarıp yoğunlaştırmaktır. O halde kendini sevme, üretken bir biçimde sevmeye dayanır.²⁶¹ Bir kimse sadece başkalarını sevip de kendisini sevmiyorsa o hiç sevmiyor demektir. “Eğer kendinizi severseniz, başkalarını da kendiniz kadar seversiniz. Bir başkasını, kendinizi sevdiğinizden daha az seviyorsanız, kendinizi sevmekte gerçek başarıyı sağlayamazsınız.”²⁶²

İnsanın kendini sevmesi hakkında Freud’un “narsizm”inden de bahsetmek gerekecektir. Erich Fromm’a göre, “kendine aşık olmak” diye de tanımlanan “narsizm”, gerçek sevginin karşıtıdır. Çünkü gerçek sevgi denince, insanın kendisinden ziyade, sevdiği insana önem vermesi anlaşılmaktadır.²⁶³ Yine narsizmle karıştırılan bir başka terim de “bencillik”tir. Bencillik (egoizm), her şeyi kendisi için isteme, kimseyle bir şeyi paylaşma niyetinde olmama, başkalarını birer dost görme yerine sanki düşmanlarıymışçasına ve insanları kendisi için tehlike getiren varlıklarıymış gibi algılama biçimidir.²⁶⁴ Kur’an bu konuda, kişinin kendisi için sevdiği şeylerden başkalarının da istifadesini sağlamadığı müddetçe gerçek anlamda iyiliğe ulaşamayacağını vurgulamak suretiyle²⁶⁵ egoizme karşı çıkmaktadır.

Derecesine göre, kişinin kendini yücelttiği ve kendi yanlışlarıyla sınırlarını göremediği “narsizm”de insan, kendisinin çok mükemmel biri olduğuna inanır. Her

²⁶¹ Ali Galip Gezgin, **a.g.e.**, s. 245

²⁶² Erich Fromm, **Sevme Sanatı**, İstanbul 2003, s.68.

²⁶³ Erich Fromm, **Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları**, İstanbul 1993, s.109.

²⁶⁴ Erich Fromm, **a.g.e.**, s.110.

²⁶⁵ Ali İmran, 3/92

şeyden şüphe etse de bu mükemmeliyetinden asla şüphe etmez.²⁶⁶ Freud'un kendini sevmenin narsizmle aynı olduğu fikrine Erich From karşı çıkar. From'a göre bencil kişi sadece kendisiyle ilgilenir. Her şeyin ve herkesin kendine göre olmasını ister. Almayı sever ama vermekten hiç hoşlanmaz. Dış dünyaya sadece ondan ne alabileceği noktasından bakar. Başkalarının ihtiyaçlarına karşı ilgisiz, onların onurlarına ve bütünlüklerine saygısızdır. Kendisinden başka hiç kimseyi görmez. Bencil kimse görünüşte kendisiyle fazla ilgileniyormuş gibi yapsa da, aslında bu gerçek kimliğine ilgi göstermedeki beceriksizliğinin üstünü örtmek ve gidermek için yapılan başarısız bir deneyimdir.²⁶⁷

İnsan öncelikle, kendini sevme duygusuyla yaratılmış bir varlıktır. Zira kendini sevmenin, vücudu koruma dürtüsü ile sağlam bir irtibatı bulunmaktadır. Kişi, yaşamayı, imkânlarını geliştirme ve kişiliğini kazanmayı sevdiği gibi, yararı, güveni ve mutluluğunun bağlı olduğu her şeyi sevmektedir. İnsan, yaşam, gelişim ve kişiliğinin oluşumu hususunda meydana gelen engelleri, ona acı, eza ve zarar veren şeyleri sevmez. Kur'an'da, insanın kendini sevme, fayda veren şeylere meyiletme, zarar ve kötülük veren şeylerden kaçınma ile ilgili duygusunu, doğal bir duygu olarak nitelemektedir.

Kur'an'da insanın, mala karşı olan sevgisinin anlatılması,²⁶⁸ insanın kendisini sevmesinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Yine, insanın hayır istemeden usanmaması,²⁶⁹ daima malının artmasını istemesi ve kendisine zarar dokunduğunda da üzülmesi ve ümitsizliğe kapılması, şikâyet edip sızlanması,²⁷⁰ kendisine bir nimet verildiği zaman sevinmesine karşılık, sırf kendi hatasından dolayı başına bir musibet gelmesi durumunda da nankör olması,²⁷¹ insanın kendini sevmesinin tezahürleri olarak gösterilebilir. Ancak insanın doğal olarak kendini sevmesi, belirli bazı sınırları çiğnemesini gerektirmez. Kendisinin de insanları sevmesi ve kendisi için istediği, sevdiği bir şeyi, başkaları için de isteyip sevmesi gerekir. Çünkü kişinin başkasına karşı gösterdiği sevgi, kendisine karşı sevgisinin bir eki ve devamıdır.²⁷²

---

²⁶⁶ Erich Fromm, **a.g.e.**, s.111.

²⁶⁷ Erich Fromm, **Sevme Sanatı**, s.59-61.

²⁶⁸ Âdiyât, 100/8.

²⁶⁹ Fussilet, 41/49.

²⁷⁰ Mearic, 70/19-21.

²⁷¹ Şûra, 42/48.

²⁷² Ali Galip Gezgin, **a.g.e.**, s.246.

İnsan, kendisini sevmesinin en belirgin tezahürünün, başkalarını sevmek olduğunu kabullendiğinde, bencillikten uzak durmuş ve sağlıklı bir sevgi mekanizmasının işlemesine yardımcı olmuş olacaktır. Kur'an'da, Mekke'den Medine'ye göç eden peygamber ve arkadaşları kastedilerek, "Daha önce yurt edinmiş ve gönüllerine inancı yerleştirmiş kimseler, kendilerine göç ederek gelen kimseleri severler; onlara verilenlerden, içlerinde bir çekememezlik duymazlar, kendileri zorluk içinde bulunsalar bile, onları kendilerinden önde tutarlar. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."²⁷³ denmektedir. Başkasını sevme ve kendine tercih etme anlayışı Kur'an'ın inanan insanlara tavsiyesidir. Bu durum Kur'an'da özel bir kelime ile (îsâr), anlatılmıştır. Bir kimsenin, kendisi ihtiyaç sahibi olsa bile, sahip olduğu imkânları, başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanması ve üstün bir fedakârlıkta bulunması demek olan îsâr, Kur'an'da, yukarıdaki ayetin dışında, dört yerde daha geçmektedir.²⁷⁴

Kur'an anlayışında bu tür fedakârlıklar tavsiye edilirken, bunların ölçülü ve dengeli olması, herhangi bir tarafı tahrip etmemesine de dikkat çekilmiştir. Zira Bakara Suresinde şöyle denilmektedir: "Allah yolunda harcayın, kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın, her türlü hareketinizde dürüst davranın, çünkü Allah, dürüstleri sever."²⁷⁵ Kur'an, insanın kendi nefesine zulmetmemesini, kendi eliyle kendisini tehlikelere atmamasını, Allah'ın kendisine verdiği bedeni ve canı hor kullanmamasını hep öğütler. Bu doğrultuda, insanın kendi hayatına kastini de yasaklayan²⁷⁶ Kur'an, bunun büyük günahlardan olduğunu belirtmektedir.²⁷⁷ İnsanın kendi canına kıymasını yasaklayan ayeti, Elmalılı M. Hamdi Yazır tefsir ederken şöyle söylemektedir: "İlk önce bu ayet, insanın kendisini öldürmesini, yani intiharını yasaklamaktadır. Ayrıca bu ayet, insanın kendini öldürmesine sebep olmasını da yasaklamaktadır."²⁷⁸ İnsanın kendisini öldürmesine sebep olan şeylerin çeşitli olduğunu belirten Elmalılı, bunların, kendi hayatlarını ve nefislerini zühd ve takva adı altında çok hor kullananlar; kendi ölümünü hazırlayacak olan cinayetler işleyenler; iyilik adına olsa dahi herhangi bir şekilde

---

²⁷³ Haşr, 59/9.

²⁷⁴ Yusuf, 12/91; Tâhâ, 20/72; Nâzi'ât, 79/38; A'lâ, 87/16.

²⁷⁵ Bakara, 2/195.

²⁷⁶ Nisâ, 4/29-30.

²⁷⁷ Nisâ, 4/31.

²⁷⁸ Elmalılı, **a.g.e.**, C.II, s.553.

kendini tehlikeye atıp, emniyetsiz yolları kullanarak ticaret yapanlar olduğunu belirtmektedir.²⁷⁹

İnsanın kendi canına kıyması (intihar), Peygamber tarafından da şiddetle yasaklanmıştır. Bir hadiste: “Kim kendini dağdan atarak intihar ederse o cehennemlik olur. Orada ebedî olarak kendini dağdan atar. Kim zehir içerek kendini öldürürse, cehennem ateşinin içinde, elinde zehir olduğu halde ebedî olarak ondan içer. Kim de demir saplayarak intihar ederse, cehennemde ebedî olarak o demiri karnına saplar.”²⁸⁰ denilmektedir. Bu konuda İslam Ulemasının farklı hükümleri bulunsa da, intihar edenin, cenaze namazını dahi Peygamberin kılmadığı nakledilir.²⁸¹ İnsanın kendisine karşı saygı ve sevgisinin en üst düzeyde hedeflendiği Kur’an’da ve hadislerde, insanın kendi ölümünü temenni edişi de yasaklanmıştır. Bu konuda sadece ecelin geçerli olduğu,²⁸² dua ve temenninin bir hükmünün olmayacağı vurgulanarak, bu türden temennilerin insanın kendisine saygısızlık olarak nitelendirilmiş ve ahlâki bulunmamıştır.²⁸³

Netice olarak, insan hem fitratı ve hem de ahlâkı gereği öncelikle kendisini sevmektedir. Kur’an’da, bu sevgi ve saygı özendirilirken, bunun aşırıya kaçıp çeşitli hasarı olan, kibir, gurur ve isyana neden olmaması öğütlenmiştir.²⁸⁴

2. Aile Sevgisi

İnsanın kendisine, sevgi ve saygıyı öğütleyen Kur’an, toplumun temel taşı ve çekirdeği olarak adlandırılan aileye ve aile bireylerine karşı sevgiyi ve hürmeti, saygıyı ve şefkati de şiddetle emretmektedir. Kur’an’da, ailenin oluşması ve devamı için gereken yapının Allah tarafından kurulduğu, şu şekilde ifade edilmektedir: “İçinizden, kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp, aranızda şefkat ve sevgi var etmesi O’nun (Allah’ın) varlığının belgelerindedir. Bunda düşünen kimseler için ibretler vardır.”²⁸⁵ Allah tarafından kurulmuş olan bu yapının sevgi ve şefkate dayalı olarak yürütülmesi, aileyi oluşturan tarafların birbirlerine sevgi ve şefkatle muamelede bulunması anlatılmaktadır. Fizyolojik yapı itibarıyla erkeğin bağı ve kadının da bağımlı yaşamasına dayalı hayat içerisinde, özellikle kadına karşı erkeğin göstereceği şefkat ve

²⁷⁹ Elmalılı, **a.g.e.**, C.II, s. 553-554

²⁸⁰ Buhari, Tıbb, 56; Müslüm, İman, 175, (109).

²⁸¹ Süleyman b. Eş’âs Ebu Davud, Sünen, İstanbul 1413/1992, Cenaiz, 51 (3185).

²⁸² Yunus, 10/49; Nahl, 16/61.

²⁸³ İbrahim Canan, **Hadis Ansiklopedisi**, C.III., İstanbul, trz., s.459

²⁸⁴ Lokman, 31/18.

²⁸⁵ Rûm, 30/21.

sevgi; kadının da erkeğine karşı göstereceği rıza ve sevgi sıkça vurgulanmaktadır. Evlenip yuva kurmayı Peygamberin bir sünneti olarak gören; evlendikten sonra da iyi geçinmeyi, hoşgörülü olmayı, saygı ve sevgiyi yuvaya hâkim kılmayı, birbirlerine iyilikle muamele etmeyi tavsiye eden bu anlayış, toplumsal ve ferdî huzurun da kaynağı olarak aileyi görmektedir. Ailenin temel taşları olarak görülen karı ve kocanın birbirlerine karşı olan yükümlülükleri konusunda Kur'an şöyle der: "Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Yalnız, erkekler için, kadınlar üzerinde bir derece vardır. Allah; aziz ve hakîm olandır."²⁸⁶ Eşler arasındaki beşeri ilişkide, her zaman ahlâk prensiplerini ön planda tutarak, temelde sevgi ve saygıya dikkat etmek gerekmektedir. Eşler arasında çıkabilecek bazı olumsuz durumları da, izale yoluna gitmeyi ve sabırla bu aksaklıkları onarmayı emreden Kur'an, bu konuyu şöyle izah etmektedir: "Eşlerinizle (hanımlarınızla) iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, tahammül edin. Sizin nefret ettiğiniz şeyde, Allah pek çok hayır kılmış olabilir."²⁸⁷

Eşler arasında olması istenen sevgi, asıl itibariyle sünnetullah gereğidir. Zira yaratılıştta, insanın karşı cinse meyiletme ve ona muhabbet duyma duygusu yerleştirilmiştir. Bu durum zaten, yeni nesillerin devamının sağlanması ve insan soyunun sağlıklı bir şekilde devam etmesinin gereğidir. Hatta bu, öyle bir cinsî içgüdüdür ki, önüne engeller dikildiğinde, çok farklı şekillerde, ilâhî aşka kadar varan bir sürece girebilmektedir.²⁸⁸ Çünkü o sevgi ve muhabbeti yaratıp, eşler arasına koyan da Allah'tır.²⁸⁹

Eşlerden erkek için kadını sevmek ne ise, kadın için de erkeği sevmek odur. Kur'an'da, öncelikle kadına duyulan sevgiden bahsedilmesi,²⁹⁰ intibak sanatından dolayıdır. "İntibak": Bir sözde iki zıt unsur bulunduğunda, birinden, diğerine delâlet etmek üzere, zıt unsurlardan birinin hafzedilmesine denir. Bu nedenle, Ali İmran Suresi'nin 14. ayetinde geçen "kadınlar" kelimesinin altında, bu sanat gereği "erkekler", oğullar kelimesinin altında da "kızlar" gizlidir.²⁹¹ Dolayısıyla, ailenin bir sevgi yuvası

---

²⁸⁶ Bakara, 2/228.

²⁸⁷ Nisa, 4/19

²⁸⁸ Beşir Ayvazoğlu, **İslâm Estetiği ve İnsan**, İstanbul 1989, s.46.

²⁸⁹ Rum, 30/21.

²⁹⁰ Ali İmran, 3/14.

²⁹¹ Ali Galip Gezgin, **a.g.e.**, s.264.

olması ve neslin sağlıklı devamı için kadın ile erkeğin karşılıklı sevgiyle birbirine bağlandığını Kur'an bildirmektedir.

a) Anne-Baba (Ebeveyn) Sevgisi

Aileyi oluşturan temel unsurlardan anne ve babaya hürmet ve saygı, Kur'an'ın defalarca vurgu yaptığı bir konudur. Gerek Kur'an'da ve gerekse hadislerde daha çok anneye vurgu yapılarak ebeveyn sevgisi ve hakları dile getirilmektedir. Çünkü anne, hem çocuğu karnında zorluklarla taşıyan, hem de onu doğuran ve doğumdan sonra da, onu besleyen ve koruyandır. Bütün bunlara Kur'an'da şöyle vurgu yapılmaktadır: “Biz insana anne-babasına iyi davranmayı emrettik. Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu. Onun (anne karnında) taşınması ve sütten kesilmesi (toplam olarak) otuz aydır. Nihayet, olgunluk çağına gelip, kırk yaşına varınca şöyle der: Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım.”²⁹² Lokman Suresinde, benzer bir ayette de: “İnsana da anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) insana şöyle emrettik: Bana ve anne babana şükret. Dönüş banadır.”²⁹³ denilmektedir.

Allah, anne ve babanın, insanın doğumu ve ondan sonraki süreçte gösterdikleri fedakârlığa karşılık onlara merhamet ve sevgi kanatlarının gerilmesini istemektedir. Bu konuda Allah, İsrâ Suresinde, insanoğluna şöyle hitap etmektedir: “Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve deki: “Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.”²⁹⁴

Kur'an, anne ve babaya saygı ve hürmeti, daha önce yaşamış kavim ve milletlere de Allah'ın emrettiğini ve bu konuda emre itaat etmedikleri gerekçesiyle onları cezalandırdığını²⁹⁵ anlatarak, bir bakıma anne-baba sevgisinin fitrî olduğu ve

---

²⁹² Ahkâf, 46/15.

²⁹³ Lokman, 31/14.

²⁹⁴ İsrâ, 17/23-24.

²⁹⁵ Bakara, 2/83.

Allah tarafından ilk insandan başlayarak insanoğlunun içine yerleştirildiğini belirtmektedir. Bu nedenle Allah'ın, anne-babaya karşı sevgisiz ve saygısız davranmayı ve onlara iyi davranmamayı, büyük günahlarla birlikte sıraladığını görmekteyiz. Bu konuda En'am Suresinde Peygambere hitaben şöyle denilmektedir: "(Ey Muhammed!) De ki: Gelin, Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya babaya iyi davranın. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız. Zina ve benzeri çirkinliklere, bunların açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Meşru bir hak karşılığı olmadıkça, Allah'ın haram kıldığı canı öldürmeyin. İşte Allah size bunu emretti ki aklınızı kullanasınız."²⁹⁶ Ayette de görüldüğü gibi anne-babaya iyi davranmama suçu ile çok ağır olan diğer masiyetler birlikte zikredilmiştir. Bir hadiste de Peygamberin üç kez peş peşe "Burnu yerde sürtsün" dediği, "kimin Ey Allah'ın Resulü" denildiğinde de "Ebeveyninden her ikisinin veya sadece birinin yaşlılığına ulaştığı halde cennete girmeyenin."²⁹⁷ diyerek cevap verdiği rivayet edilmektedir.

Hadis kitaplarında da ebeveyn sevgisi, onlara hürmet ve iyi muamelede bulunma sıkça karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynin söz konusu olduğu hadislerde, daha ziyade anne zikredilmiş ve anne sevgisi baba sevgisinden de öne alınmıştır. "Kime iyilik yapayım" diye soran bir sahabeye Peygamber, "Annene" diye cevap verir. "Sonra kime" diye sorunca, yine "Annene" der. "Sonra kime" diye tekrar sorunca, "Annene" der. Nihayet dördüncüsünde "Babana, sonra da tedrici olarak yakınlarına."²⁹⁸ diyerek cevap verdiği nakledilmiştir. Yine, savaşa katılma isteğiyle Peygambere gelip istişare yapmak isteyen Câhime'ye "Annen var mı?" diye sorar. "Evet" deyince, "Öyleyse, ondan ayrılma, zira cennet onun ayağının altındadır."²⁹⁹ der. Annenin ayaklarının altına cennetin konulması ve annenin her bakımdan sevgiye doyurulması, sevgi ve değerini ifade edilmiş en üst şeklidir. Bu da sadece kendi annesine değil, onun zatında bütün annelere gösterilecek sevgi ve saygıyı ifade etmektedir. Zira büyük bir günah işlediğini ve kendisi için tövbe imkânının olup olmadığını soran birine Peygamber, "Annen var

---

²⁹⁶ En'am, 6/151.

²⁹⁷ Müslim, Birr, 9 (251); Tirmizî, Daavât, 110 (3539).

²⁹⁸ Ebu Davad, Edeb, 129; Tirmizî, Birr, 1 (1898).

²⁹⁹ İbrahim Canân, a.g.e., C.I, s.349.

mı?” diye sorar. Adam “Hayır yok.” “Peki, teyzende mi yok” der. Adam “var” deyince, “Öyleyse ona iyilik yap.”³⁰⁰ diye emreder.

Her ne kadar ebeveynden anne, hep daha öne alınmışsa da, babaya karşı da sevgi ve saygıyı eksiltmeden, ona her türlü ihsanı ve ihtiramı gösterme, hadislerde emredilmektedir. Bu konuda Peygamber: “Baba cennetin orta kapısıdır. Dilersen bu kapıyı terk et, dilersen de muhafaza et” demektedir.³⁰¹ Yine bir başka hadiste de, “Allah’ın rızası, babanın rızasından geçer. Allah’ın memnuniyetsizliği de, babanın memnuniyetsizliğinden geçer.”³⁰² buyurmuştur.

Kur’an, sadece inanan ve itaat eden ebeveyne saygıyı emretmemektedir. Onlara, yaptıklarına mukabil kötü söz söyleyip azarlamamayı, onlara hürmette kusur etmemeyi ve onları sahiplenmeyi de tavsiye emektedir.³⁰³ Öyle ki, insanda fitrî olan anne baba sevgisinin bozulması veya azalması ve yok olmasına müdahale etmek ve insanları bu konuda tekrar uyarmak için Kur’an’da, bu hitaplar tekrarlanmaktadır. Çünkü Allah, şükür konusunda, kendisiyle birlikte anne babayı da beraber zikretmektedir.³⁰⁴

b) Kardeş ve Evlat Sevgisi

Kur’anî anlatımda kardeş, aynı anne ve babadan dünyaya gelmiş olma kardeşliği ile beraber bir de, Allah’a iman etmiş olan insanlar topluluğu için kullanılmaktadır. İnançta kardeşlik olarak da tanımlayabileceğimiz bu türden kardeşlik, toplumsal kurallar ve emir ve yasaklar konusunda daha sıkça zikredilir. İslam Dini’nin “ümme” bilincinin Kur’an’daki ifade biçimlerinden biri olan bu çeşit kardeşlik konusunda, Hucurât Suresinde şöyle denilmektedir: “Mü’minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah’tan korkun ki, esirgenesiniz.”³⁰⁵ Bütün müminlerin kardeş sayıldığı Kur’anî ahlâkta, kardeşlerin birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarının en başında da, birbirini Allah rızası için sevmeye gelmektedir. Bu konuda bir hadiste; “Birbirini sevmeye, birbirlerine merhamette, birbirlerine şefkatte müminlerin misali, bir beden misalidir. Ondan bir uzuv rahatsız olsa, diğer uzuvlar,

---

³⁰⁰ Tirmizî, Birr, 6 (1905).

³⁰¹ Tirmizî, Birr, 3 (1901).

³⁰² Tirmizî, Birr, 2 (1900).

³⁰³ Lokman, 31/15; Ankebût, 29/8.

³⁰⁴ Lokman, 31/14.

³⁰⁵ Hucurât, 49/10.

uykusuzlukta ve hararete ona iştirak ederler.”³⁰⁶ buyrulmuştur. Yine başka bir hadiste de, gerçek iman için, kardeş sevgisi ön şart koşularak şöyle denilmiştir: “Nefsim yed-i kudretinde olan Zat’a yemin ederim ki, iman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Yaptığınız takdirde birbirimizi seveceğiniz şeyi haber vereyim mi? Aranızda selamı yaygınlaştırın.”³⁰⁷

Müminin kardeşini sevme şeklini Peygamber, “Biriniz kardeşini seviyorsa, ona sevdiğini söylesin”³⁰⁸ biçiminde izah ederken, sevginin boyutlarını da, “Dostunu severken ölçülü sev, günün birinde düşmanın olabilir; düşmanına da buğzunu ölçülü yap, günün birinde dostun olabilir.”³⁰⁹ şeklinde belirlemektedir.

İstenen ve emredilen sevginin karşılığı olarak da Allah, mahşerde kendisinin gölgesinden başka gölgenin olmadığı yerde, seven ve sevileni gölgeleyeceğini,³¹⁰ kendi rızası gereği, birbirlerini seven insanları cennette ulvî derecelere çıkaracağını ve hatta, peygamberler ve şehitlerin bile gıpta edecekleri bir muameleye tabi olacaklarını³¹¹ bildirmektedir. Sonuç itibarıyla de, seven insan, sevdiği kimselerle birlikte olacaktır.³¹²

Kardeşin kardeş üzerindeki haklarına, dikkatle uyulması ve kardeşine zulmetmeme de kardeş sevgisinin bir gereği olarak anlatılmıştır. Zira “Müslüman Müslüman’ın kardeşidir. Ona zulmetmez ve onu tehlikede yalnız bırakmaz...” ifadesiyle başlayan bir hadiste, kardeşin ihtiyacını gidermeye, sıkıntısından kurtarmaya ve ayıplarını örtmeye vurgu yapılmaktadır.³¹³

Dinde kardeşlikte, cinsiyet, yaş farkı, toplumsal statü farkı gözetmeksizin kardeşlik emredilmektedir. “Kardeşine zalim de olsa yardım et.” diyen peygambere, “zalime nasıl yardım ederim” diye sorulunca, “Onu zulümden alıkoyarsan, bu da ona yardımdır.”³¹⁴ diye cevap verir. Bir başka hadiste de, “Bir genç ihtiyar birine yaşı

³⁰⁶ Buhari, Edeb, 27; Müslim, Birr, 66 (2586).

³⁰⁷ Müslim, İman, 93(54); Tirmizi, İsti’zân, 1(2589).

³⁰⁸ Tirmizî, Zühal, 54(2393).

³⁰⁹ Tirmizî, Birr, 60 (1998).

³¹⁰ Müslim, Birr, 37(2566).

³¹¹ Tirmizî, Zühal, 53(2391).

³¹² Buharî, Edeb, 96; Müsim, Birr, 165(2640).

³¹³ Buharî, Mezâlim, 3; Müslim Birr 58 (2580).

³¹⁴ Buharî, Mezâlim, 4; İkrâh, 7.

sebebiyle ikramda bulunursa Allah, yaşlılığında ona ikramda bulunacak kimseleri mutlaka takdir eder.³¹⁵ denilmektedir.

Kur'an'da, ya direk "sevgi" yi ifade eden kelimelerle, ya da bu kelimeler kullanılmadan delâlet yoluyla "çocuk sevgisi" ve onun tezahürlerinden bahsedilmektedir. Kur'an'ın kendisinde olduğu gibi, ilk müfessiri olan Peygamber'in yaşayışında ve sözlerinde de sevginin, iki şekildeki anlatımını görebilmekteyiz.³¹⁶ Bazen sevgi, doğrudan doğruya sevgi ile ilgili kelime ve terimler kullanılarak, çeşitleri, şartları, tezahürleri, ahkâmı, meşru olanı ve olmayanı, beğenileni veya beğenilmeyeni bulunan sevgi şeklinde ifade edilmiştir. Bazen de, sevgiyi ifade eden kelime ve terimler kullanılmaksızın, ferdin ve toplumun mutlu bir hayat sürmesini temin edici ve beşeri münasebetleri düzenleyici emir ve yasaklar topluluğundan çıkarılan sevgi kavramları şeklinde ifade edilmiştir.³¹⁷

Kur'an'a bakıldığında, çocuk sevgisinin tabî bir duygu olduğunun vurgulandığı görülür.³¹⁸ Kur'an'da Hz. Zekeriya'nın bir evlat sahibi olma arzusundan bahsedilmekte,³¹⁹ çektiği sıkıntılar³²⁰ anlatılmakta; oğlunun tufanda helak olması için Nuh'un Allah'a yakarışı ve sonuçta kabul görmemesi³²¹ dile getirilmektedir. Yine, Hz. Yakub'un oğlu Yusuf'a olan sevgi ve merhameti; bu sevgiden mütevellid, Yusuf'un kaybolmasından sonra Yakub'un gözlerinin ızdıraptan dolayı görmez hale gelişi;³²² Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail'i çok sevmesine rağmen O'nu kurban etmeye dair nezrini yerine getirmek için oğlu İsmail ile istişârî konuşması;³²³ Hz. Lokman'ın, iyi bir insan ve Allah'ın samimi bir kulu olarak yetişmesi için oğluna "Ey oğulcuğum" diye başlayan insani öğütleri,³²⁴ hep bu çocuk sevgisi ve çocukların yetiştirilmesi sürecindeki şefkat ve esirgeyiciliğin tezahürleri olarak Kur'an da yer alır.

---

³¹⁵ Tirmizî, *Birr*, 75 (2023).

³¹⁶ A.Galip Zengin, *a.g.e.*, s.255.

³¹⁷ Raşit Küçük, *a.g.e.*, s.52.

³¹⁸ Ali İmran, 3/14.

³¹⁹ Ali İmran, 3/38-41; Meryem, 19/5-7.

³²⁰ Tâhâ, 20/38; Kasas, 28/7-13.

³²¹ Hûd, 11-42-46.

³²² Yusuf, 12/8, 84,96.

³²³ Saffât, 37/100-102.

³²⁴ Lokman, 31/13, 16-19.

Kur'an da çocuk sevgisinin ve şefkatinin emredilmesinin yanında, geçim sıkıntısı veya başka nedenlerle çocukların öldürülmesi şiddetle yasaklanıp,³²⁵ İslâm öncesi Arap toplumunda, sık olmamakla beraber görülen, kız çocuklarını diri diri toprağa gömmenin hesabı da, çok ağır bir şekilde sorulmaktadır.³²⁶ Çocuğun sevgi ve şefkatle emzirilmesi, büyütülmesi, ihtiyaçlarının karşılanması ve emziren annenin ihtiyaçlarının temini konusunda da Kur'an genel çerçeveler çizmektedir.³²⁷

Çocuk sevgisinin temel esaslarından biri de, çocuklar arasında ayırım yapmamaktır. Kur'anda, özellikle cahiliye dönemi Arap toplumunda yaygın olan kız çocuklarının değersiz görülmesi ve şerefe leke süren varlıklar olarak telakki edilmesine vurgular yapılmaktadır. Bu şekildeki algılamaya karşılık Kur'an, "Onlar kızları Allah'a nispet ediyorlar -ki O bundan münezzehdir- kendilerine ise, canlarının istediğini. Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman, içi öfke ile dolarak simsiyah kesilir! Kendisine verilen kötü müjde(!) yüzünden halktan gizlenir. Şimdi onu aşağılanmış olarak yanında tutacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak ne kötü hüküm veriyorlar."³²⁸ demektedir. Böyle bir cinsiyet ayırımına karşılık Peygamber de, kız çocuklarını seven, onların her türlü ihtiyaçlarını ve eğitimlerini (terbiyelerini) tamamlayan ve onları evlendirip yuva sahibi yapan ebeveynlere cenneti müjdelemiş,³²⁹ iki kız çocuğunu uygun şekilde sevgi ve merhametle yetiştirmiş olan ebeveynlere, ahrette kendisiyle beraber olacaklarını haber vermiştir.³³⁰

Kur'an'ın emirleri ve Peygamber uygulamalarının sonucunda "çocuk sevgisi" ile ilgili tezahürleri, şu şekilde listelemek mümkündür:

- 1- Çocukları kucaklamak ve öpmek.
- 2- Çocukların başını okşamak.
- 3- Çocuklara sevgisini aleni olarak göstermek.
- 4- Onların kabahat ve yaramazlıklarına sabır ve olgunlukla karşılık vermek.

³²⁵ En'am, 6/140-151; İsrâ, 17/31; Mümtehine, 60/12.

³²⁶ Tekvîr, 81/8-9.

³²⁷ Bakara, 2/233; Lokman 31/14.

³²⁸ Nahl, 16/57-59.

³²⁹ Tirmizî, Birr, 13(1913).

³³⁰ Müslim, Birr, 149(2631).

5- Her zaman güler yüz ve tebessüm göstermek.³³¹

Bütün bunlarla birlikte, başka inanç mensuplarının çocukları da olsa, onların masum ve temiz bir fitrata sahip olduklarının bilincinde olarak kendi çocuklarından ayrı tutmamak ve özellikle de çocuklardan, yetim, öksüz ve yoksul olanlara, daha şefkatli ve sevgi dolu yaklaşmak emredilmektedir.³³² Peygamber de, insanlar arasında fark gözetmeksizin, küçüklere sevgiyi ve büyüklere hürmeti, mü'min olmanın şartlarından biri olarak göstermiştir.³³³ Yine, yetimi sevme ve onu himaye edip, ona merhamet ve şefkat gösterme konusunda, Peygamber'in birçok uygulamaları ve tavsiyeleri bulunmaktadır. Bu kabilden hadisleri, İbrahim Canan, beş başlık altında; " Yetime iyi muamele ve maddi yardım, yetimin geleceğinin düşünülmesi, yetimin ıslahı ve terbiyesi, malının korunması ve nihayet evlendirilmesi" şeklinde toplayarak işlenmiştir.³³⁴

Çocukların masumiyeti ve çocuk sevgisi, birbirini tamamlayan iki durumdur. Kur'an'a göre, masumiyet fitrattır. Fıtrat ise, Allah'ın insanı yaratmasında insana verdiği, her şeyin iyi ve güzeline ve tevhide yönelme özelliği olarak anlaşılmaktadır. Kur'an, gerçek dinin de, fitrî olan olduğunu, fitrata dönüşün gerçek dine dönmek olduğunu şu ayette beyan eder: "Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata sımsıkı tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur. İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler."³³⁵ Çocukların bu temiz ve dosdoğru fitrat üzerine yaratıldıklarını ve günahsız, masum varlıklar olduğunu, bu şekilde yaratılmış olana da sevgi ve şefkat gösterilmesi gerektiği ısrarla vurgulanmıştır.

3. Komşu Sevgisi

Komşu ve komşuluk, sosyal hayatın bir parçası olarak, Kur'an da, yakın ve uzak farkı gözetilmeksizin, insanın sorumluluk bilinci kapsamına alınmıştır. İslam'ın, içtimâî hayatla ilgili temel taşlarından birini oluşturan komşu, gerçek anlamda olmasa bile bir mirasçı kadar hakka sahip ve Allah katında da, aile efradından hemen sonra gelmektedir. Komşunun gözetilmesi ve onun ihtiyaçlarının karşılanması konusunda

³³¹ İbrahim Canan, a.g.e., C.I, s. 374-379.

³³² Bakara 2/83,177,215,220; Nisa 4/2,10,36,127; En'am 6/152; İsrâ 17/34; Beled 90/15; Duhâ 93/9.

³³³ Tirmizî, Birr, 15(1920).

³³⁴ İbrahim Canan, a.g.e., C. I, s. 390-405.

³³⁵ Rûm, 30/30.

Kur'an'da şu ifadeler yer almaktadır: “Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya, elinizin altındakilere yardım edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.”³³⁶ Görüldüğü üzere, iyilik yapılması istenen kimselerle ilgili sıralama yapılırken komşu, yetim ve yoksullardan hemen sonra zikredilmiştir. Burada geçen “yakın komşu”dan maksadın, evi yakın olan veya akrabadan olan komşu olduğu; “uzak komşu”dan maksadın da, evi uzak olan, akrabadan olmayan veya başka dinlere mensup olan komşu olduğu ifade edilmektedir.³³⁷

Kur'an'da ve hadislerde, başka dinlere inananlarla dostluk yapılmaması, onlardan dost edinilmemesi tesviye edilirken,³³⁸ komşu olarak inanç farkı gözetmeksizin komşunun gözetilmesi ve haklarına riayet edilmesi emredilmektedir.³³⁹ Bu konudaki peygamber uygulamaları ve tavsiyelerini genel olarak şu şekilde başlıklandırabiliriz:

- Komşunun kişi üzerindeki hakları³⁴⁰
- Komşu ile ilgilenmek ve ihtiyaçlarını karşılamak.³⁴¹
- Komşuyu himaye etmek.³⁴²
- Komşuya ikram.³⁴³
- Komşuyla hediyeleşmek.³⁴⁴

Allah'ı inkâr eden veya Kitap Ehli olarak tanımlanan topluluklardan ve kişilerden dost olmayacağını bildiren Kur'an, nefsi müdafaa dışında bu guruplarda dâhil olmak üzere, hiç kimseye kötülük yapılmamasını ve zarara uğratılmamasını emretmektedir. Bu konuda Mümtehine Sure'sinin 8. Ayetinde şöyle denilmektedir: “Allah sizi, din konusunda sizinle savaşmış, sizi yurtlarından da çıkarmış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah âdil davrananları

---

³³⁶ Nisa, 4/36.

³³⁷ Hamdi Yazır, **a.g.e.**, C.II, s.561.

³³⁸ Ali İmran, 3/28; Nisa 4/89, 144; Maide, 5/51,57; Tevbe, 9/23; Mücadele, 58/22; Mümtehine, 60/9,13, Bu konudaki hadisler için bkz. Tirmizî, Zûhal 45 (2379); Ebu Davud, Edep, 19(4832).

³³⁹ Ebu Davud, Edeb 132(5152); Tirmizî, Birr, 28(1944).

³⁴⁰ Buharî, Edep, 28; Müslim, Birr, 140(2624); Tirmizî, Birr, 28(1943).

³⁴¹ Buharî, Edep, 29.

³⁴² Ebu Davud, Akdiye, 31(3636); Tirmizî, Birr, 27(1941).

³⁴³ Buharî, Edep, 30, Hibe,1; Müslim, Zekât, 90(1030).

³⁴⁴ Buharî, Edep 32, Şufa 3, Hibe 16; Ebu Davud, Edep, 132(5155).

sever.” Yine Şûra Suresi 40. Ayette de Allah: “Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür. Ancak, kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allah’a aittir. Doğrusu O, zalimleri sevmez” denilerek bağışlaman önemini vurgulamıştır.

Yukarıda verdiğimiz ayetler de gösteriyor ki “dost olmak” ile “her hangi bir beşerî ilişkide bulunmak” farklı olarak telakki edilmektedir. Komşuyu sevmek, onu himaye edip ihtiyaçlarını karşılamak şiddetle emredilirken, komşunun niteliği sorgulanmamakta ve komşular arasında bir ayırım söz konusu edilmemektedir. Peygamber de, komşu sevgisi ve komşuluk hukukundan bahsederken, “Komşusu zararlarından emin olmayan kimseler cennete giremez.”³⁴⁵ demekte ve inanan komşu veya inkâr eden komşu farkını gözetmemektedir. Yine komşu hakları, Cebrail tarafından kendisine bildirildiğinde, komşuyu komşuya mirasçı kılacağını zannetmesinde³⁴⁶ de, bahsedilen komşunun hakları söz konusu yapılmamaktadır. Boğazlanan bir hayvanın etinin, Yahudi komşuya da götürülmesini, zira bütün komşuların aynı derecede hak sahibi olduklarının, ev halkına tavsiye edilmesinin gerekçesi olarak, “...komşuyu komşuya varis kılacak zannettim” sözünün hatırlatıldığını görmekteyiz.³⁴⁷ Komşudan murat, Müslüman-kâfir, hür-köle, dindar-fâsık, dost-düşman, yerli-yabancı, faydalı-zararlı, akraba-gayrı akraba, evce yakın-uzak bütünüdür.³⁴⁸

Sevgi ve saygının bir tezahürü de selamlaşma olarak kabul edilmektedir. Selam verenin kim oluşuna bakılmaksızın selamına icabet etmek gerektiği,³⁴⁹ selamlayanın selamlamasına karşılık, daha güzel bir selam ile karşılık verilmesi emredilmektedir.³⁵⁰ Selam ve esenlik dilemek ve kişiye duacı olmak olarak algılanan selamın, komşu veya akraba evlerine girerken,³⁵¹ insanlarla herhangi bir şekilde karşılaşırken verilmesi istenmiştir. Selam için insanların fiziki veya toplumsal statüsü, veyahut da inanıp inanmamaları göz önüne alınmaz. Selâm verilirken ve alırken de tebessüm edilmesi ve bunun bir sadaka hükmünde olduğu bilinciyle yapılması istenmektedir.³⁵²

---

³⁴⁵ Buharî, Edeb, 29.

³⁴⁶ Buharî, Edeb 28.

³⁴⁷ Timizî, Birr, 28(19449).

³⁴⁸ İbrahim Canan, **a.g.e.**, c.9., s.442.

³⁴⁹ Nisa 4/94; Meryem, 19/46-47.

³⁵⁰ Nisa 4/86.

³⁵¹ Nûr, 24/27,61.

³⁵² Müslim, Birr 144.

Gerek komşu için olsun ve gerekse de yaşanılan toplumdaki herhangi bir insana karşı olsun gösterilen davranışların bütünü “ahlâk” kelimesiyle karşılık bulmuş, ahlâkın güzelliği emredilerek, davranışların ahlâki olmasına dikkat edilmesi istenmiştir.³⁵³ Peygamber de insanların en güzelinin ahlâki en güzel olan olduğunu ve kendisinin güzel ahlâki tamamlamak için gönderildiğini söylemektedir.³⁵⁴ İnsanlara karşı görev ve sorumlulukları içeren güzel ahlâk, şu davranışları içermektedir: Doğru konuşmak, dürüst olmak, isteyene vermek, iyiliğe karşı mükâfatta bulunmak, kötülüğe karşılık kötü mukabelede bulunmamak, sıla-i rahm yapmak, emaneti muhafaza etmek, komşuyu himaye edip, halini ve durumunu kontrol etmek, arkadaşı koruyup kollamak, misafire ikramda bulunmak ve en önemlisi de hayâ etmektir.³⁵⁵

---

³⁵³ Kalem, 68/4.

³⁵⁴ Buharî, Menâkıb 23.

³⁵⁵ Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed el Gazâlî, İhyâu Ulûmi'd-Dîn , c.II.s.233. Kahire Trsz.

SONUÇ

Bütün din, felsefi ve ahlaki öğretilerde; filozof ve sanatçıların eserlerinde sevgiye yer verildiği görülür. Çünkü sevgi, vazgeçilemeyecek bir ihtiyaçtır. İnsanın da sevmekten çok sevmeye ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Sevgiyle terbiye edilmemiş duyguların kötüye kullanılacağı ve kötü insan, ya da kötü toplumun, duyguların yozlaşmasıyla ortaya çıkacağı bilinmektedir. Çünkü hareketlerin temelini, düşünceler, niyetler ve yönelişler belirlemektedir. Bu durumda, önce onlar sevgiyle terbiye edilmelidir.

Bugün toplumlar ve insanlık, sevgisizlikle karşı karşıyadır. Bu sevgisizliği yenmek için geliştirilen metotlar, siyasi yaklaşımlar, bazı dernek ve uluslar arası örgüt çalışmaları, sevgi ortamını kurmada yetersiz kalmaktadırlar. Oysa evrensel dinlerin, sevgiyle ilgili tecrübeleri küçümsenmeyecek kadar fazladır.

Aslında bütün dinler, en azından görünür iddiaları dikkate alındığında, insanın yapısında var olan kötü hasletleri engelleme, insanın kötülüğe, isyana ve inançsızlığa meyletmesini önleme çabasındadır. Bu çerçevede dinler, hitap ettiği insana, inanç ve düşünceleriyle tavır ve davranışlarında, kendisini sevgiye ve sonsuz mutluluğa iletecek yolu izlemesini önerirler.

Çalışmamızda da ortaya koyduğumuz gibi, gerek Hıristiyanlığın kutsal metinleri olan İncil’de ve gerekse İslam’ın kutsal kitabı olan Kur’an’da, sevgiye referans olacak birçok hitap ve tavsiye bulunmaktadır. Ancak Hıristiyanlık insanı, “Doğuştan asli günahın ve ölümün tutsağı” olarak tanımlarken, doğuştan günaha bağımlılığını savunur. Bu düşünce insanın, Âdem’den kendisine miras kalan günahın ancak, kurtarıcı tanrısal oğul, İsa Mesih’e iman yoluyla kurtulabileceği ve ölümsüzlük elbisesi giyebileceği esasına dayanmaktadır. İslam ise insanı, “halife” kavramı çerçevesinde değerlendirerek, düşünce, tavır ve davranışlarında özgürlüğünü kullanabilen ve özgür seçimiyle tercihlerinin sorumlusu olan varlık olarak tanımlamaktadır. İnsanın temiz bir fitratla doğduğu ve bu fitratı aynı temizlikte koruyabilmek için mücadele verilmesi anlayışı ön plana çıkmaktadır. Kısaca, Hıristiyanlıkta, doğuştan getirilen ve zaten var olan günahın kurtuluş mücadelesi vermek amaçken; İslam’da, doğuştan temiz ve günahsız olan fitrata günah ve kötülük bulaştırmama mücadelesi amaç edinilmiştir.

İncil, başta komşu ve kardeş olmak üzere, toplumun bütün kesimlerine ve hatta düşmana dahi, sevgi ile muamele etmeyi emretmektedir. Çünkü insan, tanrı suretinde yaratılmış ve Tanrının biricik oğlunun hemcinsidir. Bu nedenle insan, Tanrıdan bir parça taşır ve Tanrının ruhuyla mücehhezdir. Ne var ki, İncil'in bu ve benzeri öğretilerine karşılık, Hıristiyanlık tarihi, sevgiden uzak ve birçok acı tecrübe ile doludur. Havariler döneminden başlayarak, hem kendi toplumları ve hem de öteki topluluklara karşı, İncil'de ifade edilen sevgi, hemen hiç hayata geçirilememiş aksine, şiddet ve sevgisizlik her dönemde artarak devam etmiştir. Hatta Haçlı Seferlerinde, sömürge dönemi ve sonrasında, Afrika, Amerika ve Asya'da birçok yerli halka karşı girişilen eylemlerde hep, İncil ve Kilisenin sevgi söylemlerinin kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Yine, iki büyük dünya savaşı çıkaran toplumlar da, sevgi medeniyetini kurma idealinde olan İncil'in mensupları idi. Bunların, sadece yöneticilerin harisliğiyle değerlendirilip örtülebilecek basit şeyler olmadığı kesindir. Hıristiyanlık tarihinde vuku bulmuş ve günümüzde de devam eden bu ve benzeri sevimsiz olaylar, getirdiklerinin bütünü sevgi olan, Mesih İsa'nın mesajının, nasıl anlaşıldığı konusunda, ciddi sorunların bulunduğu göstermektedir.

Kur'an da, İnsanı, eşref-i mahlûkat olarak nitelendirmekte ve bu şerefli varlığın, sevgi içindeki bir dünyada yaşamasını emretmektedir. Sevginin boyutlarını, sadece insana karşı sevgi ile sınırlı tutmamış, bütün yaratılanların Yaratan'dan ötürü sevilmesi gerektiğini ısrarla vurgulamıştır. Emredilen bu sevgi ortamı, Peygamber döneminde ve bazı aralıklarla tarihte oluşturulmuş ise de, günümüzde Müslüman toplulukların özellikle birbirlerine karşı, bu Kur'anî sevgi mekanizmasını işletmeye muvaffak olamadıkları görülmektedir. Oysa Kur'an, önce müntesiplerine, ama aynı zamanda da başkalarına, sürekli bir mutluluğu yaşatma cevherine sahip bulunmaktadır.

Aynı zamanda, İslam toplumu, gelenek olarak, Hoca Ahmet Yesevî, Mevlana, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Velî gibi isimlerin, ettikleri sevgi tohumlarından ve tavsiye ettikleri 'insan-ı kâmil' olma idealinden uzaklaşmış olsa da, o sevgi medeniyetinin köklerine sahip bulunmaktadır. Bu sevgi yelpazesi, UNESCO tarafından bu yılın bütün dünyada, 'Mevlana Yılı' olarak ilan edilmesine kadar genişlemiştir.

Ana hatlarıyla, sevgi ve özellikle de insan sevgisini İncil'de ve Kur'an'da, hem ilahî anlamda, hem de beşerî anlamda konu edindiğimiz bu çalışmamızda sevgi, bütün

boyutlarıyla ele alınmamıştır. Bu çerçevede, müstakil araştırmalara konu olabilecek birçok sevgi çeşidinin olduğu da ortaya çıkmaktadır. Peygamber sevgisi, tabiat sevgisi, Tanrı sevgisi gibi konuların, başlı başına, müstakil çalışmaları gerektirecek boyutlarda olduğu kanaatindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA

- ADAM, Baki; **Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler**, Pınar Yay., İstanbul 2002.
- ACLUNÎ, İsmail İbn Muhammed; **Keşfu'l-Hafâ ve Muzillu'l-İlbâs Ammâ İştihara Mine'l-Ehâdis Alâ El-Sineti'n-Nâs**, Beyrut 1351.
- Ahmed bin Hambel; **Müsned (I-VI)**, Çağrı Yay., Dâru Sahnûn, İstanbul 1413/1992.
- ALICI, Mustafa; **Müslüman- Hıristiyan Diyalogu**, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.
- AYDIN, Mehmet; **Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık**, T.D.V. Yay., Ankara 2005.
- ; **Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili**, S.Ü. Yay., Konya 1991.
- AYVAZOĞLU, Beşir; **İslam Estetiği ve İnsan**, Çağ Yay., İstanbul 1989.
- BAYMUR, Feriha; **Genel Psikoloji**, İnkılap Kitabevi, 13.Baskı, İstanbul, trz.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit; **Eğitim Psikolojisi**, Binbaşıoğlu Yay., 5.Baskı, Ankara 1992.
- BOLAY, Süleyman Hayri; **Kur'an'da İnsan**, T.D.V. Yay., 7.Baskı, Ankara 2000.
- BUHARÎ, Muhammed bin İsmail; **el-Câmiu's-Sahîh (I-VIII)**, Çağrı Yay., Dâru Sahnûn, İstanbul 1413/1992.
- BULAÇ, Ali; **Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı**, Girişim Yayınevi, İstanbul, Trz.
- CANAN, İbrahim; **Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte**, Akçağ Yay., İstanbul, Trz.
- CHAPMAN, Gary; **Tanrı'nın Sevgi Dilleri**, (Çev.: Leyla Güleç), Haberci Yay., İstanbul 2004.
- ÇAĞRICI, Mustafa; **İslam Düşüncesinde Ahlak**, M.Ü.İ.F.V. Yay., İstanbul 1989.
- DRAZ, Muhammed Abdullah; **Kur'an Ahlâkı**, (Çev.: Emrullah Yüksel, Ünver Günay), İz Yayıncılık, İstanbul 1993.
- DVORNİK, Francis; **Konsiller Tarihi** (Çev.: Mehmet Aydın), T.T.K. Yay., Ankara 1990.

Ebu DAVÛD, Süleyman bin Eş'âs Sicistânî; **Sünen (I-V)**, Çağrı Yay., Dâru Sahnûn, İstanbul 1413/1992.

FROMM, Erich; **Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları** (Çev.: Aydın Arıtan), Arıtan Yayınevi, 4.Baskı, İstanbul 1993.

-----; **İnsan Bilgisi ve Hümanist Planlama** (Çev.: Acar Doğangün), Arıtan Yayınevi, İstanbul 2004.

-----; **İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri** (Çev.: Şükrü Alpagut), Payel Yay., 2.Baskı, İstanbul 1993.

-----; **Kendini Savunan İnsan, Ahlâk Felsefesinin Psikolojisine İlişkin Bir Araştırma** (Çev.: Nejla Arat), Say Yay., 8.Baskı, İstanbul 2000.

-----; **Sevginin ve Şiddetin Kaynağı** (Çev.: Yurdanur Salman, Nalan İçten), Payel Yay., 6.Baskı, İstanbul 1994.

-----; **Sevme Sanatı** (Çev.: Işıtan Gündüz), Morpa Kültür Yay., İstanbul 2003.

el-GAZZALÎ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed; **İhyâu Ulûmi'd-Dîn (I-IV)**, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, Kahire, Trz.

GEZGİN, Ali Galip; **Kur'an'da Sevgi**, Fakülte Kitabevi, Isparta 2003.

GÜNDÜZ, Şinasi; **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yay., Konya 1998.

-----; **Sevgi Söyleminden Şiddet Realitesine Hıristiyanlık, Dinsel Şiddet**, Etüd Yay., Samsun 2002.

----- , Komisyon; **Yaşayan Dünya Dinleri**, D.İ.B. Yay., Ankara 2007.

GÜNGÖR, Ali İsra; **Vatikan Misyon ve Diyalog**, Alperen Yay., 2.Baskı, Ankara 2002.

HALLSELL, Grace; **Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak** (Çev.: Mustafa Acar, Hüsnü Özmen), Kim Yay., İstanbul 2002.

HAMİDULLAH, Muhammed; **İslam Peygamberi (I-II)**, (Çev.: Salih Tuğ), İrfan Yayıncılık, 5.Baskı, İstanbul 1993.

HÖKELEKLİ, Hayati; **Din Psikolojisi**, T.D.V. Yay., Ankara 1998.

İbn MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Kazvinî; **Sünen (I-II)**, Çağrı Yay., Dâru Sahnûn, İstanbul 1413/1992.

İbn MANZÛR, Ebu'l-Fadl Cemâlu'd-Dîn; **Lisanu'l-Arab (I-XV)**, Dâru Sadr, Beyrut, Trz.

İbn KESÎR, İmamü'd-Dîn Ebu'l-Fidâ İsmail; **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm** (Thk.: Abdu'l-Azîm Ğanîm, Muhammed Ahmed Aşûr, Muhammed İbrahîm el-Bennâ), Mısır 1390.

İbn SÎNÂ, **Aşk Risalesi** (Çev.: Ahmet Ateş), Kırkambar Kitaplığı, İstanbul 2002.

İncil-i Şerîf Tefsiri (Osmanlıca), Erzincanlıoğlu Artin Menasiyan Matbaası, İstanbul 1865.

İZUTSU, Toshihiko; **Kur'an'da Allah ve İnsan** (Çev.: Sülyman Ateş), Yeni Ufuklar neşriyat, İstanbul, Trz.

-----; **Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar** (Çev.: Selahattin Ayaz), Pınar Yay., 2.Baskı, İstanbul 1991.

KATAR, Mehmet; **Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslam'da Tövbe**, Töre Yay., Ankara 1997.

KESKİN, Yusuf Ziya; **Nebevî Hoşgörü**, Timaş Yay., İstanbul 1997.

KHALİDÎ, Tarif; **Müslüman Hazreti İsa** (Çev.: Sevdâ Ayar), Kitap Yayınevi, İstanbul 2003.

KILIÇ, Recep; **İnsan ve Ahlâk**, T.D.V. Yay.; Ankara 2005.

el-KUŞEYRÎ, Ebu'l-Kasım ; **er-Risâle** (Thk.: Abdu'l-Halîm Mahmûd, Mahmûd İbnu's-Şerîf), Kahire 1972.

KUZGUN, Şaban; **Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri**, Ertem Matbaası, Ankara 1996.

KÜÇÜK, Raşit; **Sevgi Medeniyeti (Allah'ta Kul, Kulda Allah Sevgisi)**, Rağbet Yay., İstanbul 2002.

Kutsal Kitap, Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil), Yeni Çeviri, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, Yeni Yaşam Yay., 3.Baskı, İstanbul 2003.

Kur'an-ı Kerim Meali, D.İ.B. Yay., 3.Baskı, Ankara 2005.

LE BON, Gustave; **Kitleler Psikolojisi** (Çev.: İsmail Demirci yönetiminde Komisyon), Timaş Yay., İstanbul 1997.

MASLOW, Abraham H.; **İnsan Olmanın Psikolojisi** (Çev.: Okhan Gündüz), Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul 2001.

MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac Kuşeyrî; **Sahih'u Müslim (I-V)**, Çağrı Yay., Dâru Sahnûn, İstanbul 1413/1992.

En-NESÂÎ, Ebu Abdi'r-Rahmân İbn Şuayb, **Sünenü'n-Nesâî (I-VIII)**, Çağrı Yay., Dâru Sahnûn, İstanbul 1413/1992.

ÖZKAN, A. Rafet; **Kıyamet Tarikatları, Yeni Dinî Hareketler**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri; **Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Meali**, Yeni Boyut Yay., İstanbul 1998.

-----; **Kur'an'ın Temel Kavramları**, Yeni Boyut Yay., 2.Baskı, İstanbul 1993.

PAÇACI, Mehmet; **Kur'an'da ve Kitab-ı Mukaddes'te Ahiret İnancı**, Nun Yayıncılık, İstanbul 1994.

ROCHE, Philip Q.; **Sevginin Anlamları** (Çev.: Mehmet harmancı), Say Yay., 6.Baskı, İstanbul 1998.

SHAHAK, İsrail; **Yahudi Tarihi Yahudi Dini** (Edvard Said'in Önsözüyle), (Çev.: Ahmet Emin Dağ), Anka Yay., İstanbul 2002.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem; **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002.

-----; **Diğer İnciller (Apokrif İnciller)**, Fakülte Kitabevi, Isparta 2005.

Et-TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed İbn İsa, **Sünen**, (Nşr.: Ahmed Muhammed Şakir ve Akadaşları), Kahire 1356.

Tora ve Aftara (I-III), Moşe Farsi Neşri (Çev.: Moşe Farsi, Diana Yanni, Selin Saylağ), Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2004.

- TATLISU, Ali Osman, **Esmâü'l-Hüsna Şerhi**, Yağmur Yay., İstanbul 1987.
- ÜÇAL, Turgay, Derek Malcolm; **Kutsal Kitap'a Göre Etik, Ahlâk**, Babylon Kitaplığı, 2.Baskı, İstanbul 2003.
- WEBER, Max; **Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu** (Çev.: Zeynep Gürata), Aytaç Yayınevi, Ankara 2005.
- YAKIT, İsmail; **Batı düşüncesi ve Mevlana**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1993.
- YAPICI, Asım; **İslam'da Tövbe ve Dinî Yaşamdaki Rolü**, Beyan Yay., İstanbul 1997.
- YAZICIOĞLU, Mustafa Sait; **Maturîdî ve Neseff'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı**, M.E.B.Yay., İstanbul 1992.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi; **Hak Dini Kur'an Dili** (Sadeleştiren: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nasreddin Bolelli, Abdullah Yücel), Azim Dağıtım, İstanbul, Trz.
- YILMAZ, Ömer; **Din ve mutluluk**, T.D.V. Yay., 3.Baskı Ankara 2004.

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Elazığ ili Baskil ilçesinde doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Malatya’da yaptı. 1990 yılında Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yüksek öğrenimine başladı. 1995 yılında Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu.

Değişik illerde, ilköğretim ve ortaöğretimlerde öğretmenlik yaptı. Halen Diyanet İşleri Başkanlığı Elazığ Harput Eğitim Merkezinde Eğitim Uzmanı olarak çalışmakta olup; evli ve bir çocuk babasıdır.

Mehmet BİLİCİ